

C4.

C7

n75

PRACTICA

OCTAVIANI VESTRII I. C.

Forocorneliensis, 1130

IN ROMANAE AVLAE ACTIONEM
& iudiciorum mores, introductionem
continens.

HVIC POSTREMAE EDITIONI
*accesserunt analytica Annotationes Nicolai
Antonij Grauatij Briaticensis I. C.*

IN QVIBVS PRÆTER ALIA CLXX:
Communes opiniones ad praxim perti-
gentes continentur.

Cum Summarys, & Indice locupletissima.

ROMAE, Apud Guglielmum Faccioccurum: MDCIX.

Superiorum Permissu.

R. 3511

85

145182

C.120695

Illustris & Reuerendis. D.
D. IOANNI GRIMANDO
AQVILEIAE PATRIARCHAE
AMPLISSIMO.

NICOLAUS ANTONIVS GRAVATIVS
S. P. D.

*V*periore anno cum Venetijs age-
rem, Ioannes Grimane Ponti-
fex dignissimè, ubi hospes vr-
bem, lucem Orbis terrarum at-
que arcem omnium gentium, re-
rumque publicarum immensam
magnitudinem, priuatarumq. etiam, non absque
admiratione perlustrassem (qua re nihil mihi an-
tiquius fuerat) satisque conspexissem, uigare,
deinde otio detineri, à Studijsque feriatum esse, in-
decens mecum ipse cogitavi. Quapropter quibus-
dam commodato acceptis libris, omnem meam cu-
ram, atque operam ad consuetum iuris studium ap-
plicavi, sic ut amissi etiam temporis usuram resar-
cirem. Et cum inter ceteros, Octauiani Vestrij
omnium concessu iurisperiti eruditissimi libri,
quorum inscriptio est: In actionem & iudiciorum

† 2 morea

*mores hisagogi, hoc est, Introductio, in manus incidissens, eos perolvere cœpi, quos doctè affabrique postquam compositos animadverti, regu-
 standos decreui, illique adeo placuerunt, ut & si mul-
 tos fatear in hoc scribendi genere scriptores vidisse,
 verum qui eruditissimo Vestrio comparari possit,
 (pace omnium dixerim) vidisse, & legisse nemi-
 nem. Is certè unus mihi visus est (ut quemadmo-
 dum sentio, loquar) qui non singulos tantum, sed
 uniuersos simul ordine, prudentia, iudicio, atque do-
 ctrina superare videtur. Et inter legendum, cum
 non paucas ad eos libros analyticas annotationes,
 & præsertim receptas communibus interpretum,
 suffragiis opiniones ad centum septuaginta, in iu-
 dicijsque usu frequentiores contexuissim, (quas
 planè non alijs, sed mihi vsuiesse existimabam)
 fato nescio quo accidit, illas ad præstantissimorum
 Francisci Mascote, & Ioannis Dominici Brigan-
 di Siculi Iurisperitorum manus peruenisse, om-
 nium confessione nedum in iuris ciuilibus peritia, sed
 in omni litterarum genere eruditorum, qui eas cū
 legissent, in communem omnium utilitatem prælo
 committendas, & hortari, & persuadere, non de-
 stiterunt. Quod ipse animo alius repetens, post-
 quam sensu prudentibus acerrimique iudicijs viris
 id faciendum videri, tandem illas exhibendas esse
 foras constitui: sicque ieci aleam sortasse feliciter
 casuram. Quæ res si mihi (ut spero) iuuante Deo,*

ex

ex animi sententia succedet, nostra, & alia luctationes in publicum prodibunt, hæque innotæ exploratoris officio fungantur, verum si alius tueniet, cum Epimenide illas obdormire, & tinea blattasque pascere, in arcaque putrescere sinam. Caterum auguror fore plerosque, qui dicent me agere, & Athenas (ut adagio fertur) noctuas ferre. Sed certè si mihi disertissimus Vestrius ansam nos præstitisset, manum huic tabulae nunquam admissẽm. Ipse enim ad suum Pelleum scribens, ait, cum ad patriam teneret iter, modicamque libræ haberes supellectilem, quos præ manibus habemus libellos conscripsisse; ac si diceret, incommoda fuisse in causa, ne multo plura exarasset. Sed quid hoc? nonne aperta res est, & natura ita comparatum, ut messor quantumvis diligens efficere non valeat, quin spicilegium relinquatur? Unde nimirum, si superstites spicas collecturus accessi, ne pereant. Nec quisquam est, qui noua, & nunquam dicta proferat, namque nullus scribendi locus in quouis scientiarum genere nostris à maioribus prætermissus est, nec quicquam intactum ad hoc usque ævum perseverat. Hinc scitè Terentius memoria prodidit: Nullum esse iam dictum, quod non dictum sit prius. Et quoniam sic plerique omnes ad maledicendum sunt proni, ut ne quidem diuinis scripturis parcant, ne oblatrent, obstrepan, blaterent calumniaeque inferant: more introductum est, Ibiustris-

*simè, & Reuerendissimè Grimanè, ut qui libros
 edunt, alicui Principi, vel præstantissimi ingenij
 viro illos nuncupent, ut eorum potentia, & magni-
 tudine ab inuidis munimen atque tutelam inue-
 niant; quod quidem à me fieri precium opera vi-
 sum est, nedum, ut labores nostri tutum fidumq.
 patrocinium habeant, sed quòd apud omnes aucto-
 ritatem etiam dum optimo viro consecrantur ac-
 quirant. Dum autem hæc mente voluerem, tu
 Princeps optimè inter omnes primus occurristi, cui
 hæc nostras dicarem lucubratiunculas, & quasi pri-
 mitias gustandas exhiberem: & iure quidem, nam
 cunctis tua virtus, gloria clari natales, gloriosaque
 stemmata satis explorata sunt atque elucescunt.
 Tu certè talem te iam inde à puero semper præbui-
 sti, talisq. tuæ innocentissimæ vitæ ratio fuit, ut
 verè possimus dubitare, an tibi dignitas, an potius
 tu dignitati plus ornamenti conferas. Tu ille in-
 quam es, quem omnes ubique prædicant, hominem
 esse omnium bonorum vsui natum, & si liuor atque
 insania fortuna frustra tamen oppugnare tentave-
 rint, quas firmissimis conscientia præsidij muni-
 tus, præclare nedum contempsisti, sed contriuisisti
 etiam, & conculcasti. Enimuerò sic omnia sali-
 citer his succedunt, qui sua consilia piè, ac religio-
 sè ad Deum referunt. Quamobrem ob incredibiles
 virtutes tuas extat admirabilis gloria tua, & fre-
 quens in sempiternum erit sama cum laude, ut de
 maio-*

maioribus, etiam tuis clarissimis Heroibus super-
 est, quorum gesta domi forisque memorabilia & pe-
 nē caelestia ubique laudibus efferuntur, à quibus ob
 eorum fortitudinem, consilium, atque prudentiam,
 multarum regionum ac cessionem factam fuisse ad
 Venetum imperium, nemo nescius est; quorum no-
 mina egregiaque facinora, ne historiam ordiri vi-
 dear, & si pratermittenda existimauerim, non ta-
 men Antonij Clarissimi viri patris tui immorta-
 le nomen silentio inuoluere visum fuit, qui uno Se-
 natorum omnium consensu ob eius prudentiam,
 quæ non vulgarem apud sapientes obtinebat locum
 titulo Principis summa Veneta Reipublica auctus
 fuit, atque insignitus; in qua gubernanda, dum bu-
 ius lucis usura frui permissum est, id solum semper
 spectauit, quod consuetudine proponebat, quodq. iusti-
 tia ac rationi consentaneum videbatur atque con-
 gruum; & sic ille omnes Reipublicæ partes, (ut uno
 omnia claudens verbo) optimè tenuit, ac animum
 ad res præclaras adiecit, ut hominum beneuolen-
 tia, quam sibi adiunxerat, ita ad summum perue-
 nit, ut nunquam discedere ex animo ciuium, illius
 singularis atque inuicissimi viri memoriam pos-
 sit. Ego quidem Grimæze vir clarissimè, illius ac
 tuas laudarem virtutes, & latissimo in bene di-
 cendi campo vagarer; sed animaduertens supra
 ingenioli mei vires munus esse, atque etiam quod
 tu ad omnem natus summiuum honorem, dignita-

tem ; & gloriam talis es, ut celebranda facere ,
quàm celebrari malis , eas tacitus omisi , & ceteris
ingenio præclarissimis in laudes tuas encomia de-
cantandi , panegyricosq. recitandi , hanc reliqui pro-
vinciam , præsertim ne quis suspicari queat, me
gratiam tuam aucupari voluisse. Hilari ergo ani-
mo has nostras suscipe vigilias, quas si tuo calculo
comprobaueris , spes est ceteros doctos libenter tuo
iudicio accessuros. Nec manuscriptum hoc species ob-
secro , sed promptum alacremque animum intuea-
ris , hominis inquam , qui nullum erga te officium
amantissimi prætermittet . Vale , Patavij quarto
Kalendas Februarias , à Christo nato 1564.

OCTAVIANVS VESTRVS

Iacobo Pellaio . S. P. D.

Oris fuit apud veteres, mi Pellet, vt
qui iudicio vellent aduersus quem-
quam experiri certam actionis for-
mulam, qua ageret, sibi a Pontifi-
cum collegio impetrare: eamque
adeò obseruare teneret, vt si contingeret eum,
cadere a syllaba, a causa quoque cadere intelli-
geretur. Hæc posteris intolerabilis sœuitia visa
est, ideoq. sublata formularum impetratione,
in laxiores iueramus habenas, in tot nouis iudi-
ciorum legibus litigatores, & iudices ad iusti-
tiam ipsam in compedibus ex integro posuisse-
mus: vt iam difficilè sit iudicio quemquam ho-
diè experiri, quin ex tot laqueis vnum aliquem
incurrat, pedesque ac totam plerumque caus-
sam implicet atque inuoluat. Præbetq. interim
hęc occasiores tantâ cauilli ansam, vt nihil aliud
hęc fuisse videatur, quam currenti equo (quod
dici solet) calcaria addidisse. Nulla enim est ho-
diè maior defensio reorum, quàm vt veluti au-
cupes actores ipsos, modò ea, quam militatis,
modo alia, quam attentatorum causas vocant,
assiduè veluti quibusdam retibus captare & fal-
lere studeant præsertim apud Romanæ Aulæ iu-
dices, qui adeò timoratae sunt conscientia, &
religionis, vt plerumque etiam; tamen
mè

mè de calumnia liqueat, vereantur tamen, ne
si tergiuersationis, & frustrationis causa exci-
pietrem reum minus æquis auribus auscultarint,
Deum & iusticiam, atque adeò suam ipsorum,
religionem deserere ac prodere videantur, in-
naluitque adeò communis hæc reorum & iudi-
cum corruptela, vt vbique apud iudices, aut nul-
litatem, aut attentatorum dumtaxat simplega-
das audiamus: hinc ex litibus lites, hinc tanta
actorum congeries, hinc scribarum dinundina-
tiones, & diuitiæ male partæ; hinc noua hæc no-
stra dicendarum, vel potius ducendarum caus-
arum ars inuidiæ tam obnoxia. Nam cū apud
veteres oratoris dumtaxat opera, qui causam
suam apud iudices ageret, litigatores vtrentur
nunc apud nos in hac iudiciorum specie, duce
potius, quàm oratore indigent, sed etsi hæc fa-
cilis est ars, in qua plerique etiam nulla littera-
rum eruditione floruerunt, & florent, ea tamen
apud nos Romanos vsque adeò tetrica, atque
inuisa videtur esse, vt tyroes omnes hætenus
quidem quasi per varia viarum pericula deuij,
& errantes, amnem (vt Plautus inquit) ad mare
ducem sequuti fuerint. Fuitque tanta seniorū
asperitas atque inhumanitas, vt methodum hu-
iusce artis non solum numquam ediderint, verū
planè tanquam thesauris absconderint, atque
ab iuniorum usu remotum esse voluerint. Quo
qui-

quidem factum est, ut cum proximo anno Romæ assidue mecum esses, verecondè à me, ut soles omnia, non semel tantum, sed pluries esilagitasti, ut ego, qui Romæ aliquot iam annos in foro nemine Romanæ praxis (ut iam dixerim) praxiarchi duce versatus essem, viam à me exploratam, qua tu quoque contenderes, quanto maiore posse compendio tibi monstrarem, quò illam quasi recta facilius ingredi arque incedere certior posses, aliquod vero interim huiusce artis speciem & significationem agnosceres. Quamobrem diu mecum contendere, utrum difficilius, ac malus esse videretur, negare ne tibi sapius hoc roganti, cui maiora debeo, an efficere quod rogares. Et quidem negate ei, quem vnicè diligerem, præsertim iusta petenti, durum admodum videbatur, suscipere verò tantam rem, quam nemo hætenus aggredi ausus esset, non nisi temerè posse videbar, mihi præsertim, qui non ex professo sed obiter ac quasi aliud agens huic rei operam dederim: cum tamen nouissem te non sine magna causa precibus hoc à merantopere contendisse, futurumque, ut quicquid esset siue, id laudem, siue culpam mereretur, nostrum omninò id totum foret, neque unquam è manibus exigeret tuis, non potui tibi sapius roganti diutius hoc debere, veritusque nedum Romæ tecum sum, ubi quàm sim occupatus

tus, tu optimus es testis, nunquam tantum ocij
nanciscerer, vt possem as hoc alienum veluti re
promissum dissoluere, vbi primùm abs te in pa-
tria profiscens digressus sum, cum hisce æstiuis
ferijs ociosus essem, neque opera mea aut
Respu. aut amici vterentur manum huic tabulæ
admoui, cumque libros haberem paucos, memo-
ria in ipsa profectione repetita, pleraque om-
nia conscripsi, tibi que ex itinere statim misi,
non spe quæstus, aut gloriæ, aut commodi (que-
madmodum quidam solent) sed vt industria no-
stra tuæ morem geramus voluntati, qui quidem
nobis amicorum charissimus, & suauissimus es,
& fuisti semper. Vale.

AD ROMANAE PRAXIS

Tyrones

IACOBVS PELLAEVS.

Regauiam sepius Octavianum Vestrum virum doctissimum, ac iam diu vobis notum, quem ego sectari in Romana praxi constitueram, quemque unum mihi ex ingenti aliorum numero delegeram, nec seniores Praxiarchas, qui methodum huius artis non secus, ac thesauros haftenus occultauerunt, vellet ipse, qui quidem ad graviora contenderet, imitari: quin potius quae facile suapte ingenio consequutus sit, eadem nobis tyronibus, ac mihi praesertim, qui cum iampridem colorem atque admirarer, monstrare ne grauaretur, quo faciliorem aliquando atque exploratiorem, viam haberemus in tetrica hac arte, quae mihi plerumque inextricabili cuidam labyrintho ab senioribus comparari visa est, ut interdum quidem, etiam veritus fuerim, me huiusce artis desertorem aliquando factum iri. Ille verò, cui omnia ceteris difficilia, celesti quodam dono faciliora semper se praebuerunt, ingenium meum quandoque deteritum sepius ad vires suas reuocauit, ac mihi planè persuasit artis huiusce praecepta omnia viro aliqui erudito per se ultro concurrere, ac sciens quan-

to maiore compendio quò vult, pergat, qui recta-
via iacedit, quàm qui amnem deuium (ut Plautus
inquit) ad mare ducem sequatur, ubi proximis as-
tutis mensibus, quibus propter nimios calores à so-
ro abstinemus, ex Vrbe discessisset in patriam, no-
luit mihi eo in itinere otiosus esse, & quem hic vi-
detis libellum, qualem sibi & temporis angustia,
& memoria facilitas, nulla penè librorum copia,
ad me scripsit, atque ex ipso itinere statim misit.
Quem ego cum iterum atque iterum perlegissem,
visus sum mihi rem iudicio quidem meo comperis-
se non vulgarem, nec uni tantum mihi, verum
etiam ætatis nostræ ac posterioris quoque tyronibus
omnibus utilem, & necessariam. Verebar tamen,
ne, si illud ederem, auctoris ipsius animum offen-
derem, qui si hæc, quæ mihi tam familiariter ex-
hibuit, in lucem exitura cogitasset, uberiora pro-
fecto ornatioresque reddidisset. Quòd si ego mihi
ipsi totam rem occuparem, verebar ne in vos, ac po-
steros denique huiusce artis candidatos committere
& peccare viderer, quamobrem cum longè gra-
uius existimarem vniuersus, quam unum dum-
taxat, quamuis mihi amicissimum, & de me be-
nè meritum in re præsertim, quauis ego quidem
ad honorem eius pertinere arbitrarer, offendere,
non potui diutius hunc ipsum libellum apud me
supprimere, quin in manus vestras veniret, ne
quandoque viderer maximum illum ganconem
gna-

gnatbonem Erexium emulari, qui, cum afferentur
in mensam fercula lautiora, in ea desipere solebat,
quò ceteris abstinentibus solus ipse his frueretur.
Maluique hunc librum in omnium usum exire,
quàm mihi soli apud me prodesse, vixit, qui bonũ
tantò melius esse, quanto communis est, non igno-
rem, neque vos libelli utilitatem ex eius paruita-
te expendetis, cognoscetis quippe parem magno, si-
milemque gemmã, quæ sub exiguo corpusculo pre-
cij amplitudinem ingentis celant. Legite igitur
omnes, quotquot estis, ac viam, quam nobis omni-
bus stravit tantus vir, suisq. calcatam vestigijs è
salebrosa atque aspera, commodam lenique red-
didit, ite, pergite, ac veterum inhumanitatem
damnite, qui grauitè in hanc viam ingressi nobis
iter nunquam monstrare voluerint, ut diutius ob-
erramus, ac secum nunquam nostri iuris, atque om-
nium semper incerti senesceremus.

Imprimatur si videbitur R. P. M. S. P.
Cæsar Fidelis Vicefg.

Imprimatur
Fr. Io. Maria Brasichellen. sac. Palatij Apo-
stolici Mag.

LIBER PRIMVS
DE SVMMO
PONTIFICE

ET SACRO SENATV.
CAP. I.

SVMMARIVM.

- 1 *ARDINALIVM* numerus no-
stra etate non est constitutus,
& quando apud Pontificem hi
conueniant, & nume. 10.
- 2 *Consistorium* quare dicatur, &
quid in eo tractetur.
- 3 *Reipub. regulariū sodalitia*, & *Principes* apud
Pontificem suos habent oratores, & quid sit eo-
rum munus.
- 4 *Diplomata* e vulgò *bullæ*, quomodo conficiantur.
- 5 Pontificis potestas breuibus describitur, & nu-
mero sequenti.
- 7 *Cardinaliū dignitas* prima est apud Pontificē.
- 8 *Cardinales* aequiparantur *Senatoribus*.
- 9 *Cardinales* cur sic appellentur.

A AD

LIBER

DREM quidem pertinet statum prius loci, & ipsius Rom. Cur. ac singula eius à capite membra describere. Auctoritas enim pontificia à suo stipite in tot membra dispartitur, vt soleant senescere curiales, antequam rem ipsam intelligant, tibi omnia vnica lectione liquesbunt. Vides hic primum

- a sacrosanctum & apostolicum senatum, cuius Pont. ipse caput est, (quem proinde maximum vocant) & Presb. & Cardinales membra sunt, quorum certus * nostra ætate non est constitutus numerus, tamen fortè legatur aliàs fuisse apostolorum exemplo * duodenum. Hi sancti patres aliàs bis in hebdomada apud Pont. conueniebant, nostra verò ætate decrecentibus negotiis semel tantum, quorum conuentum vulgò consistorium, quod * ea die pro publicis negotiis simul consistant, appellamus. Apud sacrum hunc senatum electi ad episcopales archiepiscopales metropolitanas, patriarchales ecclesias preponuntur, instituunturque, vbi ecclesia vacet, cuius electio ad Capitulum, Civitatem, Prouinciam, Regem, vel alios spectet, aliàs à Pont. sacroque hoc senatu eliguntur, ad quos munus hoc ex solita omnium Pont. reservatione spectare dignoscitur, quæ reservatio ad certa quoque monasteria extendi solet, quæ in libris Cameræ taxata reperiuntur, & in sacro hoc senatu idoneis personis conceduntur, vel commendantur; quare & eadem consistorialia vocamus monasteria, quod consistorialiter de eis disponi consueverit. Hic denique cuncta, quæ ad cultum, ad fidem, ad ipsam religionem, ad pacem Christiani gregis, ad conseruationem denique temporalis patrimonii Romanæ Ecclesiæ pertinent, tractantur. Intra sacrum hunc senatum (ceu vniuerso orbi supremum) vnaquæque * Prouincia, singulaq. regularium sodalitates ac Reges omnes suos habent patres tutelares, quos protectores vocant, horum munus est, electiones, & alias prouinciarum sibi addictarum causas in sacro senatu proponere: solet autem is, qui proponit, in electionibus oppositores

res, si qui adsint, audire ac de pluribus inquirere, quæ ad personam eligendam, vel instituendam, ad locum vacantis Ecclesiæ, ipsamq. Ecclesiæ spectare, dignoscuntur, etiam per testes, (quam inquisitionem vulgo processum vocamus,) quæ omnia scripturæ commendantur, ac in sacro senatu, prævia certa propositionis formula, recensentur ab ipso proponente: is denique sacra senatus responsa expectantibus profert, etiam per apostolicam suam subscriptionem, & sigillo suis munitam, hanc expectantes Reuerendissimo Vicecancellario adferunt, qui aliam edit suo nomine contra apocham, quæ de facto in ea narrato, ubique apud officiales expeditores fidem facit. * Relatione habita supplices eunt diploma ta relationi conformia, apud Abbreviatores primum dicti, dictata apud scriptores conscribi, scriptas apud alios expeditores per Cancellariam, vel Cameram Apostolicam, quandoque etiam extra ordinem per Secretariam, de quibus officiis suis dicemus locis, expediti, ac demum plumbo obsignari, estque hæc posterior expeditionis pars cum officialibus agenda. Caterum * hic non nulla de summi Pontif. potestate ad te scripsissem, nisi extra fines nostri negotii visa mihi fuissent, in qua specie satis tibi scire pronunc erit, pontificiam potestatem crebriori omnium orthodoxorum sententia vniuersæ catholicæ ecclesiæ præesse, cui hodiè præest diuinus Paulus eius nominis certius, patria Romanus, gente Farnesæ, vir etiam apud veteres incomparabilis prudentiæ, quem puro diuina certè providentia hæc temporibus nobis datum, quibus tot calamitatibus in dies R. O. Ecclesia affligitur, vt postquam Dei ira paulisper conquienerit, tot urgentibus malis occurrat.

ANNOTATIONES.

- 2 **C** Vnus Pontifex] Pontificem * Maximum Christiane Rei-
 pub. caput esse, Origenes omnes quique de religione
 scripsere, monumentis tradiderunt Cum ipse vicem Dei ge-
 rat in terris cap. 2. de transitu episc. Et Verri successor exis-
 tit. Cui quanta super omnes etiam apostolos fuerit tributa
 potestas, ex illa Salvatoris nostri sententia apud Iohannē cō-
 pite possimus, perspicuē deprehenditur soli Petro dicens,
 Pasto oves meas. In quarum numero Apostolos fuisse ne-
 mo inficias ibit. Quod diu quoque Chrysostomi graui testi-
 monio non obscurū eo loci comprobatur, qui in persona Chri-
 sti ad Petrum loquitur in hac verba: Loco mei prapodius esse
 & caput scaturum vivorum. Verum hac de re verba facere, es-
 set plane extra cancellos quibus me circumscripti, proflitet:
 Nāque illud nostri est instituti, iudiciales causas breviter
 tractare: quæ à tertio libro exordiū sumant. Vnde supremis
 (ut dicitur) Libris, quæ propriam extra materiam sunt, ali-
 quid attingere, sanis mihi esse existimari. Præsertim hac de
 Pontificis potestate quæ cum iudiciariis, tumultuariisq. caus-
 is nullam habere videtur affinitatē. & ne miscuamus sacra
 profanis. Nicolaus Antonius Grauanus.
- b Cardinales] Summa quàm sit dignitatis atque excellentia
 amplissimus Cardinalium ordo, nemo est certe, qui nesciat.
 Esi trescentis Ecclesie primordiis haud quaquam in tanta.
- 7 fuerit præstantia Cardinales* ergo apud Pontificem princi-
 palem locum obtinent, veluti Polinus scribit in rubri De ma-
 ioritate, & obedientia, eorumque est manus mortuus Pontifi-
 ce aliquem ex sacrosancto ipsorum collegio, sanctimonia, sin-
 gularique sapientia præclarum cooperare atque eligere sit, ut
 in demorui Pontificis locum ille suffragetur, quem admodum
 assumptis in conciliis aliisque Pontificum sanctionibus non
 vix in loco statuum legitur, ut in capitis in nomine Domi-
 ni. 33. disti. in ca. licet. de elec. 2. capi. vbi periculum. eodem
 simul in 6 & in Cle me Romani, eodem similiter titulo. In
 qua quidem summi sacerdotis electione, tot universalis eccle-
 siæ vixem gerere prodis Card. A lexan. citato cap. in nomi-
 ne Domini. Sed Cardinales * cui Romanorum veteri magi-

stratus

Aratus comparari debet, (Et si mihi haud satis aperta sit
deliberatio) contendunt utraque. Nā Accursius, Baribaldusque
in l. i. ff. de off. praef. praet. Notum Alber. Rosa. in rubric. de
statu homin. Et Ioann. Plat. in l. curialibus. C. de decur.
lib. 10. consueverunt Praefecti praetoris aequiparandos cum qui-
bus Alciatus convenire videtur libris Praetormissorum pri-
mo, ubi Cardinales diduc opinatur exemplis civilium magi-
stratum, cum in libro officiorum Theodosii praefecti Cardi-
nales appellantur praefecti Praetoris Aferiae diocesis, Et
Praefectus Africa. quid maiores ceteris essent. Ioannes vero
Imoleus in l. si queramus ff. de testam. cui se subscribit Cap-
puc. de off. 114 eos Senatusibus aequandos arbitrat. cuius
opinionem illa Accursii ac consuetudinum probabiliorem es-
se mihi persuadet, ea in primis ratione quod Praefectus pre-
torio generalem causarum cognitionem cum summo (pro
Caesare) imperio ac gladij potestate exercebat, ut in Pan-
dectis, Iustinianoque Codice peculiari titulo legitur.
Nec quippe alius Praefectus praetoris erat, quàm Praefectus
auditorio Caesaris, veluti Aemilius ille Papinianus fuit,
quem iuris asylum ob immensam iuris sapientissimam appel-
labant, praetorium enim locus in quo ius dicitur, est, ut in
Evangelio apud Deum Marcum legitur capite decimoquin-
to, At Cardinales horum nihil habent, nullique, praesent tri-
bunali, si Marcus Salomonius viro tradito, Et aduocate consi-
sterialis credimus in ciuita. l. i. Et si me non laeant, praetorium
quoque esse eam velle partem, quam paterfamilias habitan-
dam sibi reservauit, ut Palladius libro primo, capite octa-
uo, Et Iurisperitus in l. i. ff. de seruis. ruit, praed scriptum
reliquere. Et Praefectum praetori etiam dictum à cohorte pra-
etoria. Apud antiquos cum cohors quaedam erat quae praetoria
vocabatur, quae Consuli aut praetori in provincia praefectus
semper erat, quafi. laus eius impetabat, ut ex Ciceronis ver-
bis consiliarii licet ad Quintum fratrem Asia praefectum,
lib. 1. Aferius autem Pedianus hac de re verba faciens, sic
inquit: Veteres enim eam magistratum, cui pariter exerci-
tus, Praetorem appellauerunt, unde praetorium tabernaculum
eius, Et in castris porta praetoria, Et hodie quoque praefectus
praetoris, Haec illa. Sed deinde cum Imperium Romanum

LIBER

ad monarchiam devenit, Principes Romani equitem unum Romanum prætoria cohorti præferant, & prætor a suo, id est, aula. Qui præfectus prætorio hodie ille dici potest, qui magis magister hæspæi appellatur, multum tamen ab antiquo differens, ut doctissimus Budæus censet in annotatione in Pædellæ. Nam antiqui Principes potentia militari Præfectum Prætorio secundum sibi esse voluerunt, ut Burrus Neroni fuit, auctore Tacito libro octavo. Quod Plinius quoque Iunior in Panegyri Traiani verbis loquens, in hanc præfationem memorabilem sententiâ demonstrat: Ego quidem in me hæmum utilitas ita posceret, etiam Præf. Si manum armatum. Quam sententiam à Diana luculentioribus verbis traditam legimus. Nam cum ille numquam satis laudatus princeps Traianus Præfectum prætorio in signi cingulo adornare voluisset, sic ad eum dixisse, fertur. Accipe hunc ensen, & si quidem recte atque à Reipub. imperantem pro me, si secus, in me vivere. Vide ergo ad quantum fastigium hoc munus præfecti prætorio eundem fuerit, quod, & Plinius quoque in præfatione Naturalis historiae indicat ad Titum scribens in hæc verba: Et quod nobilior fecisset, dum illud parvi pariter & ordinis equestri præfatus Præfectus prætorio eius. Multum Plinius. Cuius quidem Præfecti prætorio instar, illum hodie arbitror esse quem Viceragem appellamus, puta Neapolæ, & in Francia magnum Cancellarium, ut Budæo placeat. Vnde, et si præcipuum antiquitus fuerit Præfecti prætorio officium non tamen Cardinalibus convenire videtur, quod comprobari etiam potest. Nam Præfectus prætorio legem condendi potestatem habet, l. Noema C. de offi. Præf. prætor. Cardinales autem legem ferre nūquam possunt. Sed eos potius Senatorum instar esse crediderim, & hinc opinioni simplici, citè commemorato loco Salomanius asseret. Quæ res, & si multis comprobari possit argumentis, pauca tamen in modum offeram. Et in primis non improbia quidem conjectura, si probari possit, existimo. Nam Romulo humanis iam rebus subdulto, interreges erant Senatores, ipsique Remos gubernabant, donec alius interregum regis locum sufficiens esset, ut a rud. Dion. Legimus, Titum atque Lucarchum in vicia Numæ, sic cum interregnum ej, sacrosan-

Rum

Bum Cardinalium collegium Rempub. Christianam regit
 difficultatq. rerum consulas, donec alius ab eis Pontifex
 creatur. Accedat, quod apud historicos præsertim Zena-
 ram, Liviumque scriptum invenitur: Seniores dignitate,
 auctoritate, rerumque amplitudine amicis superiores fuisse,
 apud Senatum enim totius eras Reipub. Summa imman-
 tes Seniores primas in consilijs Imperatorum partes obtine-
 rent, sicuti significare videtur Sallustius, cum ait: Metellus
 propter eundem Senatorii ord. vir exuberans accersiri iubet;
 eorū, & aliorū, quos idemceos ducebat, consiliū habet. Cum igitur
 Cardinales apud Pontificem omnes amecularent, ac ar-
 dua quæque cum illo pertraherent, instar Senatorum esse ar-
 bitror. Et hanc in partem plerique insistant, fulti tantum-
 tax. in caput. Constantinus. 96. diffin. iam quæ nostra aia-
 nis iurisconsultorum saculæ princeps præcipit. moris. D. Ioa.
 Balg. novus in Lomnes populi. no. 64. de iust. & iur. Et Car-
 9 dinales * appellatos esse reor, idest, principales vel a
 Kardiz, verbo græco, quod latine car denotat, quasi Pon-
 tificis cor. Nam ipsi ecclesie sunt cardines atque columna
 cap. ministerium, de offi. archiepiscop. Et veluti acimantia à
 corde morum suscipiunt, & ianuæ à cardinibus moventur:
 sic à Cardinalibus cum morum, cum vite sanctitatis, cunctis
 ad Christiana opera veneri debent martiales. Accedat ad
 hæc Andreas Barbat in ep. quem edidit tractatu Cardina-
 lium. col. 14. ubi Cardinales partem imperis Vasa appellat,
 per tex. in caput. Felicitis. de penis. in 6 qui quidem optimo
 probabit, si ei legem quisquis, C. ad leg. lul. Marc. quæ affi-
 nis est coniungamus, & est lex. in cap. verum. 6. quæst. 1. &
 e. per venerabilem qui filii sint legis, Res. Ant. Gravatur.
 c Duodenarium] Cardinalium numerum duodenarium,
 aliàs fuisse ad instar Apostolorum sunt, qui (subinde tamen)
 dixerunt. Nonnulli autem literis prodiderunt. Cardinales nu-
 mero 70. exemplo discipulorum Christi esse debere, veluti Al-
 ber. Res in rub. ff. de sta. hom. & alii quidam, ut l. ard. refert
 in clem. No. Romani. de electione. Verum, cum iure caurum
 hoc non reperiatur, arbitrio Summi Pontificis (perspecta Ec-
 clesie necessitate atque indigentia) Cardinalium numerus ra-
 tione, vel utinam isā receptum esse videmus, 70 i tradidit Bar-
 bat.

LIBER

bay in d. item. Et tres clericorū ordines Cardinalium sibi cognomen assumpserunt. Nam primus presbyteri, max. Diaconi, & longo tempore post Episcopi Cardinales appellari ceperunt, si Onuphrio Panuino credimus, in libello, cui titulus est, de Episcopantibus. Titulus & Diaconū Cardinalium. Et Cardinales episcopi sunt septem, Presbyteri autem viginti octo: Et Diaconi Cardinales sexdecim. Quorum titulus ordinationem describitur Specu. de legat. §. sequitur Aluar. & Præpos. in cap. 1. Episcopum vel Abbatem. & Cassianus in catholice gloria mundi, in 4. part. uniusd. 12. & à numero plures arbitratu (ut diximus) Pontificis esse possunt, qui supernumerarij appellarentur, nisi alior Pontifici placuerit, veluti citati Doctores, & qui peculiares libellos de Cardinalibus scripserunt, explicitum reliquere: ad quos hac in re oportet recurrere. Namque hoc in loco Speciatim hoc referre, non quadrat. Nic. Aut. Grammaur.

De summo Pœnitentiario, ac Sacro Pœnitentiarie officio. CAP. II.

S V M M A R I V M.

- 1 Pontifex, ligandi, & soluendi, in terris quemcunque vellet potestatem habet.
- 2 Pœnitentiarij summi munus, & quomodo per maiores ecclesias orbis, Pœnitentiarij sue vicarij ab eo substituti sint, & nu. 6.
- 3 Pœnitentiarie (quem summū appellamus) quando credatur, & de eius formula in rescribendo.
- 4 Pœnitentiarie officium, viginti quatuor patronos habet.
- 5 Pœnitentiarie quibus in causis rescribat, & de eo multa.
- 6 Dignitates principales in Vrbe, quæ sūt.

Vides

- 1 **V**ides * quoque i Rom. Pont. vniuersum orbem supplicem quondam rescripta postulare, de his primum, quæ Saluator noster Iesus Christus Petro delegauit, nempe ligandi, vel soluendi in terris quæcunque vellet, quibus verbis ego quatenus ad meum thema attinet, intelligo pro nunc tributam Petro potestatem ligandi, suis legibus & eisdem soluendi, quos vellet: soluendi inquam, quæ via dispensationis à suæ humanæ legis obligatione. Amplius absoluendi quoque à commissis in diuinam legem poenitentes, quam facultatem ad omnes Petri successores tractatam credimus, eam tamen soluendi scilicet solet Pont. vni ex Cardinalibus subdelegare, quem * summum vocamus Poenitentiarium *, non tamen ita, vt non quandoque ipse manum apponat in hac specie, in qua summus poenitentiarios, quatenus ad commissâ in diuinam legem attinet, & eorum solutionem, subdelegat iurisdictionem per plures vicarios & substitutos suos exercere, quos poenitentiarios vocamus, quique per maiores ecclesias vrbis diuisi sunt, nempe in ecclesiis domi Petri in Vaticano, domi Ioannis in Laterano, ac domi Mariæ Maioris, dispensationes verò ab humanæ legis obseruatione non nisi ex causa, & per scriptum concedit, & ex generali Pœr. sublegatione, huiusmodi supplices audit, ac vbi eorum postulata viderit, si adsit causa, quæ petitis concessioni satis sit, & sit de reb. solitis per ipsum concedi, rescribit ipse auctoritate apostolica, & sui officii, nō aliâs habito tunc à Pont. onculo, sed ex generali illa subdelegatione asserit suis litteris, se de mandato Pont. oraculo tunc habito rescribere: crediturque * in hoc suæ assertioni, veluti de se ad officium suum spectante. Rescribit autem semper ad supplicationem patris Pont. directam, & sub altera istarum formularum. Fiat in forma. Fiat de speciali. Fiat de expresse: quarum mutatione indicat rescribere taxatim: ibos postulanti grauitatē, & per poenitentiariarum formula rescripi variatur. summus autem poenitentiarius, vbi supplicis libellum manu suâ signauerit, desuper diplomata sub nomine ac sigillo
- 2
- 3

LIBER

gillo ipſus expediuntur. Et quia plerunque non alias præſcripte reſcribit, ſed conſtituta de aliqua ſupplicis aſſerſione, tunc dat ſuo reſcripto iudices, qui cauſa cognita actum abſoluant, & vices ſuas in hoc ſubdelegat, habetque * hoc ſacrum poenitentiariæ officium pro commodiori omnium conſueſcentium expeditione, viginti quatuor patronos ſupplicum, quos eiſdem ſacræ poenitentiariæ procuratores vocamus. hi veluti cauſarum patroni libellum tuarum precum diſtillant, ac quaſi cauſam orant apud ipſam ſummum Poenitentiarium, à quo poſtulari concedi, & exinde diplomata expediſſe curat. Solet * etiam de pluribus, quæ iuſtitiam concernunt reſcribere, ac ſere ſemper in vtraque ſpecie inſeruit notata concedere, vtpote: Diſpenſationes matrimoniales in gradibus humana lege prohibitis, legitimaciones prolis, diſpenſationes quoque ob peccatis, vel alicuius membri defectum ad ordines, & ad beneficia, item ab incompatibilitate plurium beneficiorum, abſolutiones quoque ab homicidio in foro conſcientiæ, & pro clericis in vtroque foro cum retentione beneficiorum, ac diſpenſatione ad alia. Similes à ſimonia, ab exilio. Item à iuramento ad effectum agendi, ac etiam à perſorio, commutationes votorum, licentias quoque ab aliqua humane legis obſervatione, præſertim regularibus ab aliquo ſuæ regularis legis capite. Indulgentias etiam cum locis, cum etiam perſonis. Cæterum & commiſſiones etiam plures in forma iuris, vtpote ſuper declaratione nullitatis, vel validitatis matrimonii, quas declaratorias nuncupant, ſuper confirmatione alienationis alicuius eccleſiaſtica rei, quas, ſi in euidentem ac denique ſuper ceſſione bonorum pro pauperibus, qui citra eorum culpam in egeſtatis perniciem inciderint, quas alternatiuas vocant pro laicis in terris Eccleſiæ, & extra, ſi tamen contra clericos petantur, vel ſi inter meros laicos, & extra ſtatū temporalem Eccleſiæ, impetratas iurando obligatus eſſet, in qua ſpecie etiam inter laicos indicat ſemper Eccleſia, & pro clericis ſuper admiſſione ad beneficium canonum, vtpote

pote capituli Odoardus. vel Peruenit. in qua specie, si-
ue pro clericis, siue pro laicis, semper rescribit, prout
de iure, & in omnibus aliis sunt rescripta huius officii
admodum iusta, imò sancta, obliuiscuntur crabrones, quan-
tum velint, fateor tamen defectum illorum exequutio-
nes apud ordinarios in partibus, vel si pro regulari re-
scribat officium, apud ipsos prelatos, qui ubi nouerint,
quem à summo poenitentiario rescriptum reportasse eo-
rum inertia, & plerumque etiam infidia, non querunt
quid, & quomodo poenitentiaria rescribat, & absq. alio
processu permittunt impetrantes gaudere petitis, po-
tius quam impetratis, quod si in præmissis ipsi non defi-
cerent, cum sacra poenitentiaria non consuegerit re-
scribere, nisi sacris canonibus conformia, vel si præter
ea, non nisi ex iusta causa per impetrantem narrata, &
cum deputatione iudicum, & exequutorum in partibus
apud quos tenentur impetrantes illam legitimis proba-
tionibus verificare, plures ex impetrantibus à possi-
latis repellentur, & nemo illorum commodo, & effe-
ctu, nisi vel iuxta formam iuris & canonum, vel si præter
non nisi ex iusta causa gaudere posset, paucioresque
essent impetrantes, & omnis querelarum occasio cessa-
ret, quam opinor ab ipsis conquirentibus potius, quam
à summo poenitentiario, cuiusque officio accepto ferenda
esse. Quod si quam retroactis temporibus ab ipso
summo poenitentiario acceptam ferre potuissimus, D.
Paulus nostra ætate Pont. Max. omnes, si qui forte erant
lapsi, vel certius, ut alius ad emendationem provocaret,
correxit, & summæ poenitentiariæ officium pluribus op-
timis rescribendi formulis, & antequam reformatio-
nibus instaurauit, & summo poenitentiario viros à con-
silio & de signatura suis gravissimos assessores dedit, ita
ut officium hoc Rindrentis linguam euaserit.

A N N O T A T I O N E S.

- a **P**oenitentiarium. *3 In Fide* post summum sacerdotium
6 *tres esse præcipuos dignitatem gradus, in conspectu est. Vi-*
cercauallarij scilicet, Camerarij, & maioris Poenitentiarij, de
quo hic est sermo. Cuius dignitas sic conspectu credimus in pro-

LIBER

in regularum Cancellaria) à Benedi^{cto} 2. in lucem produ-
ctus fuit, & Eugen^{us} Sixtiq. deinde beneficij aucta. Ceterum,
si plura ad sacra Pœnitentiaria munus spectantia deq. eius
origine, quantumq. veteri stylo diuersus sit hodiernus, sci-
re tibi sit cura Card. alijsq. consulas interpretes in clem.
Ne Romani de cleri & Genshem veteris diligentius atque
ubertius astruant in libello de Potestate, & stylo officij sacra
Pœnitentiaria. Quorum dicta exscribere necessarium mini-
mè duci. Verùm illud silentis non inuoluam. Superiore etate
in Ecclesia magna fuisse auctoritatis hoc pœnitentiariae offi-
cium, summoq. in loco collocatum, veluti Cassiodorus, Socrus,
& Sozomenus in historia ecclesiastica literis prodiderunt.
Quod, & Damasus in vita Marcelli comprobare videtur
cum ait: Marcellum Papam quidem in Vrbe Cardinales
constituiffe, propter baptismum, & pœnitentiam multarum.
Et hinc est, quid miris Pœnitentiis hoc pœnitentiariae offi-
cium nequaquam expirat. Nam alijs in animarum periculum
salutiq. discrimen vertitur, ut animaduertis etiam Za-
barel, in allegata clem. Nic. Ant. Grauiatius.

De vtraque signatura, ac eorum rescribendi
formulis. CAP. III.

SVMMARIUM.

- 1 Signatura, duo sũt auditoria, in quorũ uno, ea,
que gratiam, in altero, que iustitiam concer-
nunt, pertractantur.
- 2 Referendarij, qui, et eorũ quid sit munus, et n. 10.
- 3 Signatura officiales, diũ prestituta in hebdoma-
da habent, qua simul cõueniant, ut si qua postu-
lata sint in auditorio proponantur.
- 4 Stylus est apud referendarios siue mos, ut qua re-
iecerint postulata, amplius non proponantur.
- 5 Citationis formula in officio signaturæ.
- 6 Põtifex quomodo in literis iustitiæ, & gratiæ re-
scribat, & sua manu subscribet.

Amplius

- A**mplius & rescripta quoque a Rom. Pont. quodidē postulantur, de his quæ i mera Pontif. liberalitate proueniunt, veluti beneficiorum concessiones, & alia si quæ sunt cuiusque generis gratiosa, etiam summo penitentiario generaliter, et præmittitur commissa, necnon alia quæ iustitiam concernunt de rebus ecclesiasticis vniuersi orbis, ac etiam ex profanis, ex patrimonio S. R. E. temporali, & aliunde ex vniuerso orbe, si quas in sequelam ecclesiasticæ personæ, vel causæ, vel alias ex principum remissione, vel partium consensu deuolui ad Rom. Cur. contingat. His omnibus Pontif. Max. ipse pro commodiori supplicum expeditione, duo * constituit auditoria, in quorum vno, ea quæ gratiam, in altero, quæ iustitiam concernunt, postulantur. Vnde & diuerso nomine ea vocamus, nempe signaturam gratiæ, vel iustitiæ. Vtrique auditorio viros quosdam Iurisperitos, & signaturæ gratiæ omnes quæque sunt iurisperitos Cardinales, alios verò rarò, non nisi iurisperitos prælatos præposuit, quos * referendarios vocamus gratiæ, vel iustitiæ, & quandoque etiam vtriusque signaturæ ad exemplum antiqui Referendariorum ordinis, de quo tractatum in nostra iuris ciuilis compilatione habemus; titulo de referend. lib. authent. quorum non est certus apud nos constitutus numerus. Horum b manus est, in sua specie supplicum postulari videre, & si postulata sint de his, quæ petentibus concedi solent, in capite supplicationis nomen suum apponere, quo solent Pont. vel Cardinali signatori, de quo inferius dicemus, rem esse concedendam significare. Quòd si simplex aliquod postulet, quod alteri possit præiudicium inferre, non solent aliquid sine partis vocacione concedere, & si res sit gravis, vel saltem rarò solita concedi, vel denique adeo dubia, vel referendarius ex se substituit, illà in auditorio aliis confert, & non nisi ex vocatoriis signaturæ simplex obtinet. Quam ob rem vtrique signaturæ præponit pontifex Cardinalem, qui extra ordinem leuiora concedit, & grauiora quoque, si quæ sint per ipsum concedi

concedi solita. Nostra ætate signatorem gratiæ habemus Nicolaum eius nominis Cardinalem Ardinghellum, Doui Pauli pont. maximi intimum: iustitiam verò, Bartholomæum Cardinalem eius nominis Guidiccioni Lucanum, virum pontificiæ legis peritissimum, & admodum puræ sinceræque mentis, vt facile cunctis summae probitatis simulacrum videatur. Ab hoc munere rescribendi de iure penitus reuocauit summus Pont. & Cardinali huic signaturæ præposito vices suas omnino delegauit, ita, vt rarò, vel nunquam ipse de iure rescribar. Solentque Referendarii signaturæ regulare supplicem libellos, qui iustitiam concernant, quasi ægre ferat Pont. si in signatura sua proponantur. Quamobrem Paulus nostræ ætatis Pont. Max. constitutionem edidit, vt in his, quæ iustitiam concernant, rescripta Cardinalis signatoris eiusdè sit virtutis & auctoritatis in omnibus per omnia. & apud omnes, ac si manu sua signata essent, omnem si quæ hactenus fuisse summò dō dissentientiā: idque, vt opinor, ad tollendam litigatorum anxiā, qui pierunque rescripta manu Pont. in eorum causis adferebant, maxime apud iudices in promissis. Habet quoque vtraque signatura suam diem in hebdomada, constitutam, quæ simul conueniant, vt si quæ postulata sint, quæ aliorum vorum desiderant, in auditorio proponantur. Quæ in re solent litigatores die præuia signaturæ cum eorum aduocatis esse apud signaturæ præfectos atque referendarios & vtraque pars, rarò tamen, vel nunquam in contradictorio causam suam orare cōstitutam autem die munus est eius referendarii, supplicium postulata in adiutorio sub compendio referre, & in re inter patres disputata, solet is, qui præfuit, iuxta plurimū vtræque, quæ proponuntur cōcedere, vel rescribere. Estque
 3
 4
 5
 * moris apud referendarios, non nouus, vt postulata semel reiecta, iteratò non proponantur. Solet etiam supplicem, vbi contrad. ctorem habeat, cum corā referendario proponente per cursores citare, sub hac formula: Coram Reuerendo A. citatur N. ad dicendum causam, quare commisso, vel supplicatio signari nō debeat, pro
 prima

prima signatura Sanctissimi, vel Reuerendissimi, secundum postulari speciem, (quas si vocamus) quia signatura gratiæ coram Sanctissimo, ea verò iustitiæ coram Reuerendissimo præposito suo convenire solet, in qua liberum est unicuique referendario velle proponere, quantum tempus concedat, ordine tamen antiquitatis servato. Sed in signatura gratiæ coram ipso Pœc. more introductum est, ut duo tantum locum habeant, qui omnibus contingit, quæ per turnum (ut vocant) raro tamen tempore diui Pauli tempus concedit locum secundo, ita, ut paulatim res ad unicum proponentem restringitur, decrescenribus maximè negotiis. Rescribit * autem Pont. ferè semper his verbis, nempe, PLACET. A. vel aliis iuxta literam sui præsei nominis, si res iustitiæ concernat, si verò gratiam, mutato PLACET consequitur dicere, FIAT VT PETITVR. A. Et si quandoque non ad preces alterius, sed proprio motu rescribat, non dicit, VT PETITVR, sed addit in fine MOTV PROPRIO, Cardinalis * verò signaturæ gratiæ præpositus, semper eadem formula rescribit, nempe, CONCESSVM IN PRÆSENTIA DOMINI NOSTRI PAPAE, & deinde subnectit nomen suum, IP. CARDINALIS PARISIIVS. ET nihilominus plerumque non rescribit aliis in præsentia Papæ, sed id ex generali sua delegatione sibi conceditur. Eisdem verbis rescribit quoque alter prælatus de signatura gratiæ eiusdem Cardinalis, ut opinor vicarius, adiecto tamen loco nominis Cardinalis suo proprio nomine prout quotidie vides. C. EPISCOPVS CAESENNAS, quo exemplo tu scire potes Christophorum tuum episcopum Carinensem hoc munus iam diu subisse, in cuius clientelæ noni, cuique opera tua maximè addictus sum, ut rationes promissionis tuæ, quas de me secum habes non videar conturbare. Sed reliquum tantum est in hac specie, ut de formulis, quibus solet Cardinalis, qui signaturæ iustitiæ præest, rescribere, loquamur. Solet enim altera ex his semper rescribere, vtpote, si ad iudicis Rom. Curie rescribat, PLACET DOMINO

MINO NOSTRO PAPAE, adiecto suo nomine. BARTHOLOMAEVS CARDINALIS GVIDICCIONVS. Si ad iudices in prouincijs. CONCESSVM IN PRAESENTIA DOMINI NOSTRI PAPAE BARTHOLOMAEVS CARDINALIS GVIDICCIONVS, non tamen semper sic simpliciter, quandoque enim, PLACET PROVT DE IVRE, CONCESSVM PROVT DE IVRE PLACET ARBITRIO IYDICIS, CONCESSVM ARBITRIO, & alias, prout ex his, quae in discursu orationis meae, suis locis latius legere licebit, ac etiam pieraque alia, quae ad mores huius signaturae pertinent.

1. Quae * commissiones, quando ad iudices Romanae Curiae referuntur, ubi signatae sint (non alias registratae) ad cancellariam transmittuntur, ubi is, quem Cancellariae Regentem vocamus, ad omnia capita libello concessa, vice ipsius Reuerendissimi sub compendio referbit, vt potest. DE MANDATO DOMINI NOSTRI PAPAE AVDIAT MAGISTER N. CITE, INHIBEAT, ET IVSTITIAM, FACIAT, & si quae alia libello concessa sint, ad singula responderet, cuius responsum, signaturae extensionem vocamus. Hoc munus hodie spectat ad Thomam Campegius Episcopum Feltrensem, nobilem Bononiensem, virum pontificiae legis peritum. Is quandoque etiam meo tempore, dum Laurentius frater bonae memoriae Cardinalis eius nominis Campegius, signaturae iustitiae praeslet, quasi eius vicarius vice sua referrebat, etiam sub proprio nomine. Sed recripta iustitiae quae ad iudices in prouincijs referuntur, non alias ad regentis manus perueniunt, sed abique alia signaturae extensione remittuntur ad Datarium, veluti etiam, quae gratiam concernunt, qui omnibus diebus datae adscribit, demum ad registrum, ubi de verbo ad verbum in libris publicis adnotatur, & exinde auscultata à supplicibus, vel eorum sollicitatoribus restituuntur in forma litterarum expedienda. Pro * quarum expeditione triplicem habemus viam, si res iustitiam concernat, per cancellariam

tiam, & eius officium contradicant sub plumbis, vel per Secretariam in forma brevis sub annulo piscatoris, prout venit a rescribente concessum: si verò gratiam, per eandem Cancellariam, vel per Camerā, & quandoque etiam extra ordinem per Secretariam, de quibus officiis per cuiusque viam expeditionibus nunc dicemus.

ANNOTATIONES.

Amplius.] De utraque signatura ac rescribendi formulis. Gomefius, vir quidem doctus, libellum conscripsit, cui titulus est, De compendio utriusque signaturæ. Multa ad rem, etiam tradita leguntur vulgarem apud compilatores illius, qui formulæ variarum commissarum conscripsit, idcirco ab illis perendum erit, cum hoc in re difficultatis aliquid fuerit tantum.

Horum.] Referendariorum munus, * quod prius confusum erat, in consonantium ordinemq. prudentia Alexandri b. reductum fuisse, Gomefius, æ, quem citavimus, libello scriptum reliquit, ubi non minus copiose quàm eruditè de Referendiarij loquitur, eorumq. officio atque dignitate, quibusq. etiam magistratibus præferatur. Quos ab Iustiniano Imperatore primum constitutos fuisse per auct. de referendiarij Gomefius ipse affirmat. Vnde admiratione dignum esse ait, illos Prætoribus non referri, cum Notarii longe antè à Clemente creati fuisse legatur: qui post Petrum 4. infidit Pontifex, quos septem numero, posse Damasc. ad Martyrum altè diligenter conscribenda: creaverat, veluti in dicti Clemētis, & Fabiani historia legere est. Et Clemēs, ut in annalibus habetur, annis circiter 433. in

Justinianum præcessit. Verim, * & alius si rem repetamus, ab Iustiniano nequaquam Referendarios primum institutos fuisse censeo. Nam apud Senatum Romanum referendi consuetudine fuisse, gravissimus est testis Cuius in Epistolis, cum ad Iulianū sic scribit: Quæ quicquid ex relatione Cos. crederet. Valeat quoque nuntius, referente Lupo Tribuno Pl. Pompeium ut Pisem eum reducat decernere, & in Oratione pro lege Manilia, cuius hæc sunt verba: quam suasti Prætor de quo legatus spero Consules ad Senatum relaturos. Consules enim Consules referendi præstatum habuisse, & uterque Consul referebat, & plerum

que etiam, ut ex Livio libro 26 sic scribente deprehenditur
 i. iust. ium de provinciis communis relatio fuit. Et si me non la-
 teat, et ceteros, aliaque etiam referentur ut habuisse, tamen Can-
 suis etiam: praecipuus honor, ut ex historiis dignoscere possumus.
 Vnde patet Iustinianum in quodam edicto referendarios
 posse esse quodam novum magistratum creasse, mihi persuadet. Et
 an quorum praesidium quasi quoddam munusculum imitari
 sit. Et si referendarius sine renuntiacione, solum magistrorum
 à libellis, siue ministrorum lodi tenens. Nam populares libellis
 supplicibus eorum postulata principibus exponere solebant, ut
 Tranquillus in Augusto sic inquit testatur. Promissis salu-
 tationibus amittebatur. Et plebem tanta comitate adveniens de
 sideria excipere, ut quendam vero corpore parvis quod sic libellu
 percipere dubitaret quasi Elephanto stipse. Et ab istis libellis mi-
 ni stris libellorum dicebantur, qui principi in hoc negotio subser-
 vabant, ut fuit Epaphroditus, qui in capitali poena Augustus
 condemnatus. Et de referendariis latius loquitur Lampridius
 in Alexandro, cuius memorabile exemplum afferam. Alexan-
 der enim ut idem Lamprius narrat post meridianis horis subscri-
 psum. Et post omni epistolarum semper et dedit operam, ut ut ab
 epistolis à libellis. Et à memoria semper assillerent, nunqu-
 quam etiam si stare per valeant, non ab pugnans. Sedere, rele-
 gentibus cuncta librariis, Et his, qui sericium perdebant, ita, ut
 Alexander sua manu addere: si quid esset addendum, sed eius
 sententia a qui desertior habebatur. Et magistratu à libellis me-
 minit etiam Iurisconsultus in l. Rescriptum. ff. de districtione
 pignorum cum dicitur, Rescriptum est ab Imperatore libellis
 agente Pat. miano, id est libellis apud Imperatorem Praefectum.
 Vnde antiquum est referendariorum officium, quamvis, Et Ne-
 teriorum eorum, ut in annor. ad sequentis libri caput postre-
 mum dicemus. Nicolaus Anton. Granatius.

De Vicecancellario, ac Cancellariis Apostolicis & literarum expeditione. CAP. IIII.

S V M M A R I U M.

1. Vicecancellarius apostolici officii, dignitate, aucto-
 ri-

ritate, & utilitate primarium est. & n. 11.

- 2 *Abbreviatorum officium tam maioris, quam minoris parci, quale sit.*
- 3 *Diplomatum siue bullarum expeditiones, quomodo fiant. & qui eis seruetur.*
- 4 *Annata quibus solvenda est.*
- 5 *Bulla siue recognitio, si cum supplicatione cōcordet*
- 6 *Cancellaria ad regentem, qua spectent. eiusque ad officium.*
- 7 *Officium plumbatoris, atque custodis describitur.*
- 8 *Lannizerorū siue sollicitatorū officiū narratur.*
- 9 *Notarij cancellaria in expeditione literarum seu bullarum quid agere debeant.*
- 10 *Bulle a registratoribus rescribuntur, eaque recognita in publicis libris reponuntur.*
- 11 *Vicercancellarius cur sic dicatur.*
- 12 *Bulla quart sic appelletur.*

Officium cancellarij habet Cardinalem prepositum, quem a Vicercancellarium vocamus, cuius officium nostra ætate ex communi curialium reputatione in Romana Curia primarium est dignitate, auctoritate, & utilitate. is hodie est Alexander Cardinalis eius nominis Farnesius, divi Pauli nepos, cuius tyrocinium fuit nostræ ætatis rarissimum exemplum, cuiusque egregia iuventutis facta quasi per triennium inspecta iam conspexerunt omnes & admirantur univērsi. Is ratione proprii officij literarum expeditioni de rebus ecclesiasticis univērsi orbis, & eorum expeditoribus præest, quorum maxima est turba, nempe abbreviatorum maioris parci, (quorum munus est ex supplicis libello signato diplomata, seu literas dictare, cuius dictaturam, minutam vocant) scriptorum, abbreviatorum minoris parci sollicitatorum, (quos lannizeros vocamus) plumbatorum, registratorum. Horum omnium officium est in ipsa literarum

B 2 rum

- rum expeditione alicuius negotij, alii verò sunt officiales quos in expeditionibus adire oportet, ubi subiecta materia solutionem annata desiderat, qui ociosi sint, & meri annatarum ac aliarum solutionum participantes, vt-pote, scriptum archinii, cubiculariorum, scutiferorum, & ripariorum. Ordo autem expeditionis talis est, ubi supplex signatam & registratam habet supplicationem, ipse vel sollicitator curat apud abbreviatores maioris parci, minorem litterarum dictari, dictatam apud scriptores in forma litterarum conscribi, scriptam in cancellaria ad hanc scripturam, per eum (quem describendum vocant) taxari: & ubi taxata est, alter, quem dicunt (còpuratorem) suam apponit manum, & ibidem soluitur scriptoribus, taxa, & exinde alia similis apud abbreviatores minoris parci, apud quos solet semper aliquid de taxa, vt-pote iulii quinque iuxta subiectam materiam sollicitatori remitti, & aliter ipsorum nomen literis adscribit, iidem Abbreviatores minoris parci, receptis eorum pecuniis, bullam ad abbreviatores maioris parci remittunt, apud quorum hanc duo ipsorum adhuc deputati nomen suum paulò inferius subscriptione abbreviatoris minoris parci adscribere solent, hinc literæ ad officium sollicitatorum ipsarum litterarum apostolicarum (quos ianizeros appellant) portantur, quibus soluitur taxa certa ratione: quia si taxa sit summa triginta ducatorum, duo ducati ac totidem carolei de cancellaria, si verò infra, vnus tantum ducatus & duo carolei similes solui solent. Exinde ad alias sedes Abbreviatorum de minori parco, quas de prima visione vocant, afferuntur, ubi sollicitator soluit vnum carolenum alteri ex dictis abbreviatoribus, qui postmodum literis manum apponit, paulò inferius subscriptione scriptoris apostolici. Quòd si materia subiecta talis sit, pro qua veniat soluenda annata, solui solet omnibus participantibus in Cancellariam residentibus pro rata eis contingente, vt-pote ianizeris seu sollicitatoribus apostolicis, scriptoribus archinii, cubiculariis, scutiferis & ripalibus portio-nariis. Quibus solutionibus factis bulla vna cum supplicatione eius ventre reposita ad abbreviatorem de parco maiori, qui minorem dictauit, reportatur, la^a collationem

- facit, an bulla cum supplicatione concordet, quam reperiat concordantem, iudicat illam talem, & pro signo iudicii; bullæ nomen suum adscribit, & exinde illam cum supplicatione in ventre de banco suo proicit in terrâ: de terra colligit eam custos cancellariæ, saltem per famulum suum, is eandem bullam in omni eius parte respicit, an omnes officialium subscriptiones, quas subiecta materia desiderat, adsint, & eius data cum data supplicationis concordet. Demum illam ad regensem cancellariæ transmittit. Is * respicit à quo sit collationata seu iudicata, & si videbitur sibi, eam alteri ex abbreviatoribus iterum collationandâ & invocandâ, dare poterit pro suo arbitrio; deinde à supplicatione bullam separat, eandemq. ponit ad partem, & si bulla sit gratiosa, manu sua adponit in margine eius vocem A. maiusculum à latere dextro, à sinistro vero vocem I. longum, & exinde certis lineis circâ scriptorû ac Abbreviatorum taxas in bulla descriptas: quo facto bullas ponit super certo banco, & finita cancellaria venit plumbator, * qui illas de manu regentis recipit, & asportat ad officium plumbi, vbi plumbantur & cordalis alligantur. Custos autem ex eadem cancellaria de manu regentis supplicationes recipit, partibus accepto à singulis iulio vno, restituendas. admoneo tamê, quòd si pro subiecta bullæ materia annata soluenda sit, siue non, omni casu
- 1 Iannizeri * vbi bulla ad eorum bancum, vt supra peruenerit, siue eorum alter nomen suum ei adscribit paulò inferiori nomine scriptoris, & si annata soluatnr, ne supplices absentes à priuatis sollicitatoribus decipiantur, hi Iannizeri tanquam publici sollicitatores pro fide sui publici officii solent adicere hæc verba, PRO ANNATA SOLVIT TOT. Quòd si materia non patietur annatæ solutionem, tunc ab officio Iannizeratus non requiruntur superiores manus, de quibus supra diximus, nisi fortè sit aliqua materia, quæ consensû alicuius desideret. Tunc enim antequam bulla ad abbreviatorem, qui illam d. struit, reportetur, & priusquam auscultetur & iudicetur, notarius
 - 2 *cancellariæ solet a tergo consensum adscribere, sed & bullis in officio plumbi plumbatis, taxa plumbatorum adnotatur prope illam scriptoris: & bullæ sic plumbatæ in ma-

LIBER

ribus collectorum plumbi consignantur, qui taxam suam
 sollicitatoribus exigunt, ultra quam solent etiam certi
 carmeni ipsi plumbatoribus & poenitentiaris diui Petri
 solui. Post modum alter ex tannizeris ibi pro tempore exi-
 stens nomen suum intra bullam, & à laere dextro adscri-
 bit, & pro fide sui publicè sollicitationis officii addit, N.
 sollicitauit, & tantum expoluit, calculando omnem impen-
 sam in expeditione factam, ad huc supolices absentes nō
 nisi difficulter, decipi possunt. Hinc bullæ per alterum ex
 scriptoribus, vel eorum famulum porrantur ad registrum
 bullarum, ubi alia taxa similis solutz scriptoribus solui so-
 let in manibus alterius registrarioribus ad id deputati, al-
 teri verò registratori ad hoc quoque deputato, solet etiā
 solui registratura totarum bullarum, plus vel minus, iuxta
 longam seu breuem bullarum seriem. Is recepta registra-
 tura bullam alteri registrarori distribuit, qui illam in quin-
 ternis & libris publicis rescribit, & in registrum ponit, re-
 gistrata cum originali autcultatur, auscultatz verò bullæ
 magister officii à tergo eius litz au'cultationis fidem fa-
 cit per verbum. Auscultata, & exinde si bulla annatz solu-
 tionem non desideret, eadem parti sollicitanti configari
 solet, quid si pro ea soluenda sit annata, nō alias configura-
 tur parti, sed per registrarorem, qui scripsit eam, vni ex no-
 tariis cameræ apostolicæ similium bullarum receptori de-
 putato presentari solet, & per sollicitatorem eidem no-
 tario solui portio annatz, quæ ad Pont. spectat. Quæ solu-
 ta idem notarius easdē bullas parti sollicitanti restituit,
 & hæc si materia sit gratiosa, & præsertim beneficialis.

ANNOTATIONES.

- 1 **V**icerancellarium.] In Urbe * Vicerancellarium primū
 inter omnes, (Venerabilem tamen semper exceptis) locū
 obtinet; cum ipso sepe sum illustria omnium Virorum regna te-
 neant, quam Deus ad nos transtulit, aut certe nobis sum commu-
 nicauit, & nouit in monte Syon sedem suam illustrare. Et vult
 et illustria inter mortales virtutes summum gradum habere, sic de-
 notat Vicerancellarium, principem locum habere. Iure ergo mul-
 ta nobiscum retroactis annis ex amplissimo Cardinalium ordina-
 ali-

aliquis in apostolica cancellaria praefectus, qui Vicerancellar-
rius appellatur, & si antea priorem vocari ex munus exerceat
se legatur in actis Lugdunensis concilij sub Huius pontificis
celebrati. Quod ad Bonifacij 8. usque tempora differuntum fuisse
ex proemio Sexti decretalium liquet, cum ibi faciat de
cancellariis illum ad Cardinalem ordinem adscribere, ubi inibi
12 Ioan. And. scribit. sed cur * petrus Vicerancellar. ut quiam
Cancellarius vocetur, causam reddere voluit Card. Zachar.
cui ceteri adhaerent in clem. 2. de Romani de eius fabulam quā-
dam narrat, scilicet, nescio quid, certaminis inter Pontificem
& Cardinalem Cancellaria praefectum superire saeculo saeculo
qui Pontifici se parem esse conuendebat. & ibi statim, ut
vicerancellar. appellarentur quod quidam summum esse, ut
erudit Gomez in proemio reg. Cancell. animaduertit. Nam
idei vicerancellar. appellatur, quia solus confessor in eccle-
sia Dei cancellarius est. Et sicut Moser in regis & synagoga in
deorū pro Ueo verus cancellarius fuit, si; in ecclesia Dei solus
Papa, vici, & Dei viciū atque idem dicitur esse cancellarius,
ut iudas Heliensis in capitu. quanto, de translat. episcop. cui
se subscribunt Guilielm. Eborac. in capitu. Raynbro, in verbis
viceris nuntius Adalastum, num. 109. de ipsi & 1. assensum in
Catholico Gloria mundi in 7. parti. consid. 1. 7. à quibus di-
dicit Gomez. quos tamen silentio non prateri, siq. vicerancel-
larius vocatur, quia viciū Cancellarij Dei dicitur ipsius. Pontifi-
cis gerit, veluti de Viceroge, & similibus dicitur. Quod qui-
dem in Cancellaria Francia minimè locum sibi vendicat, cum
Rex ipse cancellarius non sit, unde non inueniunt si manus hac
ab initio cui demandatū fuerit, qui cancellarius appellaretur,
Cuius potestas permaria post regem est, ut prodierunt Luc à
Pen. in rubri. de pref. Praetorio, lib. 12. 1. Budet in auctor. in
Pandectis Purpur. in l. 1. colum. 11. de off. cur. & Enoch &
Cassanens praedictis locis qui fufus de hoc officio loquuntur.
Et Cancellarij scriba dicitur, quia dicitur viciū est Flaurus Va-
pifus scribens à Carino imperatore factum esse praefectum vici-
bus viciū ex cancellarij suis. Quod scribitur. Nuntius prae-
cipue apud priores auctoritatis fuit, ut ex viciū Maxime Luce
lib. 2. de Con. Munio verba faciente dignificari possumus, ibi
Cum militibus stipendium ferre daretur, & pr. ha. cum rege
sedens pari formi tractu multa ageret. Et postea post, scribitur

L I B E R

pro rege abstruunt. Etsi Francia Cancellarius, necnon & Vicecancellarius, de quo loquimur, longe maius dignitatis cultum habeant, cum iustitia sceptrum teneant. Et dicitur Cancellarius, quia rescripta, diplomata, & privilegia, antequam sigillo muniantur, cancellas atque corrigat, de quo Polihraus: Hic est (inquit) qui leges regni cancellas inquit, et mandata prius principis aqua facit, ut tradunt Lucas à Ven. in L. neminem. C. de decur. lib. 10. & Guil. Bened. citato loco, nu. 197.

- b Bulla. Illi Latini pureque loquuntur, loco bulla diplomata
 13 dicunt, sed vnde factum sit, ut hac distio ecclesiasticis scriptoribus tam peculiaris habeatur, arbitror illud esse in causa, quia diplomata quibusdam bullis insignuntur. Nam insignis quoddam triumphantium ornamentum, bullam fuisse satis constet, quam deinde ad concilianda virtutis habiles Romanorum puri usurpauerunt: ea enim & praetexta usque ad decimumseptimum annum utebantur, quo tempore, deposita praetexta, togam virilem sumebant, ut Cicerò in praemia Lolii, & Tranquillus in Augusto meminere. Huius anni praetexta pro annis pueritiae apud Plin. lib. 33. & Gellium Nocturnum Antiquum lib. 1. cap. 23. Et erat hac bulla (ut Macrobius scribit) rotunda, & in cordis figuram formata. De qua Persius, Satyra prima.

- .. Bullaque succinctis laribus donata pependit.
 Vnde cum diplomata, ut robur habeant, atque firmitatem bullis pendentibus muniri debeant, ubi Diocletii Petri, & Pauli imagines videntur, nimirum si diplomata bulla, à digniore nomine vocentur, & ab eo, quod soliditatem firmamentumque, praestes. Hinc bellissime Glossator dixit in clau. 1. de iur. iur. quod bulla dicitur plumbi pendens, sive sigillum aureum, vel argenteum, usque adeo, ut tunc litterae dicantur expeditae, quando sunt plumbae, ut Glossa verbis utar super regulam Cancellariae, 14. & 60. cuius opinio testimonio Alexandri approbatur respons. 115 lib. 2. & pro ea multum arides lex, in capitu. licet. de crimine falsi. Vnde scriptores ecclesiasticos, quos barbarè in hac distione bulla loquuntur fuisse plerique omnes criminantur, ex praedictis defendi posse existimo. Nicolaus Am. Granatius,

De officio Contradictorum, eiusque audientia, ac
literarum expeditione. C A P. V.

S V M M A R I V M .

- 1 *Officium contradictarum cur sic appelletur? & quod sit eius munus, & nu. 4. & 8.*
- 2 *Beneficiorum resignationes ubi publicari debeant, & expectantiam acceptationes.*
- 3 *Citatio per edictum cum decernitur, in publica audientia legi solet, & quare?*
- 5 *Officium siue audientis contradictarum, quas litteras concedere soleat.*
- 6 *Officium contradictarum præter auditorem, duos habet lectores, & quatuordecim patronos; et quod eorum sit munus.*
- 7 *Officium signatura à certis annis, nedum in re-scriptis gratia, sed etiam iustitiæ passim dispensat.*

- Q**uod si res iusticiam concernat, & ad iudices in provinciis rescribatur, consueverunt desuper litteræ etiam sub plumbo expediri. a Quamobrem habet cancellaria alios expeditores istis rebus iustitiæ præpositos, quorum * officium contradictarum vocamus, ea, ut opinor, ratione, quod si inter impetrantes de persona iudicis, de loco agendi iudicii, aliâne re impetrationem, concernente, esset controuersia, is qui se expeditioni opponit, solet hæc in audientia audiri. Quæ de re habet hoc officium auditorem, qui contradictiones istas audire & de finire solet, & super similibus index est impetrantium in Rom. Cur ordinarius, saltem à Papa vero ordinario substitutus, prout inferius intelliges, cum de iudiciis Rom. Cur. dicemus; unde hanc Pont. audientiam, vocamus publicam, in * qua ubi res publicationem desideret, utpote ac.

acceptationes expectantium, quæ infra tres menses iuxta regulam de publicandis acceptationibus fieri solent. Resignationes beneficiorum, ut a'ia regulæ de publicandis resignationibus satisfiat, liberæ cum rultinæ, cum etiam m'ia & mera gratiose, in quibus iudices, vel exequutores dentur cum clausula vocatis vocandis solet omnia hac in audientia Pont. publica per certos lectores ad hoc deputatos, alta & intelligibili voce, quasi per præconem legi, quam audientia propterea Eugenius quantum vocem præconis vocat, certis literis suis de constitutionibus huius officii earumque observatione editis, vnde si quæ in ea publicantur tanquam gesta, in publico Principis auditorio censentur omnia nota. Quare * h'oleuit quoque iudiciorum mos, ut citationes, quæ per edictum publicum ob non tuti ad citandos accessum decernuntur, in ac prius audientia publica legantur, & exinde ut magis innotescant in valua basilicæ dñi Petri, & certis aliis vicinæ citandi ecclesiis assignantur: solentq. publicationes & affixiones huiusmodi sic citatum ad comparendum arctare, & nisi compareat pro contumace victo tamen reputari, vnde si grauetur, quodocunque veniat à die habitæ notitiæ appellat. Amplius * vbi iudices Rom. Cur. quem absentem legitimè citatum reparent contumacem, solent alteri parti comparenti facultatem citandi contumacem, per istam audientiam concedere, ut videlicet singulæ citationes in processu causæ necessariæ contra similes contumaces per istos lectores hac in audientia legantur, & quasi per præconem ad singulos actus citentur. Hanc facultatem, quam processum per audientiam contrad'ctarum vocamus solent iudices pluribus casibus litigatoribus concedere utpote, si quis legitimè citatus non compareat, & pro contumace habeatur, reproducis citatione & illius exequutione, si quis semel comparuerit, & non dimisso procuratore acceptante recesserit, docto de eius recessu & absentia. dixi autem acceptante, quia si non acceptantem quis dimiserit, & recesserit non cogetur alias constitutum procuratorem monere, ut accipiat, vel recuset: neque cum vltimis per censuras, vel alias compellere, prout aliqui ex urbanitate, nonnulli etiam eorum incientia, consuevere si-

tamen expediat, vel alias placeat, poterit eadem et verba nitare. Ego confundi tantum constitutum procuratorem iudicialiter monere, non etiam viterius compellere, nisi forte expediret contradicteorem habere. Terrius casus est si is, qui semel comparuit, & nullo dimisso procuratore, quod si dimisso non tamen eo domino liris falsos ortus fuerit, docto extra iudicialiter de eius obitu contra inter esse putantes. Item si quis procuratorem dimiserit acceptantem, & mors eiusdem procuratoris contigerit, docto similiter de eius obitu, idq. si absens procuratorem dedit, si vero præsens & recesserit, docto etiam de eius absentia. Quo casu voluit quandi q. Rota amplius requirit, ut mora procuratoris principali intimaretur. Aegid. deci. 495. quæ nostro tempore non servatur. Solet etiam Cancellaria, per hæc contradictearum ad iudicis decretum literas iudiciales, quas vocant, maioris iustitiæ litigatoribus sub Pōt. nomine, ac plumbæ sedis sigillo dare, utpote remissorias, sequestatorias, exequutoriales, interdicatorias, & brachii secularis invocatorias, remisso tamen per alterum ex procuratoribus audientiæ toto iudicis processu eodemq. in audientiæ relato. & per eandem audientiæ probato. Amplius ex generali delegatione Pont. pro commodiori impetrantium expeditione de pluribus per signaturam concedi solitis (ne pro illis cogerentur supplices diu signaturæ expectare) absque alia ipsius Pont. signatura concedere, habetque semper officium virum doctrinæ ac rerū Cancellariæ experientia gravem, qui expeditioni similium recriptorum præest, & illa eiusdem cancellariæ mores, ac dicendi formulas pro eius arbitrio similis recepta postulanti bus concedit, negat atque concedi solita corrigit, quem propterea officii contradictearum correctorem vocamus, quique adhuc effectum habet locum in parco. Solet autem hæc præsertim concedere, utpote commissiones causarum ad iudices in provinciis cum inhibitione subcenturis, cum facultate citandi per edictum aggravandi, reaggravandi, & brachiumulare invocandi, cum derogatione etiam constitutionum Bonif. & concilii generalis, quæ utique maioris vocantur iustitiæ, prout iudiciales, de quibus supra diximus. Amplius & pleraque, quæ dicuntur.

LIBER

euntur minoris iustitiæ, & ordinariæ vocantur expeditiones, utpote simplices causarum commissiones informales, conquestus; commissiones etiam vocis, vel plurium appellationem in forma, sua nobis, in quibus servatur constitutio Bonif. circa iudicis deputationem, quod videlicet, non dentur iudices, extra locum rei, ultra duas dietas, confirmationes quoque libertatum & immunitarum alicuius familiaris vel loci, in forma, cum a nobis, sub qua solet etiam audientia rescribere, ubi aliquem locum sub protectione Divi Petri, & Apostolicæ sedis reciperet. Confirmationes etiam concordiarum & transactionum in forma communis, cum clausula, sicut ritè, & providè sine alterius præiudicio, & sine pravitare facta sunt, ac ab utraq. sponte receptæ, necnon confirmationes fundationes alicuius altaris sub rectu alicuius ecclesiæ, ac reservationis iurispatronatus. Confirmationis etiam beneficiorum exemplo novæ provisionis, cum clausula canonice adeptum, & sicut pacifice & iuste possides; translationes quoque alicuius professi regularis de uno ordine ad alium, non tamen laxioris, sed paræ vel æquioris observantiæ, & hæc in forma gratiosa. Dantur etiam literæ revocatoriæ eorum, quæ per usurariam præiurata gesta, præsertim pignorum, ut fructus in sortem computentur, necnon alienationum Ecclesiasticæ rei, quæ in evidens Ecclesiæ damnum factæ essent, non obstantibus literis, instrumentis, iuramento renunciationibus adiectis, poenis & confirmationibus apostolicis in forma communi, ac etiam revocatoriæ literæ omnium, quæ contra aliquem ad sedem Apostolicam venientem, post arreptum iter, comperirentur gesta. Dantur quoque literæ volentibus sanctum sepulchrum visitare, sed hodie, sunt antiquatæ. Item aliquæ ad Episcopum ordinarium, ut promoti ad sacros ordines diocetano suo, de competenti provideat beneficio in forma, cum sicut, secundum Apostolum. Literæ quoque conservatoriæ privilegiorum, aliz contra laicos molestantes clericos, super impositionibus laicis imponi solitis, contra prædones & inferentes extrajudiciales molestias, contra parochianos denique non solventes decimas parochi suo, & si quæ alia in hac audientia petantur, non discrepantia à sacris canonibus, concedi so-

6 solent. Habetque ista audientia ad hos vsus præter auditorem duos lectores omnium præmissorum, quos nonnisi scriptores apostolicos eligit, quorum officium perpetuum est, & lectores audientie contradictarum vocantur, à qua sapem singuli habent mensuram quatuor decarum. Habet etiam duos notarios, vnum pro Vicecancellario, cuius munus est, omnes publicationes, & literarum ac citationum lectiones, quæ dicim in audientia fieri, notare. Alterum pro auditore eiusdem audientie, qui actarius est causarum, quæ coram auditore inter impetrantes contingebant, licet hodie ociosus. Item habet hæc audientia quatuordecim ipsorum impetrantium patronos seu procuratores, quorum munus est, omnes literas, quæ per hoc officium expeditantur, veluti abbreviatores solent literas gratiæ dictare, ipsasq. literas supplicibus vel litigatoribus (receptis iuxta taxationes officii debitis solutionibus) sub nomine Pont. ac plûbeo Sedis sigillo expeditas dare. Pro quarum expeditione, si iudiciales forent, utpote exequutoriales, sequestratorie, aliarû similes, solebant litigatores regalia causarum afferre ad procuratores dictæ audientie, qui soli poterant in ea impetrare, impetransisque causas agere vel defendere, ac alia munera prædicta exercere, etiam si principalis adesset. Is, quem sibi ex aliorum numero litigator elegisset, processum causæ videbat, totâ eius seriem in audientia recensebat, ac pro literarû expeditione instabat, etsi audientia iudicis processum probasset, literas iudiciales petitis cû narratione totius processus sub nomine Pont. ac Plumbo concedebat. Quod si audientia non probasset iudicis processum, consuevit illi & litigatorem ad indices vt melius ageret, remittere. Sic rarò vel nûquam literæ huiusmodi exequutorie, vel alie pro iustitia rescribentes à curia exhibant, nonnisi iuste & rite datæ, nonnisiq. sub candido ac uniformi semper stylo grauique ac veneranda forma, ac sacrosancto Pont. nomine, & adorandis Apostolorum imaginibus expeditæ. Nimirum, si ubiq. etiam apud exteras & finitimas regiones recipiebantur, obediuntur, & venerabatur veluti diuinæ iussiones. Verùm * à certis annis consuevit Signatura in rescriptis iustitiæ mixtis ac plaribus etiam mere

gra-

gratiosi, non tamen impetrationis beneficiorum omnes ab ista literarum expeditione passim discentare, & per solitam clausulâ, per breue sanctitatis vestræ, hac supplicatione introducta facultatem concedere, omnibus petentibus expediendi per Secretariam sub annulo piscatoris, adeoque frequens est ob dispensationem huiusmodi impetrantium ad ipsam secretariam aditus, ut raro fiant per audientiam similium literarum expeditiones, remaneatq. eius adiutor ociosus & ferè antiquata sua iurisdicção. Quò fit ut quotidie disformi & obsoleto cuiusq. indocti ac im petiti viri dicendi stylo dicta, plerumque etiam ineptias continentia, utpote si magistratus laicos ecclesiastici status cum facultate declarandi, aggrauandi, reaggrauandi, & interdicensi prout sæpius vidi rescribatur. Varioque, & sæpius incompto, ac ferè illegibili charactere in humi li etiam papyro scripta, plerumque etiam vndequeque de lata exeunt ad partes recripta. Amplius consuevit quoque signatura litigatores omnes potentes ab expeditione literarum apostolicarum super sequestrationibus fructuû remissionibus & exequutorialibus dispensare, ac derogando regulis, (quas non sine virgienti ratione ediderant antiqui patres, ut non nisi ab hoc graui collegio reuirtæ, & non aliâs, quam sub plumbo expediri possent) passim concedere, ut auditor suo nomine suoque sub sigillo decernant. Qua propter expeditores contradictrarum fuerunt pluries apud Pont. de præmissis conquesti sed opisor potius rem ab ipso non satis intellectam. Nam vbi sub Pont. sacrosanctiq. nomine exirent illæ iudiciales litteræ, nunc sub prorsus incognito apud regiones, vel plerumque nimis noto Auditoris nomine dantur. vbi forma erat grauis sub plumbeo Sedis sigillo, ac venerandis Apostolorû imaginibus, nunc sub simplicis auditoris signo seu sigillo. Vbi aderat & sermonis, & scripturæ candor à tot præ dentissimis viris per multa tempora perpolitus, & à tanto collegio omnia reuerti non nisi iussu, & rite obtenta exhibât nunc a quouis indocto (ut dicunt) Copista distantur ac scri buntur, & innumere exoriuntur nullitatem simplegade, quibus si meo consilio æquipollens accederet auctoritas facile occurrerem, sed non deuiant in scenâ interiocutor

res, qui huic tabellæ manum admoveant, & rem ipsam melius absoluant.

ANNOTATIONES.

QUomo'doem.] Non modica antiquitas erat Auditoris contradiſtorum dignitas. Nam poſt Cardinales, & Vicecancellarium primas obtinebat, in præſentia vero antiqua ab illa dignitate ſigens diſſimulatio, enim expreſſus dominus tuſque (ſi tempora conſideremus) ipſius Auditoris eſt gradus, ut non ab re conqueratur Boſſe. Vindolius olim Rota præclariffimus auditor in cle. no human. ſ. ſacri, de electione, qui de poeſtate quam olim Auditor contradiſtorum habebat, non miſui ſcribis qua de re etiam Gloſ. Goffr. atque Hoſt. in elem. Auditor. de reſcrip. Ric. An. Gratianus.

De literarum expeditione per Cameram Apoſtolicam. CAP. VI.

SVMMARIUM.

- 1 *Literarum expeditiones, quæ per cameram apoſtolicam fiunt, expreſſum pontificis iuſſum requirunt.*
- 2 *Pontifex ſigno crucis iuſſum, & conſenſu præſtat literis per cameram apoſtolicam expeditis.*
- 3 *Annata ſolutionem qui recipiat.*

Solent quoque ſollicitatores etiam per Cameram apoſtolicam, licet cum minori diſpendio literas expedire, quandoque voluntariè, ut potè, ſi in curia ſua conſenſum per notarium cameræ duntaxat recipi faciant. Quo caſu per cameram tantùm literæ expediri poſſum, etiam ſi eſſet materia per Cancellariam concedi ſolita, quare conſequerunt ſollicitatores practici, ubi res ſit per Cancellariam expeditibilis, curare.

ut vel à notario tantum eiusdem cancellariæ, vel ab utroque consensus recipiatur, nonnunquam etiam necessarium oportet eos per Cameram expedire, ut tunc non refert, per quem notarium etiam per notarium Cancellariæ reciperetur consensus. Necessitates autem contingere solet si subiecta bullæ materia non sit per Cancellariam concessibilis, & quandoque etiam si sit talis: indigeat tamen supplex aliqua narrationis specie, quam non consueverit Cancellaria recipere, vel si absens is, qui impetrat, & velit de beneficio provideri absque discussione habilitatis: Quandoquidem non solet Cancellaria pro absente rescribere, nisi cum deputatione iudicum, quibus hæc notio delegatur. Camera autem simpliciter confert beneficium absenti. Proinde * expeditio per Cameram expressum desiderat Pont. iussu. Soletque alter ex plumbatoribus, ubi bullas plumbaverit, eas genosflexo ad pedes Pont. afferre, & iussu Pont. ad hoc necessarium eo signo postulare, ut infra dicemus. Huius autem cameralis expeditionis ordo erit, ubi supplex habuerit bullam de manu scriptorum & abbreviatorum, si subiecta bullæ materia annatæ solutionem desideret, potest per scriptum omnes adire participantes, & eorum subscriptiones, & ut vocant, manus, soluta cuique portione sibi contingente habere, prout supra in expeditione per Cancellariam diximus. Sin autem nolit, vel annata soluenda non sit, bullæ adferuntur ad Summistam, vel eum qui eius vices gerit. Huic dantur bullæ unæ cū supplicatione in vêtre, & pro suo honorario solui sibi supplex unū ducatū, & quādoq. duos vel tres, prout subiecta materia viderur sibi expostularetis bullā iudicat, si cū supplicatione cōcorderet, & corrigere, si opus sit. Is quoq. Secretariorum nomine aliam recipit taxā, quantā receperunt scriptores, & exinde bullas ad officium plūbi trāsmittit, ubi à plumbatoribus plumbantur, plumbatas affert illas alter ipsorum ad pedes Pontif. genosflexo, eo actu iussu Pont. ut diximus, necessarium expostulans, quē Pont. signo crucis manu facto, cōcedere solet, quo habito, plumbator easdem bullas ad Summistam reportet, receptis tamen prius duabus taxis similibus taxæ scriptorū, amplius & certis iullis, qui eisdem fratribus Plumbatoribus ac

etiam

etiam Penitentiariis domini Petri applicantur. Idem Summissa ei sem plurbarori receptæ bullæ fidē manu sua facit, & si bulla manum Iannizerorum non habeat, eā remittit ad alterum ipsorum ad hoc deputandum in palatio & camera ipsorum residentē, qui recepta ipsorum taxa iuxta taxationem bullæ, prout supra in expeditione per cancellariam diximus. Si materia subiecta aliquem partis consensum desideret, eandem bullam ad notarium cancellariæ vel cameræ, quem intelligit recepisse consensum remittit, & recuperata bulla cum consensu remittit: & recuperata bulla cum consensu requisito a tergo mittit eā ad notarium cameræ, qui recepta bulla eam iuxta eorum tutum vni ipsorum distribuunt registrandam, cui sollicitator mercedem soluit iuxta longam vel breuem ipsius bullæ seriem, & is, cui fuit distributa bulla, ubi eam registraverit, a tergo fidē suæ registraturæ manu sua facit per hæc verba. Registrata in camera apostolica, & nomen suū adscribit. N. notarius. Quod * si bulla annatz solutionem desideret, notarij cameræ remittunt supplicem ad depositariū Pont. qui solet semper esse aliquis insignis Bancarius, qui portionem annatz ad Pont. spectantem recipit, & de receptione fidē facit soluenti. & si Summissa videat participantium manus bullæ appostas non esse, idem Summissa eandem ad collegia participantium mittit, & eorum residentias, quas in palatio habent, & in quibus io lent certi cuiuslibet sodalitatū suæ collegij residere adhuc pro tempore deputati. Quibus omnibus eorum annatz portiones soluit supples, & singuli bullæ manum suā apponunt, & hæc nisi materie annatarum sint eventuales, utpote regressus, & similes, vel si puræ, facit tamē supples extra iudicalem fidem, quantum notario cameræ mensuris deputato sufficere videtur, quod alias fit in beneficio intrusus, neutro enim casu tunc soluitur annata, nec Papæ, nec participantibus contingens, sed utroque casu notarius cameræ pro integra annata nomine Pontif. & omnium participantium recipit a supplice si sit præsens propriam obligationem, alias cautionem de soluendo annatam pro suis eventus, si propter eventualem gratiam eius solutio retardetur: si vero propter intrusum in

C cuto-

L I B E R

enorum adeptæ possessionis, & notarius post registratam bullam soluta annata, vel recepta obligatione, ut supra: secundum suos casus bullam registratam parti sollicitanti relaxare solet.

De Literarum ac breuium expeditione per Secretariam Apostolicam, & de cardinali breuium Signaturæ Præposito.

CAP. VII.

S V M M A R I V M.

- 1 *Secretarij Apostolici de quibus rescribant.*
- 2 *Breuiamur sit appellentur, & nu. 7.*
- 3 *Officium Secretariæ Apostolicæ, à quo Pontifex institutum fuit, & quando, & quot in eo secretarij existant.*
- 4 *Breuiam triplici modo scribuntur, & quilibet declaratur.*
- 5 *Officium Summi quale sit.*
- 6 *Bulle ut breuiter expediantur, formula, siue modus docetur.*

- 1 **N** Onnunquam * etiam litteræ Apostolicæ de rebus gratiæ, iustitiæ, vel tertii generis mixtæ, extra cancellariam & cameram Apostolicas per Secretariam expediuntur, præsertim ab Innocentio sexto citra, antequam cuius tempora non erant in Secretariæ, nisi ceteri secretarii domestici, quorum opera Summi Pontificis de rebus fidem ac republ. concernentibus tantum ad Reges, Principes, Respubl. Ciuitates, Cardinales, absentes, Episcopos, & alios utraque via rescribebant, nempe bullatica sub eisdem Apostolorum plumbeis imaginibus, sed polueri amplius, & alia sub amulo piscatoris sigillo beuori

uiori tamē, & quasi epistolario cera. & quandoque etiā in
 2 plumbo. a quas * literas vident breuiiores, & quasi episto-
 3 lares in discrimen bullarum, breuia vltus vocatū, prout si
 literas eiusdem Innocentii, quas hodiernum secretario-
 rum sodalitiū libro confessionum suarū compilari
 habet, legentis ex ibidem præsuppositis liquere poterit: de
 fuit tamen similium breuium in plumbo vias, & eis dū-
 taxat sub cera, nostra vtitur stat. Dixi * autem ab Innoc.
 6. circa, quod ipse egente tunc Ecclesia accepta à pluribus
 notabili, & fere sexaginta mille duratorum quantitate,
 collegium xxxi. c. secretariorum inestis prioribus dome-
 sticis, qui alias collegium non habebant, instituit. Ea tamē
 lege, vt vbi contingeret aliqua vacare vsque ad octo extra
 gaerentur, & superstitibus collegiis venirentur, donec res
 ad numerum xxxi. tantum temporis tractu reduceretur
 & collegium exinde eodem numero ex additis & duob.
 insuper domesticis constaret, quos Pont. pro prioribus e-
 ius, ac S. R. E. secretis negotiis nulla interueniente solu-
 tione sibi semper delegit, quodque de omnibus proueni-
 bus collegii cum aliis æquis portionibus voluit esse par-
 ticipes. Huic collegio, ne eorum pecunia in publica per-
 mutatione huiusmodi oculos esset, plura designauit emolu-
 menta: & inter alia exercitiū & expeditionem omnium
 & singularem litterarum in forma breuis tam sub cera,
 quam sub plumbo. Quarum litterarum in forma breuis sub
 cera adeo à certis annis frequentissimos fuit usus, vt sum-
 mi Pont. consueuerint aliquem ex Cardinalibus iurisperi-
 tum, & de rebus Rom. Cur. expetissimum depurare, qui
 pluribus ex obseruatione Rom. Cur. per breue concedi so-
 lita, concedit. Quorum aliqui apud Sraphil. suo libello de
 literis gra. & iust. in calce legere licebat, absq. alia Pont.
 signatura, habito tamen eisdem Pont. viar vocis oraculo
 per seipsum, vel per alium, & in expeditionibus huiusmo-
 di non alias supplicationes porriguntur: sed solæ breuium
 minuz ab Abbreviatoribus, vel alio eius artis experto di-
 ctarū, quas idem Reuerendiss. huic signaturæ præfatus.
 quo ad formam renidet, addiq. vel minuit pro eius arbi-
 trio, & reuisam minutam ab ipso subscriptā, supplicibus:
 vel eorum sollicitatoribus relinuit, quæ postmodum apud

C 2 expedi-

LIBER

expeditores fidem facit: & exinde literæ in eadem forma brevis in tenuiori pergamento conscribuntur, & scriptæ sub annulo piscatoris nuncupato ferè semper nostris temporibus sub eadem expediuntur omnes apud Secretarios domesticos, quas supradiximus, & eorû scriptores, & expeditæ expectantib. acceptis earum taxa pro natura rei, necnon scriptura seu mercede, restituantur. Quorum breuium Signaturæ meo tempore præpositos Cardinales nomen, primum Reuerendiss. Bo. Me. Cardinalem eius nominis Ghinuccium, virum naturæ prudentissimum, & denique rerum Rom. Cur. experientia consummatissimum, & modò Reuerendiss. eius nominis Crescentium, virum longè maioris eruditionis, & non minoris experientiz. Apud hoc Secretariæ officium expediuntur etiam omnes supplicationes, Signaturæ per breue expediri solitæ, vel in quib. signatura indulget, ut per breue expediri possint, etiam si concedatur, ut per breue supplicatione interclusa, & ista breuia, quæ vigore supplicationum expediuntur omnia apud collegium dominorum Secretariorû, ob quorum frequentem vsum consueverunt a certis annis domini Secretarii deputare vnum ex scriptoribus breuium eorum receptorem, & ut vulgò dicitur subflicum, qui nomine collegii supplicationes expediendas a sollicitatoribus, recipit, & breuia desuper expediri curat, ac expedita acceptis solitis solutionibus pro taxa ac mercede scriptorum sollicitatoribus restituit. Quorum * breuium triplex consuevit esse rescribendi modus, nempe supplicatione introclusa, & ista semper clausa sollicitatoribus datur. Amplius & alia supplicatione non alias introclusa, sed extensa. Quarum aliqua aperta dantur, vtpote, si eò ad singularem personam, nec ad certum vniuersitatis corpus, sed ad vniuersas & singulas personas, vel si ad particularem personam, certamque vniuersitatis corpus ad futuram tamen rei memoriam, vel omni casu ad Hebræum, vel eorum vniuersitates Pontifex rescribat: his enim casibus solet Secretaria per breue apertum, alioquin semper per breue clausum rescribere. Amplius ultra literas in forma brevis, registrantur quoque per secretariam plurius literæ in forma bullæ de his, quæ per cameram, ut

su-

ſupra dictum fuit , expediuntur. Suntque certæ præcipue
 materiæ , quæ ex antiqua obſervatione non alias ad No-
 tarios cameræ apoſtolicæ, ſed ad dominos Secretarios re-
 giſtrandæ remittuntur, utpote litteræ facultatum, indulto-
 rum, confirmationum, diſpenſationum, abſolutionum, con-
 ſervatoriz, indulgentiæ, exemptionis, donationis, infeu-
 dationis, legationis, vel gubernii, necnon gratiarum om-
 nium ad vacatura beneficia, non tamen ad vacantia, niſi
 eſſent litteræ ſecundæ, & accelleriz ad præcedentes, utpo-
 te in forma perinde valere, & aliæ, ſi quæ ſint litteræ, in
 quibus fructus non exprimantur, quas omnes apud tabel-
 lam in officio ſummisſæ retineri ſolitam legere licebit ,
 5 cuius * ſummisſæ munus eſt, iſtas materias ad alios diſcer-
 nere, ac ad dominos Secretarios regiſtrandas remittere .
 Cæterum nonnullæ etiam litteræ de his , quæ per cameram
 expediuntur , in quibus fructus exprimuntur , & quæ ad
 notarios eiſdem cameræ pertinere ſolent, per hoc ſecreta-
 riæ officium quandoq. expediuntur ac regiſtrantur, ſed
 raro, & hoc quoque nonniſi ex Pontif. indulg., ex quo per
 eam ſupplex euitat manus officialium & ſolutiones, quæ
 tam per cancellariam, quàm per cameram apoſtolicas ſo-
 ri ſolent , in præiudicium officialium . Solet autem Pon-
 tif. hanc expeditionis viam concedere pro rebus fami-
 liarium ipſius Pontif. utpote affinium, & inſimorum, pro
 Principibus , & eorum intimis familiaribus, vel denique
 pro aliis quoque popularibus , ſi quos Pontif. ſolutiones
 euitare velit incuſto vel Principis vel patriæ, prout vide-
 mus temporibus noſtris pluribus Germanis intaim pa-
 triæ concedi, non quòd gratior ſit Pontifici, ſed quòd hi-
 ſce temporibus maior pars Germaniæ a Sedis obedientia
 defecerit , cupiatque Dignus Paulus nunc Pontif. ipſam
 6 ad ouile reducem facere , cuius * expeditionis via bre-
 uior eſt . Vbi enim ab abbreni acore habueris minutam
 bullæ dictatam, eam dabis Datario , qui in fidem, quòd
 Pont. indulgetur huic expeditionis viam, ſcribit in calce
 minutæ ad ſecretarios, vt expediatur . Hinc minutam &
 ſupplicationem ad ſecretarios affers , apud quos alter ex
 ſuis ſcriptoribus bullam conſcribit , recepta bullæ mer-
 cede, & alter ſecretariorum illam indicat cum ſupplicatio-

LIBER

ne concordantem, & corrigit ubi opus est, & concordari ad plumbatores, remittit plumbata ad secretarios reportatur, & apud ipsos registratur, & secretarius registraturæ fidem facit a tergo bullæ, per hæc verba. Registrata, & nomen suum adscribit: registratam parti sollicitanti restituit. Solet tamen Secretarii, & plumbatores ad omnibus sigum honorarium recipere, nisi Pont. iubet remitti: & cum iubet, audiui pluries meo tempore & secretarios, & fratres plumbatores de hoc conqueri, & apud ipsam Pont. & plerumque sunt adeò difficiles, & inexorabiles, ut supplex eligas potius soluere, quàm contendere.

ANNOTATIONES.

Quas literas Breue * apostolicum appellatur quia breuibus verbis res in eo scribatur, & potest dici breuis, & breue, cum utroq. modo ab antiquis usurpetur. Lampridius in Alexandro. Milites suos sic ubiq. scriuit, ut in cubiculo haberet breues, & numerum, & tempora militantium, Et Imperator in L.ultima. de conueniendis fidei debitoribus, C. libro, 10. Inter chartulas confecti breuis quidam asseruatur inuenitur, qui nomina debitorum continetur, & in l. excellentia, de erogatione militaris annona. lib. 11. Elinus in Aureliis Breue (inquit) neminum conscripsi. Possimus etiam breuiarium dicere, & Traquillus in Augulo. Fecit breuiarium mihi imperi, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecunie in araris, & fidei, & consularum residuis, & Elinus lib. 12. Verum, ut pariter omnis cultura breuiarium peragatur. De hac Breuium materia que quantum in Curia Romana versetur lippus (ut dicitur) & consensibus patet. Gemellus commentarium sicut curiæ fecit, quam appellant tractatum breuium, ad eam ergo confugiat. Nicolaus Antonius Grauius.

LIBER

LIBER SECVNDVS

DE A V D I E N T I A C A M E R Æ

Apostolicæ, eiusq. ditione ac mem-
bris. CAP. I.

S Y M M A R I V M.

- 1 Camera Apostolica audientia, quare sic vocetur.
& cur sex praelatos domesticos qui clerici came-
ra appellantur, Pontifex sibi adsciuerit, &
quid in ipsa camera tractetur, & nu. 3.
- 2 Secretarij domestici munus quale sit apud Ponti-
ficem.
- 3 Camerarius bodie succedit in locum procuratoris
Cesaris.

V E R V M * cùm superius aliqua de Ca-
mera apostolica obiter dixerimus,
nunc locutus est, ut de ea vberius lo-
quamur. Vocatur * autem audientia
Camera apostolica, ea ut opinor ra-
tione, quòd esset audientia Pont. do-
mestica, in qua Pont. plerumque per
seipsum tractabat, & audiebat: pro-
quous facilius gerendis adsciuerat sibi Pont. sex Praelatos
domesticos, quos propterea camera apostolica clericos
vocamus, quasi ad cameram ipsius Pontif. electos. καπός,
enim apud Græcos sortem, sive sorte electum significat,
quo exemplo, & omnes, qui ad cultum diuinæ rei eligun-
tur, clericos quoque vocamus. Hi erant ipsius Pontif. con-
siliarij domestici, apud quos tractabat Pontif. omnia, quæ
ad dispositionem suam seorsum à sacro Senatu spectant,
vtpote regimen vrbis ac totius status reipublicæ rationes
C 4 quo-

quoq. vniuersi Aerarii. Hic et Pont. viros magistratib. da-
 bat, vel potius cōtrā vrbi, & Prouinciis præterquā Sedis
 legatos, vnde et hodiē quorquot dantur, in manibus Reu.
 Camerarii fidem exercitiū iureiurando promittunt. Hic
 si cum Pontif. de rebus publicis ad suā dispositionem
 spectantibus contrahendum erat, & tractabantur, & ce-
 lebrantur contractus. Hic literæ beneficiales, veluti per
 cancellariam expediri solent, si supplices hanc expedi-
 tionis viam sibi elegerint vel propter subiectam mate-
 riam, vel propter aliquā narrationis speciem gratia
 non esset per cancellariam expeditibilis, & propter ea
 expressam desideraret Pontif. iussione, prout supra,
 vbi de hac expeditionis via loquuti fuimus, fusius scri-
 pimus. Hic autem contra eos vtroque seu altero Ec-
 clesię gladio feriēdos statuebantur poenę, tum profa-
 nę, tum etiam ecclesiasticę, prout, & qualitas personę,
 & natura facti exposculasset. Hic si de publicis functioni-
 bus, & vestigalibus tum ecclesiasticis ex vniuerso orbe, tū
 temporalibus ex statu Ecclesię, siue inter priuatos, seu vni-
 uersitates, siue inter priuatum, & si cum esset controuersia
 audiebantur causę. Hic denique tubditi omnes in parti-
 bus grauati ex vniuerso statu Ecclesię tēporali, veluti ad
 supremam, & propriam ipsius Pont. audiētiā via appel-
 lationis, vel alias conuolare solent, sed rebus Romanę Ec-
 clesię auctis, ad eō multiplicabāt negotia, & caussę, vt Pōr.
 paulatim ab his muneribus se reuocans, rarō in hac audiē-
 tia conuenit, nisi vbi de grauioribus ararij, aucannonę
 reb. vel de mala diplomatiū expeditione agatur. Amplius
 & nonnulla quoque ex præmissis cōsuevit hodiē per se ip-
 sum seorsum à camerali hac audiētiā expedire, vtpote ele-
 ctiones ad magistratus, alia, si quę sūt grauiora. vel alias
 videantur Pont. ad partem expediendā, in quorum exe-
 cutionē viros adsciuit sibi alterius ordinis, nempe fami-
 2. liares quosdam a secretis, quos * secretarios domesticos
 vocamus: Intra quem ordinē adsciuit sibi nostra ætate Di-
 uis. Paulus Hieronymū Dandinū Celsinatē virum ad eō
 obsequenti, & agilis ingenij, vt nihil sit, quamuis ceteris
 non ferēdū, quod omne nō sit sibi factū facillimū. Reliqua
 munera, quę supra diximus solet nostris temporibus au-
 diē-

diensia ista cameralis secretum a Pont. exercere, aliqua etiam per nonnullos in nistros pro commodiori omnium exercitio dictæ camere institui, quorum tamen vota sunt in ipsa audientia consultiore demaxat, quorum aliqui habent audientiam secreti cum a camera, quasi foraneam pro faciliiori forensium expeditione: de quibus eorumque proprijs muneribus nunc dicemus.

A N N O T A T I O N E S.

- 1 **V**erum] *Ejus Camera Apostolica officium liqet antea Cardinalibus, quàm Vicecancellariis muneris fuerit commissum, velut Gomarus probat in praxi regularum Cancellaria, ut dicit videtur, cum etiam Vicecancellariis anteferebatur, ut quàm superius demonstravimus ratione quia Vicecancellarius iustitiæ secretum habet, eidem primus post Pontificem in Urbis locus datur, Camerarius terti secundus, cuius quidè magna est potestas. Hic enim de Urbis regimine studium habet, Locum, hic Ecclesiæ pauperumque sollicitus præstet cap. ad audientiam de præscrip. & in clem. ne Romani de electione. De cuius potestate auq. dignitate Card. Zaba. & Benifacius Vitalianus eo loci nonnihil distinguunt, ubi post gl. in verbo, Camerarium, illud in ver. extra memoria prædi dervat, ad Camerarium pertinere Ecclesiæ redditus pauperibus erogari. Quod divum Laurentium fecisse, legimus tyranno dicentem Thesauros, quos queris, manus pauperum depersuerunt. Ex hi. ascendis, quid moris, Pontificis hac Camerarii officium non finitur: ne interim pauperes, qui alendi sunt fame perirent. 26. dist. cap. Pasce. Et ne etiam ecclesiæ redditus negligantur, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. 1. q. 3. quis abiecerit, & cap. cum secundo, de præbend. Quem sanè Camerarium, cum Procuratorem Cesaris habere vendicare, consuevit. Cap. dec. 97. & Iuriscensulissimus præceptor meus D. Ioannes Bolognetius in radri. ff. de officio eius, cui mand. est iurisd. num. 17. Qui quidem Camerarius, cum Apostolica camera caput sit, sicut præstet, hac in re Præfecto pignori equiparari eundem præstet, auct. de collatoribus. Et eos autem, & L. ult. de exalt. tribus lib. x. quibus in locis Comes sacrarum largitionum, qui thesauri custodià habebat, Præfecto præterea rationes reddere solebat. Augurer quoque Camera*
- 4

LIBER

merarum late praefecti aerarii successisse, cuius quāta olim fuerit potestas late patet. Quamquam Rudens, & Pyrrhus arbitror Aerarii Praefectus hodie illis vocari posse, qui generales finanziaria in Francia appellantur. Nicolaus Ant. Granatius,

De Reuerendissimo Camerario, septem clericis, eorumque rescriptis CAP. I I.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Officium Camerarii, siue cameralis audientia, quae negotia complectatur.*
- 2 *Camerarius rescribit de mandato Pont. vixit oraculo sibi dato, & hac in re ei creditur.*
- 3 *Rescriptorum formula in camerali audientia, epistolaris est, Quorum duplex est expeditio.*

Hic Camerali audientiae hodie praesent Reuerendissimos Gui. Alf. Sfortia Cardinalis eius nominis de sancta Flora dñi Pauli nepos, iuuenis castigatissimi ingenii, cuius meo prognostico, maior erit exitus, quam fuit expectatio, Ioannes a Casa Florentinus Archiepiscopus Beneuentanus, Hieronymus Saulus Archiepiscopus Barenfis, Iulius Gonzaga Regulus de Nouellaria, Petrus Lippomannus Venerus Episcopus Veronensis, Alexander Carneus episcopus Bononiensis. Hieronymus Fulcherus Venerus, & Franciscus Soderinus Florentinus. Soderque * Reuerendissim. Camerarius ex horum voto seu decreto, & quandoque etiam a seipso ad iudices de iure rescribere, vt ipse de omnibus profanis rebus ad magistratus in statu S. R. E. temporali: extra, verò de solutionibus decimarum, de fructibus beneficiorum, de spoliis clericorum defunctorum, aliisque rebus Cameram apostolicam tangentibus. Rescribit

- 2 scribitur* autem semper sub assertione, quodd de mandato Pont. viuz vocis oraculo sibi dato: crediturq. in hoc suæ assertioni, tamquam sit de spectantibus ad officium suum.
- 3 Formula* rescriptorum epistolæ est, & vulgò literæ camerales vocantur. Quarum duplex est expeditio. Aliæ enim obsignatæ, & clausæ. Aliæ vero patentes, & apertæ sub sigillo Camerarii supplicibus dantur.

De Thesaurario, seu magistro sacri Aerari, eiusque officio. C A P. III.

S V M M A R I V M.

- 1 *Thesaurarius cur sic appelletur.*
- 2 *Aerarii, & fisci differunt, & quæ sit differentia.*
- 3 *Publica non sunt principis iure proprietatis, sed administrationis.*
- 4 *Quætorum origo, deq. eorum officio.*
- 5 *Thesaurarius equiparatur urbano Quaestori.*

Post Reuerendiss. Camerarium, primus est ratione officii, is, qui a Aerario præest, quem* idè Thesaurarium vocamus, quodd apud ipsum æs omne, quod in Camera apostolica intrat, recondatur, & reponatur: cuius manus tantum est, æs Camere apostolicæ recipere, custodire, & ubi opus est erogare. Consuevit tamen a certis annis depurari mercator aliquis insignis, qui de mandato Thesaurarii, æs recipit, & soluit.

ANNOTATIONES.

- 1 **A**erario. J Fiscum potius, quàm Aerarium hedi Appellandum esse arbitror, cum pecunia non sit populi, sed Principis.
- 2 *ipsis. Differi enim* aerarium à fisco. Nam aerarium dicitur pecunia publica ab ære, quod condebatur in æde Saturni, ut Macro-*

Macro-

LIBER

Macrobii libro primo Saturnalium, cap. 4. meminit, quid Saturni idpere, nec avaricia, nec improbitas, nec ullum fuerit furum commissum. Ars namque maxima fuit antiquitas in praesentia, eorumque. iacebat, ut cum Lucilio decem at nunc versa ut se iure ar, aurum summo successu bonare. Et primum ex are per antea signata fuit, adeo, ut pecunia pro are acciperetur. Quilicet in Enclir.

22 Aera dabant olim, melius nunc omen in auro est.

23 Vt haque concessit prisca moneta noua.

Fiscus vero appellatur pecunia Imperatoris Principis, quam damentis vulgo dicimus, quod verbum à fisco dictum est id est sporulio, ut Aemilius Padianus alio. 2. in Verrem his verbis docet, Fisci fiscoe fiscoe sporica sunt ut emilia ad materis summa pecunias capiendas. Vnde quia maior summa est pecunia publica, quam privata, fisco est, ut fisco pro pecunia publica, et inde cōfiscare dicitur. Mac ille, erant enim numerorum receptacula ut manicae, marsupia. Et est propria ipsius principis, et non aliter pecunia ut Vipsianus in l. 2. ne quid in loco publico, in hac verba scribit. Res enim fiscales quasi propria, et privata Principis sunt, sicuti patrimonium de quo Africanus in l. apud Iulianum, in fine in libro iuris civilis primo delegauit. Et si aliquantulum differrebat. Nam alias Iustinianus deinde res patrimoniales fiscalibus non equasset, ut in l. ult. C. de quad. praescrip. Et quid inter fiscoem et ararium discerni sit, dilucidius Plin iunior in Panegyrico ad Traianum sic demonstrat. At fortasse non eadem severitate fiscoem qua ararium habes, immo tanto maiori, quanto plus tibi licere de tuo, quam publica credit. Et cuius sententia illud adnotandum censeo, quid publica non sunt Principis iure proprietatis, sed administrationis onere. Quia in re ex nostris multas, et magni quidem nominis praecipit in consuetudinibus feoderum (si fallar jaberrasse, creda. Et quantum ab erare distet fiscoem, Dion. etiam in vita Traiani commemorat. Nam ararium (ut diximus) populi, et Reip. est fiscoem vero principis. Hinc Iuena Satyra 4.

24 Quicquid conspicuum pulchrumque est zquore toto.

25 Res fisci ubicunque nate.

Et ararij administratio Quaslerum suis, ut Pomponius in l. 2. ff. de origine iuris in hac verba scribit. Deinde cum ararium populi autem esse coepisset, ut essent, qui illi pro a essent, conficere si sunt

si sunt quaestores, dicti ab eo, quid inquirenda & conservanda
 4 per hanc causam erant istam. Quaestorum autem origo verisissi-
 ma fuit, & ante unius tantum magistratus. Nam ut Dionysius in
 annalibus ait, Regibus alius non fuit magistratus, autem tri-
 bunus ielerum, qui rem militarem cum eo curaret. & Quarta-
 res etiam, qui publicam pecuniam iradiarent, ac iungerent.
 Sic Varro. sic, & Padruus in tertiam Verrinam. Quom-
 ois à quo quaestura primùm inventa fuerit, inventi huius au-
 diores, alij enim à modicare Urbis Romula, alij à Numa
 Pompilio, nonnulli verò, & plures à Tullio Hostilio autu-
 mant. Ceterum, quid quaestoria muneri conveniat inseruisse
 scriptoribus iraditum ostipse tamen brevibus, ac locus expo-
 situs, aliquid enarrabo. Cass. Praetoresque in provincias pro-
 fecturi singulas quaestores habebant, quarum cura singula erat
 accepta expensaq; rationibus inferre, capitulum praedij, ac quic-
 quid auri argentiq; inde veniret appensum adnumeratumq; se
 servare, vestigalia populi Romani in Provincia exigere. & de
 munum amicum illustres rationes dare, illasq; consellus atq; abso-
 lutas in ararium deponere, ut ex Gratiano in eo libro, quò de
 temporibus scriptum, Varro, & ceteris historiarum scriptoribus
 conuari lites. Hinc Astantius in Distinctionem. Hac erat (in
 qua) prima Senatoris administratio. Quaestorem fieri, & in
 Provincia curam gerere, publicae pecuniae in usus diversos ero-
 ganda. Et C. in Praetura urbana. Ne diutius teneat, pecunia ac
 tribus numerata est, profectus est Quaestor in provinciam, ve-
 nit in Galliam exprobatum ad exercitum consularem cum pecu-
 5 nia. Erant etiam urbani quaestores, quarum negotia pluraq;
 sollicitudinis administratio fuit diam. & ararij, & vestigalia
 populi, Romae curam gerebant. Quorum similitudinem habere
 Thesaurarium, quem vocamus, de cuius munere hoc capite,
 feriasse non infertè dici posse, crediderim. Videò tamen Eudæu,
 qui tenet, pro urbanis quaestoribus praefectos rationum ho-
 die nos habere, quos magistrus computerum appellamus. Sed
 quo nunc Thesaurarii dicimus, praefectus huius nuncupari pos-
 se, idem Eudæus in annotatione Pandectarum existimavit. Nunc. Antea.
 Grauaturs.

LIBER

De Auditore curiæ causarum cameræ Apostolicæ,
cuiusque auditorio & ditione.

CAP. IIII.

SUMMARIVM.

- 1 *Auditor Camera super quibus notionem habeat, & num., o.*
- 2 *Obligatio secundum formam camera Apostolica idcirco sic vulgò appellatur, quia ab ipsa camera ortum habuit, & de eius materia, num. 4. cum sequenti.*
- 3 *Pervenire auctorem, an & quando reus possit cupiens viam censurarum evadere.*
- 4 *Fori Privilegio, quando forenses capitolini renunciare possint.*
- 5 *Obligatio secundum formam camera comprehendit debitorem, etiam si in Romana Curia non apprehendatur.*
- 6 *Auditor Camera, in quibus casibus ingerit se contra episcopos ceterosque prelatos.*
- 7 *Auditoris Camera multiplex est procedendi formula.*
- 8 *Excommunicationis in causa, quomodo procedatur.*
- 9 *Auditor Camera per duos vicarios iurisdictionem exercet.*
- 11 *Excommunicatio an sit latinum verbum.*
- 12 *Excommunicatio non est Christianorum inventum.*

Secun-

- 1 **S**ecundus * est ratione officii cui gladium, vt vocat, Ecclesie spirituales tradidit camera apostolica.
- 2 4 is est nomen censurarum alter Vulcanus, & fulminator, sunt enim censuræ fulmina Ecclesie, vnde & omnium, qui ex aliquo capite sunt censurarum rei, concessa sibi est à camera ad partem, qua si foras audientia, vtpote eorum, qui in confitionem, aliasque litteras apostolicas censuras commiserint, eisdemque parere neglexerint. Quamobrem vbi quis velit eos, qui se effectui litterarum apostolicarum super collationibus beneficiarum, solutione pensionum, aliisque rebus opponant, vel alias parere negligant, ad parendum per censuras litteris adiectas compellere, huius audientiam adit. Idem si quis ipse re conventionales subiuerit censuras consentiens se pro obseruatione premissorum posse excommunicari, quæ
- 3 * obligationis formula ab ipsa camera initium habet, vt debitores suo strictiore vinculo haberet obligatos, quare & formula camere apostolicæ vulgò vocatur, quæ postmodum ad priuatos quoque tractata est. Solent enim duriores creditores, similes promissiones censuras à debitoribus suis stipulari. Quare ipse se litterarum apostolicarum, & similibus obligationum in forma camere generalis exequutorem, cui nos in obligationibus in forma camere hoc iudicet non concedimus, sed vbi actor viam censurarum eligeret, velletq. reum per ipsas censuras compellere ad parendum, vel aliis faciendum, suis obligationi suæ, vt præmittitur censuræ, effectus hæc ad proprium mouit suum fulminandi censuras acceptio quædam potius, quàm aqua ditionis species, secus autem vbi actor viâ ordinarii iudicii, aliasue citra, censuras mallet procedere, tunc enim posset, & coram quouis alio iudice causam suam agere, aliàs diceremus contra istæ obligationis formulam, qua promissor selet se iurisdictioni, & compulsionis cuiuscumq. iudicis ecclesiastici, vel secularis supponere, imò si actor compulso hic ad executionem suæ obligationis agere, posset à cepto iudicio contra iuris regulas recedere, & aliud alibi instaurare iudicium per specialem clausulam obligationis huiusmodi, qua sibi hæc facultas concedi solet. Verortamen,

men, an imponē id sibi liceret, & vt opinor, non nisi re-
seltis expensis, quibus res priore iudicio grauasset, quōd
casus iste ex solita excensione videatur omissus, & proin-
de in dispositione iuris communis remaneat hanc tamen
iudicis prauentiuam electione, de qua supra diximus, cre-
derem auctori tantum ex obligationis formula concessam.

- 3 Vnde si reus capiens euadere viam cen surarum auctorem
præueniret, prout plerunq. solent rei alios iudices aduen-
do, etiam eius, cuius ipse proprius esset forensis, vt pote si
Romanus eius Præto rem urbanum, quem Senatorem vo-
cant, vel si clericus vicarium Papæ adiret, non gauderet
reus ista præuentione, alias esset in facultate sua excludē-
re auctorem a facultatibus in obligationis formula ab ipso
reo stipulatis, nempe compellendi ipsum coram quibuscū
que iudiciis, amplius & euadere censurariam copulatio-
nem, ex quo isti alii iudices nō possunt fulminare similes
censuras quā rem haud facile admittunt capitolini iudi-
ces. Solentq. pro viribus istas præuentiones cum auctori
iniuria defendere, nec alias causam remittere, nisi doce-
retur alibi fuisse præuentum, adque minus libenti animo,
quasi de iure suo cedant, ea ratione, quōd statutorum vr-
bis libro primo, de fo. competen. cap. 34. cautum esse di-
cant, ne Forenses * capitolini privilegio fori surualeant
etiam iureiurando renuciare, cum prius legium sit con-
cessum populo, & nō singularibus personis, prout solemus
dicere de privilegio fori Ecclesiastici, quæ licet vera sint,
nō tamen inferunt in proposita specie, ita vt hæc ratio-
ne possit forensis capitolinus, qui se in forma cameræ obli-
gasset, compulsionem & censuras Auditoris cameræ eua-
dere. Quandoquidem is, qui se in ampliori forma cameræ
obligat, nō privilegio fori, quod iuris publici est, & statu-
tū, vt supra prohibet, sed defensionis suæ, quæ iuris est pri-
uati renuciare videtur, & veluti confessus, conuictus, &
omni defensione destitutus, non ad alium forum transit,
sed animam suam pro re, vel quātitate promissa Ecclesia-
stica censuræ supponit, quæ fori secularis non est, & cum
anima coercenda sit, non cadit declinatoria fori, & veluti
in casu excepto ab ipso statuto, dum se limitat per hæc
verba, videlicet, Dum tamen fueris talis causa, quæ in cu-

ria capitolij sue fore seculari de iure tractari possit, quò-
 doquidem iudices capitolini, vtpote laici, animæ coertio-
 nem non habent. Amplius huic quoque demandata est
 extra centurarum causas, cum simili decidendi facultate
 aliarum causarum ad partem audientia, quæ propriè sunt
 causæ ipsius curiæ cameralis, à quibus omnibus nomē au-
 ditoris curiæ causarum cameræ apostolicæ sibi vendica-
 uit, vtpote omnium, qui ex vniuerso statu ecclesiæ tempo-
 rali, ac etiam à iudicibus Urbis, præterquam à Guberna-
 tore, Vicario, & Senatore grauati, Pont. appellant, & ad
 cameralem tanquam supremam, & propriam Pont. audiē-
 tiam via appellationis recurrere solent, quos omnes, & si-
 milites eorum causas, iuxta ordinarius à Papa subditi-
 tus sine alio referipto audire, & pro iustitia diffinire so-
 let, cõtra decil. ccc. xxi. si à iudice, de appel. in no. secun-
 dum quam nõ potest in huiusmodi causis appellationum
 se intramittere, & quicquid facit hodie est ex speciali fa-
 cultate sibi nouissime data, præterquam in appellatione
 à iudice Marescalli alijs curiæ Sabellorum, quarum est
 ordinarius, prout si capitula iurisdictionum urbis Sixti 4.
 lib. statut. inserta legent, liquere poterit: procedit tamen
 in similibus datis dilationibus, seu seruatijs (vt aiunt) ter-
 minis substantialibus in causis beneficalibus realibus
 datis, seu seruari solitis, nem causarũ quoq. omnium ex-
 ceptorum, quas Pont. iuxta cameralem audientiam reseruauerat.
 Is contra eoldem si criminaliter quouis via etiam inquisi-
 tionis procedendum sit, iuxta formam iuris, poenas omnes
 Ecclesiasticas infligit, ac etiam pecuniarias, non tamen
 corporis animaduersiones, quas si in causis suis nouerit
 omnino infligendas, solum veluti Ecclesiasticus iudex reos
 ad Gubernatorem urbis, tanquam ad exequutores bra-
 chij secularis, & gladii Ecclesiæ temporalis, de quo inferius
 dicemus, remittere. Idem si ciuiler inter ipsos, vel eorũ
 alterum ad cuiusvis infamiam procedendum sit, inter
 quos veluti eorũ ordinarius via monitoria, vel summarie
 petitionis, difformi tamen procedendi formula, nempe, si
 hodie de micori summa centum agatur, absque dilationi-
 bus, & terminorum substantialium obseruatione. Si verò
 de maiori sũma ageretur, datis dilationibus, & realibus

D termi-

terminis in beneficiis causis dari, seu seruari solitis.
 Quo exemplo etiam infer non curiales, & extra Roma-
 nam curiam degentes ordinaria auctoritate ius dicit, ubi
 contrahentes ratione inter contrahentes, aut destituti soli-
 tionis in Ro. cu. ac eorum suppositioni s. camere apostoli-
 5 ce eiusdem Ro. cu. forum sortiti fuissent. Quod tamen
 Aegi. de fo. compet. in causa mea Iannensi concu. cccv. &
 Inno. in e. licet ratione, in principio de for. comp. & in c.
 dilecti filii, circa medium ver & intelligo hoc si ibi inne-
 niatur, restringunt ad casum, ubi debitor in Ro. cu. appre-
 hendereetur, quam restrictionem auditor non tenet, imò
 etiam in obligationibus extra Romanam curiam factis, &
 in quibus solutio fuit alibi destinata, dum tamen forma
 camere adiecta sit, se ingerit etiam contra absentes ut in
 6 fradicemus & generaliter etiam extra istas personas,
 & casus, ubi de pensionis super fructibus ecclesiasticis
 vel de ipsi fructibus inter quoscumque ageretur, qua ge-
 neralitate utitur ipse in suis casibus sine discrimine con-
 tra quoscumque prelatos etiam episcopos, & nititur etiam
 illam ad Cardinales extendere, tametsi in generali dispo-
 sitione non veniat, nec vlla ratione auditor id comprobet,
 nisi certis, vel potius incertis exemplis quibus ostendit apud
 suam curiam notarios, aliquos Cardinales ordinarium iudi-
 cium eorum forsitan incerta passos quandoque fuisse quod etiam cō-
 cederemus, non tamen praeiudicat ordini, adeoque a certis
 iuris suam iurisdictionem iure, vel iniuria auxit, ut quocum-
 que vult spiret, licet quandoque audierim apud diu. Pru-
 lū in auditorio gratie de iurisdictione sua disputatū, & cō-
 tra ipsum de pluribus vocatū, in eo praesertim capite de-
 cernendi monitorii extra curiam cōtra non curiales, nec ra-
 tionem debiti vel criminis in curia cōtracti, cuius partis
 accerrimus fuit defensor Thomas Cortesius, dū viveret epi-
 scopus Vassonen. nemini in auditorio secūsus, a quo haec
 omnia accepi. Crediderim tamen iurisdictionem auditoris
 in hoc posse delecti, ubi reus diu in solutione cessasset, vel
 in crimine infortesceret adeo, ut ratione peccati hoc fa-
 ctū auditori, velut ecclesiae denūciaretur ut propterea ad
 eximendū reū a peccato eundē ad solutionem debiti, vel cri-
 minis expurgationem, quasi via denunciationis per cen-
 suras

faras ecclesiasticas, & moneret, & cōpelleret. Taceor ex-
amen auditorem non debere hac via vices suas omnibus
petentibus passim, sed cum maiori cognitione causæ, ac
personarum discrimine concedere. In alio quoq. opinor
auditorem iurisd.ctionem sibi vsurpare, vbi cōtra non cu-
riales, & in Ro. cur. non deprehensos vigore obligationis
in forma cameræ, extra Ro. cur. initæ in qua non esset solu-
tio in eadem curia destinata per audienciam contradic-
tum nulla præcedente citatione, sed iurata demtaxat ab-
sentia procedit, in qua specie etiam vbi solutio fuisset in
curia destinata, fuit alias tempore Aegypti sacri palatii
in voto, vt auditor non posse similem obligatum in Rom.
cur. non deprehensum coram ipso ad iudicium euocare.
Aegy. de fo. comp. in causa mea Ianuen. concl. 305. Apud

7. Item auditorem multiplex est procedendi formula secū-
dam suos casus, si via monitorii, vel summarie petitionis
in casibus sibi concessis agatur, & his cōcessetur. Diximus
autem multiplicem esse quia si hodie de minori summa
centum non aliis seruatis terminis substantialibus, si verò
de maiori eiusdem terminis substantialibus, prout in be-
neficialibus seruatis ad diffinitiuam, & quando via moni-
torii veniret monitus condemnandus ad reintegrationem
eiusdem monitorii per litis contestationem, & compa-
rationem rei ad viam simplicis citationis redacti procede-
retur, si actor viam censurarum eligeret, & habita rein-
tegratione, reus præuis citationibus prima ad videndum
se excommunicari, quia nõ paruit monitorio, nisi parcat
excommunicari, nisi ad primam cum inonatione. Qua
8. in inonatione facta citato reo ad videndum se declarari,
& literas decerni, declaratur, & similiter literæ decernun-
tur decretæ relaxantur parti relaxatur publicantur, & pro
publicatione in acie campi flore adfiguntur. Reus post-
modum per decem dies expectatur, quibus lapsis in tertia
citatione ad videndum se aggrauari, reaggruari, & bra-
chium seculare decerni, aggrauatur, reaggrauatur, & bra-
chium seculare decernitur. Quod si his non concessetur
& monitorium sic executum in curia præuis similibus
citationibus proceditur, vt supra vsque ad brachium
seculare. Si verò monitorium fuerit extra curiam exe-

D a quæsum

quantum, tunc prout quatuor dilationibus siue citationibus ad docendum se paruisse monitorio pro prima, secunda, tertia, & quarta dilationibus, tandem reus ob non paritionem excommunicatur, & exinde usque ad brachium seculare, ut in superiore casu procedit. Non dissimilis est procedendi formula, ubi ap paritionem literarum apostolicarum cuiusvis generis etiam exequutorialium, & illarum executionem procederetur, prout scilicet quatuor similibus dilationibus, seu citationibus, ac docendum se paruisse literis apostolicis, vel exequutorialibus reus excommunicatur, & successu, prout supra declaratur, & brachium seculare decernitur. Quod si ad executionem literarum apostolicarum contra aliquem ex alio capite procedendum est, & non quia negligat parere, sed quia commiserit in eas, tunc citato reo, productis literis, & probato, quod reus contraxerit, declaratur incurrisse penas in literis contentas. Idem si reus canonibus penalis, & censuris contraxerit, & propterea penae canonis adirent infligenda essent, probato facto contra canonem ad penas iuxta dispositionem canonis procedi solent, quod si ad executionem obligationis in forma camerarum, & conventionales censuras procederetur, habet hæc formula a debitore constitutos procuratores irrevocabiles, etiã iurjurando ad confitendum iudicialiter debitum iuxta rei promissionem, ut etiã iuxta reo possit creditor per organum dictorum procuratorum ad relevandum se a via ordinarii iudicii reum habere confessum, & tanquam contra confessum a iudice executionem, & ipsius rei compulsionem, etiam per censuras ecclesiasticas, iuxta obligationis formulam. Qua re prout citatione ad confitendum debitum, & videndum se excommunicari, nisi reus per se ipsum fateatur debitum, ordinet actor per alterum ex procuratoribus nominatis illud iudicialiter confiteri, & notarius actarius, permittente stylo, absque alia presentia, verbo vel scientia dicti procuratoris nominati confessionem huiusmodi extendit, sub ipsius nomine, & iudex sub eadẽ citatione decretum excommunicationis concedit, cum, dilatione, nisi infra tres dies, non alias ipsi reo intimanda lapso, tr. deo, citato reo ad videndum se declarari, & lite-

ras decerni, declaratur, publicatur, & prout supra in aliis diximus, usque ad brachium seculare proceditur. Huic auditorio hodie præest Ioan Baptistâ Cicada nobilis sa-
 9 quentis, exercet * is iurisdictione per duos vicarios suos, quorum vnus priuatis alter vero publicis præstunt iudiciis, habetque auditorium ad causas vnus nonem notarios aduocatos, omnes maxima causarum congerie occupatos, intra quorum sodalitium sistit collegium solent semper ad esse pleriq. in arte notariatus celebres viri, ad quorum collegium solent indices huius auditorii nonnunquam litiga-
 tores remittere, vbi de his, quæ ad artem notariatus spe-
 ctant, contrauerteretur, & in pluribus etiam extra artem de his, quæ suis temporibus viderint ipsi in auditorio ex certa obseruatione, in nonnullis casibus seruatum, & eorum responsis confluuerunt litigatores acquiescere, vel iuxta illorum sententiam iudices decernere.

ANNOTATIONES.

- 10 **¶** Est.) *Auditorum* Camera intercurialiter antiquius ius di-
 cere consuevit, in quibusdâ memoriâ præparatis scriptum
 inueniri. Aegidius testatur decessisse sic meminit & Rota de
 cisione antiqua 718. de iuris quæ dem auditoris potestate idem
 Aegidius non vno in loco in mentionem incidit. ut liquet de res.
 197. 301 & 108 ubi ait, extra Romanam curiam iurisdic-
 tionem hanc quaquàm habere. Ceterum multis ab hinc actus, Au-
 ditoris laxior est potestas, atque magnificè, ut ad magnam iurif-
 dictionem calmen sit eius manus euectam. Hic inter alia gladiū
 habet spiritus, rancorem, fulm: nam in tempestates diraq. precationes
 mandas, excommunicationem scilicet. (ita enim sacri scrip-
 11 tes vocant) quidā verbum est aliud apud auctores non lega-
 tur, ut palmaris litteraturæ vixit barbari, ut esse cōfessū, & pro
 excommunicatione, interdictionem dicant, nihil secus verbum
 commune, apud plures legitur esse, quoniam Cæronius tantum
 primum principis testimonium afferam ex Graecis pro C. Bal-
 bo est enim in opusculum Romanum graue, non posse tam locup-
 excellenti, vixisse præd. ut, velint cum periculis malis suis
 communicat. Quod enim aliud fieri commune, quam par-
 ticipes, & quid primarium est, aut esse potest, ut ver. laetum faciet

LIBER

Inde (ut amplexor) excommunicatio, id est, extra communione ha-
 minum pone, eorumque consuetudine rerumque usu interdico.
 Cyprianus vero excommunicator est, Et vocabulo abilitur vo-
 1. catur. Sed cum excommunicationis sermo incidit, solentem
 est haud quaquam Christianorum fuisse, utrumque, ut Theoso-
 gi, Pontificumque iuris interpretes autumant. Nam Druides, &
 Carceres Galliarum populos sacrificiis impiis interdixisse, Ce-
 sar libro septimo Commentariorum, de illarum moribus, ac riti-
 bus scribens, demonstrat, qui tuam excommunicationis, qua
 utimur, imaginem in hac verba exprimere videtur, si quis
 aut publicus, aut priuatus verò decretis non sitis, sacrificiis in-
 terdictus, hac poena apud eos est gravissima. Quibus ita est in-
 terdictum, hi numero impiorum ac sceleratarum habentur, his
 omnes decedunt aditumq, sermonemq, defugiant, ne quid ex co-
 sagione incommodi accipiant, neq. his parentibus ius reddatur,
 neque honor illis communicatur. Hac Caf. Livius etiam libro
 sexto Decadis iij. excommunicationis similitudinem innuere vi-
 detur his verbis, qui villis acie excessisset, eum ne quis verba,
 velle mensa lare reciperet: diram excommunicationem in Pericles,
 obestrationemq, quam sanctissimam perversus aduersus hospi-
 tes composuerat. Et libro 10. Decadis iij. Huius atrocitas fa-
 cinoris novâ veluti flammam Regis invidia adiecit, ut vulgo
 ipsum liberisque eius execrarentur, qua dire breui ab omnibus
 Deus exaudire, ut sciret ipse in suum sanguinem effecerunt. Te-
 flatur etiam Aemilius Probus in vita Alcibiadis, Fumospidas
 sacerdos à populo Atheniensis conditus fuisse, ut Alcibiadem
 deinceps, eiusque deusitionis que testator esse memoria, exem-
 plum in vilo lapidea incisum, possum fuisse in publico. Qua de
 re, & Plutar, in eodem Alcibiade, ac Iustinus libro quinto ut
 extra in presentia attitum, quod in annotationibus suis in Pro-
 bum attulit Hieronymus Magnus Anglerensis. Unde Christia-
 ne notum ab Evangelis, Divinque Pauli in Titus: sed ab ethnicis
 scripturaribus excommunicationem eam esseendam esse dicit
 cum i. ecclesia ipsiusque praefes in canonicos, tumidos, inobedi-
 entesque spirituali gladio robrant. Nicolaus Antonius
 Grauius,

De

De Gubernatore Urbis, eiusq. auditorio, & ditione.
Cap. V.

S V M M A R I V M .

- 1 *Gubernator urbis intra quadragesimum dumtaxat lapidem iurisdictionem habet.*
- 2 *Curia Sabellorum, quæ sic appellatur, est Marscallus urbis, & de eius potestate.*
- 3 *Praeventio locum habet, inter curiam Sabellorum & Senatorem urbis.*
- 4 *Gubernator urbis excommunicare non valet etiã in causis vigore obligationis in forma Cam.*
- 5 *Gubernatoris officium in quo consistat.*
- 6 *Gubernator duos vicarios habet.*
- 7 *Iudicandi ratio multiplex fuit olim Roma in capitalibus iudicijs.*
- 8 *Parricidium antiquitus non solum parentis, sed cuiuscunque hominis cedes appellabatur.*
- 9 *Gubernator Urbis aequiparatur Quaestori, & Praefecto Urbis.*

1 **H**ic proximos est alius. Camera Apostolicæ minister, cui camera alterum Ecclesiæ gladium, scilicet temporalem tradidit. Is ratione proprii officii inferior est auditore. Verum a certis annis consueverunt Reuerendissim. pro tempore S. R. E. camerarii, vt le ab ordinariis cameralibus audientis reuocarent, vices suas ei fidelegare, idque a tanto tempore, vt iure quasi præter hoc sibi delegationem vindicare possent, quasi mentis proprio eius officio vnitum, qua ratione solet is veluti vicecan-cellarius auditorem, ac etiam patres ipsos clericos in camera, & alibi omnes præiatos precedere, non autem.

D + ratione

ratione proprii officii, quod proximo ex omni capite infir-
 rius est, si quidem si gladium Ecclesie cuique traditum re-
 spiciamus, dignior & grandior est spiritualis auditori da-
 1 tus, quo animaduertit in animas, si * territorium iste vrbe
 duxerit & distinctum habet nec in vrbe vniuersas populi
 species: Auditor vero vique ad exterarum & finitimas re-
 giones. Quod si species populi vrbes cuique das audior
 eas habet, quas Po. it. velut digniores iux propriam & ca-
 merali referuauerat audientie, nempe, familiarium suorum
 ac Sancte Rom. Ecclesie Cardinalium, & aliorum eadem
 ratione a iurisdictione aliorum iudicum exemptorum Ro-
 manam curiam sequentium, vt pote Oratorum Principum
 & Ciuitatum officialium Romanæ Curie, & insignium
 mercatorum, reliquis inferioribus Romanam curiam se-
 2 quentibus Marcellus * vrbis ius dicit, quem hodie Cu-
 riae Sabellorum iudicem vocamus, & vbi grauentur, Au-
 ditorum appellant, prout si capitula distinctionis iurisdic-
 tionum vrbs per Sixtum quantum, & bullam per Iulium
 secundum edicam, libro Statutorum vrbs compilata leges
 facile cognoscere poteris. Is igitur ratione proprii officii
 gladio temporali Ecclesie ferit eos, & brachii secularis
 est exequutor, causas quoque brigosorum, treguarum, se-
 curitatum, aut pacis ruptarum, querelas etiam vassallorum
 aduersus barones suos infra fines sui territorii quad: ago-
 3 simum scilicet Lapidem, etiam capitales, causas etiam
 mercedum omnes sine tribunali, & sine scriptura, summa-
 riè & manu regia audire & decidere debet, iuxta formam
 statutorum vrbs, vel iuris communis ubi statuta defint:
 4 & in omnibus * etiam prædictis inter ipsum, & Senatorem
 vrbis locus est præuentioni, & si concurrant, omnibus se-
 nator præfertur. Non * potest tamen Gubernator in causis
 suis etiam, si vigore obligationis in forma camere coram
 ipso ageretur, excommunicare & censuras ecclesiasticas
 alias fulminare, quod minus hoc proprium sit Auditoris,
 5 de quo supra loquuti sumus. Is deniq. ratione vicecame-
 rarius, & tãquam vicecamerarius omnibus iudicantib.
 & officialibus vrbs seu superintendens præest, & iure pte
 fidentie huiusmodi solet in primis paci Ciuitatis, & Ro-

manu Curie studere, et aliis officialibus vrbis, & Rem Curie in contentiis pacem, & quietem Cuiusdam, & Curie Ro. affluere, cuique manum & auxilium prestare, Amplius & litigatores omnes ad ipsum venientes, extra preiudicatas causas ad eius notitiam pertinentes ad suos iudices remittere, reuocetque facere: & in quibus a suis fortè iudicibus apud ipsum conqueruntur se grauatos, causas ipsorum non inter litigatores, sed inter eum, qui de iudice conqueritur, & ipsum iudicem audire, & ubi no uerit iustas fuisse querelas, providere, ut in quantum iussum est à patris grauaminibus releuetur, & quod iudices debitas dilationes ac terminos non denegent, & quos no uerit iudices aliosve iusticie officiales contrauenisse, eadem facultate coercere poterit, vel honestius agendo omnia Pont. referre. Tu si capitula Sixti 4. bullamq. Iulii 1. si perius citatam legeris, fere hæc omnia de officiis Gubernatoris, & Vicecamerarii comprobare poteris. Consecuerunt tamen a certis annis pleriq. Gubernatores, cognitionem causarum, & ex illis promeritis adstantes, litigatores a iudicibus suis grauatos apud ipsos reclamantes, non alias prout tenentur controversiam inter reclamantem & iudicem audire, & litigatores demum ad suos iudices remittere, sed omnes quoquoq. veniunt, & eorum causas, quantumcunque alibi ceptas audire, & decidere, & plerumque etiam rei calumniantibus significationes priuatas facere, ne vigore mandati alterius cuiusque iudicis molestari possint, & ministerium iusticie impedire. Quod si contra formam factam significationum tamen à iustitia abhorrentiū, in aliquo cōtra fiat, exequutiones pro vrbis retractare, & plerumq. cum iudicibus pugnare, quorum exequutores quandoq. solēt dare penas. Quamobrē nostris temporibus videmus Gubernatores ubi prohibiti sunt nullum habere tribunal, plusquam tribunal sibi constituere, ubi causas manu regia, & sine scriptura expedire tenerentur, Scribarum copias habent, qui ingentem actorum congregetem quotidie sibi congerunt, & de vno quoq. minimo litigatorum actu notando, contra communem morem notariorum aliarum curiarum, idque etiam si causa commissaria sit, in qua postmodum registra cum...

grati

gravi litigatorum dispendio compilare solent, proventus
faciunt, & ut vides in commissariis causis bis exigunt. So-
6 lerque * Gubernator pro commodiori forensium expedi-
tione duos in audientia sua vicarios habere, vnum in pu-
blicis iudiciis, is solus in hac Alma vrbe, & si semper tyro
causas, vbi de summa rerum agitur, audit, & iudicat. Res
certè a tantis patribus prætermissa, de qua pluries apud
multos conquisitus fui, nec cessabo, donec videro tante
rei aliam præscriptam esse formam, maximè nostra etate,
qua ob iudicum tenuitatem, vel modicam pietatem,
non valent rei sùco resistere, imò iudices ipsi solent reos
ex suo præscripto more, quasi hostiliter infectari. Quòd
si aliquis virorum ordo publicis iudiciis cõstitueretur,
vel saltem quatuor latrunculatores vrbis locum haberet,
vbi bis in hebdomada conuenerent, & non nisi ex omniũ
voto possent reum torquere, vel iudicare, cessarent hæc
omola, apud istos raro, vel numquam causas, defendo,
quod ut semper facias, rebus sic stantibus plurimum sua
deo. Alterum habet Gubernator suæ curiæ vicarium, qui
priuatis præest iudiciis, apud quem minus vicariatur sum,
nulla tamen certa adest apud ipsum procedendi formula,
quare nec monitiones indiges. Tu quanto minus hoc
in foro versaberis, totò magis prospicies conditioni. So-
lent autem hic versari tantum causidici (causidicos autè
auctoritate Fab. Quinzilianus eos voco, qui nobiliore foro
iuniores extitissent) ac huiusce fori veluti caecos laniani
esse adicipitii.

ANNOTATIONES.

- ^a Alius Cameræ.) Cum vtrunque gladium à Deo Pontifex
habeat, spirituales scilicet, de quo docemus, & tempora-
le de quo in præfati loquimur, huius Gubernatori Vrbs exer-
cendum tradidit. Nunc enim dilectorum est animaduersor & ca-
pitor Verum id quam antequorum magisteratum similitudi-
nem constitutus fueris, certum non habeo. Nam * ratio rudi can-
7 ti hominis cum Republ. florentis, cum Imperatorum etate varia
fuit, & multiplex, & ut cuilibet liberum fuit potenti leges
sue sunt potestas. Eiusmodi enim apud Regē fuisse hoc munus im-
dico.

dicare videtur, dum de Superbo rege in tant sententiam loquitur. Necnon ut innoteret, cognitionem capitalium rerum sine consilio pre se solus exercebas; propterq; eand causam occidere in exilium agere bonis multare poterat. Et Eutocius etiam in *Calpurnia* idem ostendit, quod Imperator ipse causas cognoscebat. Duomirum etiam indicandi rationem in iudicio tamen perduellionum habuisse, ex *Livio* si quis libro primo, ab urbe condita, qui Horatium in ditiis agens, sic memoria prodidit: duomiri perduellionem iudicantibus à Duomiris promerueris prouocacione certare; si vincant, caput abrahine salui arbori, resse suspēdite, verberare, vel intra pomerium, vel extra pomerium. Hactenus *Livius*. Ceteros hanc deinde in perduellionem eos pertrahere habuisse, idem *Livius* de *Bruto* loquens enarrat, qui primus Consul *Iunio*, *Vitellius*, & *Aquilius* supplicio affecit. Et si de his, quæ capitalia erant, alibi facti nō iudicasse legatur, ut *Livius* libro secundo. Populi etiam iudicium potestas permissa fuit. Et primum iudicium de *Coriolano* fuit qui in exilium pulsus est, & *Livius*, & *Dionysius* credimus. Sed ex *Ciceronis* sententia primum iudicium illud fuisse videtur. M. Horatius, de quo meminimus, ait enim ipse in *Oratore* pro *Milone*, Romana Civitas primum iudicium de capite vidit. M. Horatius, qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitis liberatus esset, cum sua manu fratrem interfecisset, faceret. In hoc primum, quod Romæ fuit de capite iudicium parricidii fuit. Nam cum M. Horatius fratrem interfecisset in iudicium est adductus, illam lege *Numa* de parricidio interrogatum ait. *Fugis*, *Dionysius*, & *Plutarchus*. Unde Parricidium non patris, sed cuiusque necessariis eadem appellabant. Lege enim *Numa* iuvante, qua cavebatur. Si quis liberum hominem morti sciant dedit, parricida est. At *Narcissus* in l. prima ad legem *Pompiam* de Parricidiis, alio huius criminis non pateri, nisi qui patrem, matrem, fratrem, sororem, aliosque propinquos occiderit. Verum illum etiam Parricidii tenari existimo, qui in patris machinatur, quæ communis omnium patris est. Hinc l. secunda sub primo Officio Perit etiam, dū immortales cuiquam esse vult, sanguinū & deterrimentum parricidium patris, quamvis it, qui se eo ab, in xeris, ab oppressis civibus patris nominatur. Sed redeamus unde digressi sumus. Tribus Pleb dicim capitis quoque dicebant, ut de *Virgilio* Tribuns legunt, *Prætor* insuper, *Quæstor*

LIBER

*Stores capitalibus iudicij præstant, quorum officium primo Di-
gestorum libro ab Ulpiano enarra-ur. Varrone de lingua Lati-
na, multisque alior. Cum ergo plerique furrunt, qui capitalibus
que Pontibus præstant, cui magistratum Gubernator magis na-
6 men potius Quæstor, quàm aliterus iustas habere, cum ille
ceteris laxiorum in quærendis puniendisque malefactorum potesta-
tem habuerit. Hunc Quæstor à quærendo, et quæstor uenatur,
Virgilius.*

11 Quæstor Minos unam mouet.

22 Et Claud. Quæstor in alio

33 Consecutus solis pertinet crimina Minos.

*Quæmus Præfetto Urbis, Gubernatorem equari etiam posse,
auguror. Et licet hoc intra quadragensimum lapidem iurisdictione
nè exerceat, ille tamen ad censuram usque cognitionem animadu-
ersionemque habuerit ut in Pandectis legitur, de officio Præse-
dis Urbis, nimirum uideri iamen debeat. Nam Princeps Ro-
manus, ut de præpagatum sunt imperium habebat. Et huic opi-
nioni maiorum in medium continit, quod deofficijus præceptor
morus D. Boetius scribit in libro de officio eius in 17 ubi de ma-
gistratibus Neapolitanis loquens, Magnam iustitiam Præse-
dis Urbis æquarar, qui nempe magistratus cum Urbis Guber-
nator affinitatem habet. Quamquam dicitur Porphyrius in l.
prima in 46. ff. de off. eius, quod Præfetti Urbis simulachrum o-
pus nos nequaquam re decet, cuius uerba licentiam ad Prætoris
translatam esse, auctor est Fentilius. Et seu potius Papius Floren-
tinus eius libelli auctor, qui falso Fentilius, ueteri auctori ad-
scribitur. Nicol. Ant. Grammaticus.*

De Præsidente Camere Apostolicæ. Cap. VI.

SYMMARIUM.

- 1 Officium Præsidentis Camere Apostolicæ, quale sit.
- 2 Præfatus Camera Apostolicæ habetur ac instat
Quæstoris Urbani.

Hunc

2 Hunc sequitur alter, quem Camera Apostolica & prez
 1 sidentem vocamus, cuius * manus est rationibus
 nouitii gratii preesse, & rationes cuiusque alterius, qui
 prouentus camerae Apostolicae administrasset in vrbe, vel
 in prouincijs & veluti eorum color videri, ac in iudicio
 Camerae reuolui.

A N N O T A T I O N E S.

2 PResidentem.) *Hic si Budas ordinatur, Quaestoris * Verba-*
 1 *ni locum vendit, de quo supra cap. 3. nonnulli assignamus.*
Nic. Ant. Grauius.

De aduocato priuatorum seu pauperum.

Cap. VII.

S V M M A R I V M.

- 1 *Aducati pauperum officium.*
- 2 *Pauperum cura habenda est.*
- 3 *Paupertas ubique contempta.*
- 4 *Aducati publici decem ab Atheniensibus singu-*
lis annis constituebantur, qui delatos criminis
defenderent.

V Erum cum supra diximus priuatorum causas fore
 ipsos, & siquum hac in audientia tractant, iudice in-
 turum est, vt in eadem audientia habeant priuati nec pu-
 2 bli co a aduocatum, qui * apud Patres, priuatorum, artes
 1 maxime pauperum contra fiscalis aduocatos tueatur, &
 defendat.

AN-

LIBER ANNOTATIONES.

- 2 **A**duocatam.] Curam *pauperum esse habendam, cum Sal-
 3 uator noster non uno in loco predicauerit, consentium non
 Pontificibus et istum fuit. sic Aduocati pauperum officium a re
 publico conducerent: sic, ut pauperes, quibus parum est pecu-
 niae, aduocatorum cupiditas satisfacere non valentes, indefensi
 ne pereant. Quod quidem quàm pauperibus expediat, Deoq.
 proutum sit, nemo est, qui non videat. Nam quae pauperibus
 facimus, Christo facimus. Matth. 25. Et sanctatur Domino, qui
 miseretur pauperis, ut Sapiens in Proverbio 19. Idcirco Prin-
 cipis huius sancto necessariiq. muneri acrem summam curam im-
 pendere deberet, hac praesertim tempestate, qua frigere chari-
 tas adeo vix deus, vix unus reperiri potest, cui gra-
 tis (veluti cure obstringitur) patrocinium inopi prestare velis,
 3 ubique * iam contempta est paupertas. Et ut Salo. citato loco
 scribit, Praeter hominis pauperis edarum eum, in super & ami-
 ci procul recesserunt ab eo. Non immerito conquerabatur. Quid,
 lib. 1. de Arie.
 10 Curia pauperibus clausa est, dat census honores.
 Et idem in primo Passorum.
 11 In paucis precium nunc est, dat census honores,
 12 Census amicitias, pauper ubique iacet.
 Ampliendum est ergo a cunctis principibus munus hoc pessi-
 mum ut eorum in ciuitatibus illud pro pauperum defensione,
 4 constituant ad quod * Atheniensium institutum illud pertinere
 videtur, ab Aristotele monumentis traditum. Qui singulis an-
 nis aduocatos publicos decem sorte constituere consueuerant, qui
 delatos criminis defenderant. Nic. Ans. Grauat.

De Aduocato fiscali. Cap. VIII.

S V M M A R I V M.

- 1 *Aduocati fiscali officium.*
 2 *Aut, casus ejus primo annalis erat.*

Aduoc-

- 3 *Aduocatus fisci comes appellari potest, & quoscunque præcedit aduocatos.*
 4 *Procuratoris fisci munus nobile est, & simplices Aduocatos præcedit.*

2 Sequitur alter aduocatus a qui * partes fisci tueri solet, cum ipsa audientia, tum etiam extra apud alios Rom. Curie iudices, ad quos ubi opus est pro parte fisci de iure respondet, is utique est eiuſdem consistorialis ordinis.

ANNOTATIONES.

- 1 **Q**ui partes fisci] *Aduocatum * fisci ab Adriano Imperatore primum institutum fuisse tradidit Eudius in Annotationibus in Pandectas, tit. de off. Quaestoris. & meminit Vassius sequenti capite. Et hac* patrocini fisci munus alim an nalis erat, l. cum aduocato, C. de aduoc. diuers. iudi. Quod deinde ad biennium prorogatum fuit, l. sanctorum, ff. de titul. Verum hodie perpetuum est. Et hoc quidem officium magna auctoritatis dignitas, sive est, adri, qui * illud exerceat, nos comes appellari quia: l. i. eo, quod in ripuimus titule. Et quocumque ab eras nominis excellentiam aduocatos etiam antiquiores præcedit. Nā ex titule claritas: facile primus quisque senatus ff. Ioanni Imoleſi. Angelos credimus in l. qui saluando, ff. de hered. instituta. Necnon & Archidiacono in c. quoniam, 16. dist. eo in lora, cum de synodo loquitur Quinimo * Procurator fisci aduocatus (si modo aliam non haberet dignitatem) præcedit, cum ipse appellari aduocatus possit, nos pulchre Gloſator tradidit in l. non inteligitur, ff. de iur. m. in verbo res iuuatur, ff. de iure fisci. Cuius officium nobile est, & si procuratorum secundam regulam vult sit munus nos laicus ab Iasone explicatur in rubr. de procur. Ioanne Platen in l. vniuersos, C. de decurionibus, lib. 10. Rebuffe in l. si quis, procuracionem, eo m. atque Eius Curie in trad. Nobilitatis, in 3. parte num. 142. Nicol. Ant. Grauer.

De

De Procuratore fisci, ac eius officio.
Cap. IX.

SVMMARIVM.

- 1 *Confiscari quid sit.*
- 2 *Advocati fisci mens.*
- 3 *Procuratoris fisci officium.*

- 2 **P**ost advocatum locum habet in audientia a procura-
tor fisci, qui fiscales causas in ipsa camerali audien-
tia & apud alios Rom. Cur. iudices ex facto instituit, agi-
tque vel defendit. Fiscales autem causæ sunt, ubi de pu-
blica pecunia, vel vindicta ageretur. Hæc * confiscari di-
cimus, in publicum ius ærari aliquid redigere, vt Suet.
in Augusto testatur, dum inquit: de iunctis his, & con-
fiscatis, promissa veteranis præmia solvantur. Adstipu-
lantur nostrares iurecon. in pandectis, ac tractatu de iu-
re fisci. Hoc * fiscalis patrocinii munus, à superioribus
pretermissum legitur, ab Hadriano Imperatore primum
institutum, ante cuius tempora non curarunt principes fi-
scalibus causis patronum, vel Advocatum dare, quibus
arridet Plineus Panegyrico. Inquiens: Quæ præcipua tibi
gloria est, sapius vincitur sileus cuius mala causa est
nonquam, nisi sub bono principe. Tantaq. eorum fuit in
dulgentia, vt cretente propterea hominū malitia, ac in
omni patrum genere peccandi facilitas: iusticius fuerit
3 fisci patronus, vel advocatus, * qui adversus reos fisci
causam pro publica vindicta ageret, eisque munus hoc
nostra ætate ad malos mores cohibendos admodum neces-
sariam, & ad pacem, ac quietem Ecclesiasticæ reipubl.
plurimam conducit ac in Rom. cur. non mediocris est ne-
gotii, atque auctoritatis, plurimūque, & Principis, & pri-
uatorum interit, vt non nisi à viro probò, erudito, ac in
Rom. foro versato exerceretur. Is enim in camerali au-
dien-

dientia partibus, ac aliis extra audientiam iudicibus in fiscalibus causis assistit, causarum secreta noscit, ac pro libito intortur, & in omnibus vorum, saltem consilii gratia præstat, non tamen iudicat. Idem denique publicis confistoriis interesse consuevit, ac pro publico eius officio petere ac curare, vt de rebus sic publice peractis, quarum cessumonium perpetuo habere reip. intersit (vt p. de alicuius principis obedientia Pontifici præstita, ac similibus) per aliquem ex Protonotariorum Apostolicis ad perpetuam rei sic gestæ memoriam publicum fiat documentum. Reliqua, quæ ad hoc munus spectant, facillè poteris in foro versans a re ipsò dignoscere. Hæc tibi pro breui demonstratione mittere satis erunt.

A N N O T A T I O N E S.

- P** *Procurator fisci* j Si antiqua monumenta legamus. *Illos fisci procuratorem appellatum fuisse dignoscimus, cui totius res fisci commissa erat; quæ Iul. Capitolinus in Maximino rationale appellat cum ait: Erat fisci procurator in Labia qui omnes Maximini studio stultauerat; hic per rusticam plebem interemptus est. sed cum per eos, qui rationalem in honorem Maximini defendebant, viderent auctores cadis, &c. Et hanc sententia Lampadius in Alexandro accedere videtur. Quæ fuis Alciati quoq. sententia in de fund. reip. prius lib. 11. quæq. testimonio Imp. comprobari potest in l. curat. C. de modo mul. tum. ubi Legisla appellatur, idest, rationalis. Et differt procurator fisci à procuratore Caesaris, quicquid Alciat eo loco dixeris. Nam Caesaris procurator dignitate superior fisci procuratore erat. l. ad fisci. C. l. si que C. ubi causa fcales. Et quod sit discrimen, nuncupant dicitur Paul. Cassren. in l. 2. C. si iudic. fisci: quia officium procuratoris Caesaris in iudicando consistit, d. l. 2. Procuratoris autem fisci in agendo atque procurando qui quandoque curator reipub. appellatur, d. l. curat. Nicol. Ant. Gratianus.*

De Commissario cameræ Apostolicæ
eiusque officio.

Cap. X.

2 **P**ost procuratorem fiscales sedet quoque a commissarius eiusdem cameræ Apostolicæ, qui eiusdem cameræ negotia tractare, gerere & exequi solet, quæ ad iudicia non attingunt. Is exactiõibus publicisq. functionibus, & vestigalibus, ac etiam annonæ & eundem pecuniarumque cameralibus negotiis præest. Esiq. hoc munus ex sui natura non vulgare, cuius auctoritatem ostendit suo tempore Ioannes Baptista Broccius Imolen. maior auunculus meus, qui auctoritate sui officii ad ipsam annus adeo exiecit, ut totam urbem, ac vniuersam Rom. Cur. machinam regere cunctis videretur, sed nostra ætate humilioris vestræ conditionis, & omnia ferè, quæ ad hoc munus spectant, Gubernator Thesaurarius, Præfideus & Procurator fiscalis gerunt.

ANNOTATIONES.

2 **C**ommissarius.) Non modicum etate superiore Commissarij Camera munus fuit. Nam Aedilis officio. Mantatium, denique Quaestoris sagabatur. Ceterum nostra etate, his muneribus vacuus est Cum Vobis Gubernator, Thesaurarius, Præfideus, Esiq. procurator illa velut, quæ ad eas pertinet, exerceant. Sic, ut Commissario Camera aliud euenisse videtur, quod, ornacula, quæ antebus præfere gloriabatur, sed cum illa penas repeterent, tanta inuentia est, facit tamen dignum his, si enim graves huius muneris vires præstare quibus honorifica nec in præsentia, desitit potestas. Nicolaus Antonius Granatius.

De Clerico sacri Senatus, seu collegio Rente-
rendiſſ. Card in camera apoſtolica reſi-
dente. Cap. XI.

Vltimus, & poſt omnes reſidet iſ, qui in camera apo-
ſtolica iura, & prouentus Cardinalibus designat,
& alia ſi quæ tractantur ipſos Cardinales tangentia tue-
tur, & defendit.

De eadem Camerali audientia, deq. vtriuſque
ripx torancis iudicibus.

Cap. XII.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Audientia cameralis tertia hebdomada in palatio apoſtolico conuenire ſolet, & quid ſit eius mu-
nus.*
- 2 *Cauſſa ripales ad cameralē audientiā ſpeſcāt, &
cur cauſſa ripales dicāturi & de vtraque ripa.*
- 3 *Notarii decem ſunt in camerali audientia, & eo-
rum quid ſit munus.*

Sed poſtquam de membris cameræ apoſtolicæ ſatis di-
ximus, ad corpus ipſum cameralis audientiæ redea-
mus. Conſuevit enim hæc audientia ter in hebdoma-
da conuenire in Palatio apoſtolico, & loco ſuo quem
propterea cameram vocamus apoſtolicam, in qua publi-
ca, quæ diximus negotia tractantur, & audiuntur
cauſæ, ſi quæ ſpecies ſunt præter eas, quas ſupra
diximus miniſtris ad partē demandatas; vt porē ſi de mala
diplomatum expeditiōne per ipſam Cameram facta ſi de

E 2 publicis

publicis functionibus, vectigalib. & aliis publicis proutibus, cum ecclesiasticis ex vniuerso orbe, tum temporalibus ex statu Ecclesie temporalis, siue inter officiales Ro. Curie, quibus pro maiori parte designata sunt, siue inter ipsos publicanos exactores, & collectores, vel eosdem, & priuatos, seu vniuersitates, ac etiam inter ipsos priuatos & suas vniuersitates, vel deniq. si inter quemlibet ex prædictis, & fisci sint cõrouerſie. Amplius * & causæ quoq. omnium mercium, quæ ad hanc Urbem, & ripam Tyberis ex mari, vel à montibus vecte sunt nauib. quas ripales vocant causas. Idq. siue iudicium inter ipsos mercatores, siue inter eosdem, & nautas, & alterum ipsorum priuatum agatur, quas causas siue audientie Camera referuauit, si uoce eorum, quorum operâ vehuntur merces, ne (vt opinor) cogereantur in eorum cõrouerſias exactionibusq. radices adire, & ordinaria subire iudicia, quibus etiam pro commodiori eorum expeditione, per certos vicarios substitutos apud ipsos, & super ripa fluminis residentes ius dicit, quorum vnus maritimis, & inferioris ripæ mercibus præest, quæ Camerariû Ripæ vocât. Is est sæpè Rom. ciuis, quod eius electio, & totius quasi foranſe audientie siue regimẽ Populo Romano, cui mercium frequentia præcipue expedit, antiquitus demandata sũt. Alter verò mœnensis, & superioris Ripæ mercibus, quâ in discriminẽ alterius ripetæ vulgò nominât. Quid si litigatores, vel pro gravitate causæ, vel in omnibus appellantes velint in Camera audiri, eorû similiter audientia, ac suarum causarû decisio pro commodiori ipsorum expeditione, vni ex Patribus ad partem demandatæ sunt, qui se propterea nedum Camere apostolicæ Clericû, sed & Ripæ, & Ripetæ, & Præsidem vocat: quod munus consuevit aliis vni, & seniori omnium Decano perpetuò dari, hodie vnicuique ad tempus per rurnû (vt aiunt) conceditur. Solentque similiter alias causas, sed audiendas tantum, & auditorio referendas ad petitionem partis inticeam distribuere, & sedentes in loco publico omnes litigato-rû petitiones, seu (vt aiunt) instantias audire, quas alter ex Patribus clericis certo libro, quem Decretorum nominant, ad partis suggestionem, recipit, & conscribit: quibus receptis soleant Patres se in

ſecre.

secretiori loco reuocare, vbi singula petitiones, & cōtra-
dictiones huiusmodi in libro receptæ leguntur. Aliæ verò
disputantur inter patres, & re digesta, solet is, qui scribit
ex plurimū voto in margine libri, & fronte petitionis ho-
ius audientie, responsa, seu decreta adscribere. Soli tamē
clerici dant vota, ceteri omnes ad consiliū suū profes-
sunt sententiam. Is verò ex patribus, qui scribit, (quod
munus menstruum cuique ex patribus ipso ex terno con-
tingere solet) librum decretorum interitū apud se, & in
domo sua retinet, ad quē, & licigatores, & notarii aditum
habent, decreta in suis causis videtur, & apud acta actua-
rii, notant sub citationibus partium, quarum cedulæ eius-
dem notariis causarum actuariis, ante audientiam per
3 licigatores dari solent. Notarii * autem numero sunt de-
cem, quorum munera sūre acta causarum cameralium
ceu ipsarum actuarii summa fide conscribere, consensu
contrahentium in beneficialibus dispositionibus recipere,
ac secum supplicationes, summarium, & datam, denique
omnia in libris publicis. Camere apostolicæ per exten-
sum adnotare. Qui libri omnes in publico loco, & archi-
uio seruari solent, ad quem notarii omnes pro libito adi-
tum habent. Ipsique sunt huius loci custodes, ac literas
apostolicas, quæ per Cameram expediuntur in aliis libris
archiuii ad hunc vsum destinatis de verbo ad verbum re-
gistrare, prout supra, vbi de expeditione literarū per Ca-
meram fufius loquari fuimus.

De camerali carcerum visitatione

CAP. XIII.

S V M M A R I V M.

- 1 Carceres singulis mensibus visitantur.
- 2 Iudicium visitatum carceratos quale sit munus.

Verum, eū ingens tot iudicū Romanæ Curie
numerus ingentem quoque, præ populi multitu-
dine, habeat semper carcerum copiam, & quisque
ad partem suos audiat, & iudicet, plerumque euenit,

ut rerum causæ ob iudicum occupationes, nonnunquam etiam ob culpam longius producantur, quàm causæ ipsæ, & mala carcerum magis desiderant. More a introductum est, ut Patres * ipsi tanquam supremi iudices, ut supra omnes, vices ipsius Principis regias gerentes pro pietate suæ sapientia in anno, utpote singulis mensibus carceres omnes vident. Non tamen omnes, qui in cameræli auditibus locum habent pro simili carcerum visitatione conveniunt, sed loco Reuerendiss. Camerarii is, qui vices suas gerit, ac semper alter ex septem patribus clericis, & secū quoque omnes alii, quos supra diximus cameræ ministros Thesaurario, & Præsidente exceptis, & cuiusque ipsorum

2 Vicarii Latruncularios. Hi * omnes in dicta die apud singulos carceres Urbis per spatium temporis publico in loco sedent, & coram ipsis singuli rei suo ordine vocati audiuntur si volunt, & Patres audito reo, ac meritis suæ causæ intellectis etiam à iudice suæ causæ, qui patribus seriè omnem pro suo officio recensere solet, pro natura facti, pro qualitate rei, pro statu causæ, pro tempore suæ incarcerationis, solent pro ipsius liberatione, vel alias pro eius expeditione decernere, & plerumque etiam ubi omnino poena intelligenda sit reo, illam pro pietate suæ mitigare. Sic si aliquis pro civili debito diu fuerit carceris mancipium, vel alias suæ paupertatis testimonium habeat in fronte, vel in ipsa audientia, solent patres pro simili pietate suæ, pro liberatione carcerati decernere & pro illius facultate creditori quoque consulere, utpote quid reus certa gaudeat dilatione, ac solutionis divisione sub cautionibus tamen, & quandoque etiam pro non exire valentibus sub eorum obligatione & tributum poena, nonnunquam etiam si paupertas debitoris sit in aperto, & ipsi desperans posse solvere, malit cedere bonis, solent Patres sola professione reum ad beneficium simplicis confessionis bonorum admittere, & facta per ipsum fidei tamen bonorum indicatione pro sua liberatione decernere. Quapropter vigilent creditores, ad quorum instantiam detinentur, & in visitationibus huiusmodi interesse solent ac reorum obligationibus pro viribus se opponere. Estque illorum patrum officium maxime pium, quibus nonnulli etiam

etiam extra cameram, & Pont. indulto adiuncti sunt, præcioue Vicarius ipſius Pont. in vrbe, & ſua dioceſi, de quo inferius dicemus. Vnum tamẽ huius audientie factum improbo, quòd Gubernator, & Vicarius in cauſis, in quibus ſunt iudices habeant pro eorũ ſuorũ liberatione, vel retentione in hac audientia vocandi licentiam, in quibus ſi merita cauſæ dũtaxat recederetur, & aliis patribus iudicandi munus relinquerent, quippe honeſtius agerent.

A N N O T A T I O N E S.

M Ore introductum eſt. *Hæc conſtitutio quodammodo Iuriſconſultus aridè reſpondet in l. ſi quis uxori &. ſi ſocium, de ſurtis Triumviri enim capitalibus quæſtionibus præerant, & carceris rerum capitalium cauſas agebant. Nicolaus Antonius Gravæſius.*

De Iudice Mareſcalli Urbis, quem hodie curiæ Sabellorum, ac iudice ſoldani Rom Cur. quem hodie turris Nonæ Iudicem vocamus. Cap. XIII.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudices pedanci unde dicti, & nu. 4.
- 2 Iudex curiæ Sabellorum, eſt iudex ordinarius curialium inferiorum ordinis.
- 3 Meretrices iudici curiæ Sabellorum tributum prædunt. Et quis primum fuit, qui cuſtigal à ſoldanarijs exigendum ſtatuit. nu. 6.
- 3 Diſtio de plano, quid ſignificet.

A Pud duas ultimas carceris cauſodias, videlicet Turris nonæ, & curiæ Sabellorum reſident iudices quidam & i. pedanci, qu. a loco nomẽ habuerũt. Vnus n. Turris nonæ.

E + Alter

Alter verò curiæ Sabellorum indices vocantur, quorum originē, ac propriā ditionem inuestigare nūquam animus meus passus fuit. Hoc rārū scio, quod veluti humilioris ordinis Iudices, quasi & in plano ius dicunt, etiam vbi de lenioribus criminibus ageretur. & causæ à primo Terris nonq̃ ad curiā Gubernatoris, & ab altero scilicet Curiæ Sabellorum ad Auditorem cameræ per appellationem, deuolui solent, qui veluti istarum appellationum ordinarii Iudices sua ordinaria facultate causas huiusmodi respectiue, vt supra, audire, & decidere solēt, licet Gubernator etiam in appellationibus à indice Marefcalli se intromittat, de facto tamen, quia ad Auditore spectant, tanquam à indice curialium inferioris ordinis Iudex ordinarius, qui apud Curiam Sabellorū residet, qui omnibus Romæ Cur. sequentibus non exemptis, sed humilioris conditionis ius dicat, etiam vbi de crimine ageretur, & eorum iudex est ordinarius, prout indicat nobis capitula Sixti iiii. superius per nos citata. Huic * etiam omnes & meretrices Urbis certum annum soluunt censum, quem vocant tributum, idq; à tanto tempore citra, vt nullo apparente titulo, iure iam diu prescripto, exigat: etiā ab iniuitis, cuius solutionis nulla certior ratio, nisi fortē ex antiqua esset conuentione inter iudicem & meretrices ipsas, quæ non habētes à lege actionem, qua possunt pro mercede sue artis, ob turpem causam agere, iudicem sibi hoc annuo censu conduxerunt, qui deficiente actione, quasi in subsidium suum impartiretur officium. Quamobrē videmus omnes meretrices ad hunc iudicem confluere, qui officio suo, meretricias mercedes, pro qualitate mulieris arbitratur, & passim de illis aduersus iuris regulas, iure sibi præscripto ius dicit.

ANNOTATIONES.

- 2 **P**edanei, qui à loco.) *Qui sūt * Pedanei iudices, aut Pedarij, Gallus libro tertio cap. 18 egregie declarat, sic, ut Accursij aliarumq. consensantium error demonstretur. Veritas atq; pedaneos iudices vocant, quid pedibus incedant. sic*

Aut aliquis honore. Nam qui maiori erant in magistratu, tantū sella curuli per urbem, & in curiam honoris gratia utebantur: Vnde curules dicti sunt. Hinc Iuuenalis.

11 Vis ne salutare, sicut Scianus habere.

12 Tantundem argue illis sellas donare curules.

In curia enim quadam sella erat, supra quam considerant, ut Gell. narrat, quæ teste Ileratio dicit. Epistolarū, eburnea erat.

13 Cuihbet hic falces dabit eripietq; curule.

14 Cui volet importunus ebur.

Pedarij etiam erant, (q̃si in hac sententiam nō accedas Gell.) qui non voce suffragabantur sed in aliorum sententiam pedib; ibant: quod præsertim conagebat, cum de rebus modici momenti Senatusconsultum habebatur, tunc enim singulorum suffragia non rogabantur, sed aliorum sententia per discessionem illi adharebant, locum, in quo senatum ingredi considerant, deserunt, & ad loca eorum, quorum sententia adharebant, accedunt, & sic pedibus in sententiam ibant. Haec, utingebat cum Senatusconsultum per discessionem fiebat, non autem per rogationem. Nam tunc rogabatur unusquisque, suūq; sententiarum verbis asserere. Marcus autem Varro, equites quosdam esse ait, quibus amplius, magisteribus sanctis, nandum tamen à Conscrib; in Senatus lectis, non esset ius discende in senatu sententiæ, cum tamen in Senatum venire liceret, sed quam sententiam principes dixerant, in eam descendebant. Nec Ant. Gratianus.

15 Quasi in plano.) De plano ius dicitur, quando non tribunali edicatur loco quid à Prætori fiat, sed in planitie paucissimi ut animaduertant, & bene Accursius in l. Nequisquam. ff. de plano, ff. de off. prætoris. & Bar in constitutione, ad Reprimendum, in verbo de plano. Quod quidem eueniebat, cum de modicis causis ageretur, in magnis autem maiori mos fuit, ut pro tribunali sedens ius diceret prætor, atq; in subsecis, aut aliibi. Nec omnibus magistratib; tribunalis fastigia vel di ius fuit sed maioribus tantum, veluti Romæ Consulib; Prætorib; & Præfessib; verbis, & in provincijs Proconsulib; Præsidib; & Imperatorib; : minores vero magistratus in subsecis ius reddebant, ut auctor est Pedianus. Nam inter magistratus, Aspretus erat in sedendo, cum maiores in sellis altioribus considerant minores in subsecis. Quid & Vlpianus considerauit in l. 1. de iudicijs, dum ait, qui pro tribunali præstet, vel aliam iurisdic-

tionem

*Etiam habet. Quia non omnis, qui iurisdictioni praestitit, tribu-
tialis est. Et de magistratibus ma. ex. huc Galium consular
lib. 14. cap. 14. Nihil. Ant. Grammat.*

- 1 Nunc iures. Egi. * nauem velipal ex Iapanariis primum
6 exigi dum illa vii, Caligula fuit, vii in ipsius tota Tranqui-
litate, atque alii literis prodiderunt. Nihil. Ant. Grammat.

De Senatore Urbis. Cap. XV.

SUMMARIUM.

- 1 Senatoris siue Pratoris Urbani officium.
- 2 Senator tres habet substitutos vicarios.
- 3 Iudex capitoline appellacionum ordinarius est,
qua senatoris curia fieri contingunt.
- 4 Iurisdictionem capitolinam multi Pontifices con-
firmarunt.
- 5 Senatores, cur dicti, & cur patres conscripti.
- 6 Pratorum duplex iurdictio, urbana scilicet, &
peregrina.

Sed cum supra dixerimus in delegatione regiminis Vr-
bis Gubernatori tacta certas populi species fuisse,
exceptas vltia curiales, quorum audientiam diximus Au-
ditori camerae demandatam. Alia * species Romanorum
a ciuiliu, quibus Pont. p. xorem dedit urbanum, & quem
o. amos Senatorem. Itaque illius resider capitoline, &
2 Romanis ciuibus ordinaria facultate ius dicit. Tres *
hab. vicarios substitutos suos, quorum duos, qui pri-
mus praesunt iudicis, collaterales vocant. H. gradu
diferunt. Vnus enim vocatur crimus. Alter vero se-
cundus. Tertius est Iurunculator. Quid si ab altero
3 appelleretur, iudex * a. est ad partem Capitolinus, qui
omnem appellacionum ordinarius est, & cuius senten-
tia si priori sit conformis lege municipali prohibente ob-
appel-

appellatur. Adfunt quoque centæ sedes, ubi singula artificum societas, quæ apud tabellam sub porticu parieti adfixam legere licebit, eos sibi deligunt consules artifices, qui societas huc artes quasi in piano nus dicunt, a quorū sententiis gravati Conseruatores vrbis ibidem residentes appellant. Hanc capitoliam iurisdictionem suis reſcriptis confirmarunt, & ampliarunt Iulius II. Leo X. & nouissimè D. Paulus III. Pont. Max. Apud istos ego nunquam fui veritatis hoc ratum ioco, quod capitolii tuis statutus litigatores, & causas in compediis ponere, Tu si legeris, facillè capitolioſus eris.

A N N O T A T I O N E S.

* **O** Vm vocamus ſenatoreſ.] *Senatores ex primariis patrum centum numero à Romano fuiſſe ſuſcitatos, nemo eſt, qui ambigat. Quos ab honoris Patres, ab ætate ſenatores à ſenſu appellant, ab his vero gentilibus patribus dicti ſunt. Deinde Tarquinius Prifcus alios centum equiſtris ordinis adſcribi in ſenatores operaſe dedit, patresque conſcripti tunc primum capſi nominari, veluti in nouum ſenatum lecti atque conſcripti. Et nō quod in Imperatoris diſcretione conſcripti fuiſſent, ut ſonantur Aſcuſius in. 8. filius ſenatus, Inſtitutionibus, quibus modo ius patr. poſt ſol. Quamquam poſtremo uſus obliuifci, & tamen ſenatores uno patrum conſcriptorum nomine vocarentur, veluti Plutarchus hic pene uerbis demonſtrat. Hoc noſtra ſeculo ſenatores à Romanis patres conſcripti, ab exteris principes vocantur. Quod, & Salluſtius ætate receptum ſe ſe ex ipſius hiſtoria in Catil. liquet, cum ait, Diſcreti in quibus corpus animi infirmum ingenium ſapientia validum erat, reſp. conſulabant hi uel ætate, uel cura ſimilitudine patres appellabantur. Vnde præcedentiſus temporibus patres enim conſcripti nuncupati, qui in nouum ſenatum erant lecti, quamquam poſtremo uſus obliuifci, ut tamen ſenatores uno patrum conſcriptorum nomine vocarentur. Hinc apud Ciceronem in orationibus in ſenatu habitæ inuicem patres conſcriptores appellatos legimus; De Senatoribus plura ſcribit Diod. lib. 2. Livius 1. & Plutarchus in vita Romuli. Sed quoniam hic dicendum nō eſt, ſecus ſilencia ea prætere ſunt ſui, cū*

Senat.

LIBER

Senator, de quo in praesenti capite mentio habetur, & si Senatoris nomen habeat, officio tamen Praetoris urbane fungitur, ut
7 Vestrius hic etiam auctorat, Praetorum autem duplex fuit iurisdictio, Urbana una, Peregrina altera, utque duo erant Praetores, sed qui inter urbanos ius dicebat, Praetor urbanus appellatus est, & magna penes hunc magistratum publici, privatiq. iuris potestas fuit, ut novum ius condere, & vetera abrogare facultatem habuerit, & usq. adeo Praetoris postmodum auctoritas aucta fuit, ut quod Praetor edixisset, ius honorarium appellaretur, ut Lilius lib. 3. & Iustinianus in Instit. de iure natu. §. Praetorum: Et proprii regiae insignia, sella curulis, trabea, lictores sex, & consulares apparatus dabatur, auctoribus Festo, Flauto, atque Lilio. Sed cum in Urbem undique peregrinorum turba postmodum confluxerit, & Praetor causis non sufficeret, creatus est alius Praetor, qui Peregrinus fuit appellatus. Sed Urbanus inter cives, Peregrinus vero inter cives & peregrinos ius dicebat, ut Lilius lib. 22. in haec verba scribit: Roma iuris dicendi urbana fore Pomponio, inter cives Rom. & peregrinos, P. Furius euenit; & lib. 23. praetores provincias sortiti L. A. puscius Fullo urbanam iurisdictionem, M. Atilius Glabrio inter cives & peregrinos. Haec ille. Et utriq. praetor iuris Quiritium vindex erat. Et quanquam sunt, qui putent, urbanum tantum fuisse apud quem lege agere liceret, ut filios emancipare, servos manumittere, honorum possessionem, & iactantem ex lege Atilia postulare, & cetera obire, quae iure Quiritium continentur, tamen publicam privatamque iuris dicendi potestatem habuisse, magis exploratum vides, veluti ad hunc usque diem inter cives auctoritate Pontificis accedente praetor ipse urbanus habet, qui hodie, nescio quo pacto, Senator vocatur. Nihil Anton. Grauanus.

De Vicario Urbis, eiusque ditione & officio. Cap. XL

SYMMARIVM.

- 1 Vicarij urbis iurisdictione & officium & nu. 8.
- 2 Vicarini urbis beneficia baudquaquam confert.
- 3 Vica-

- 3 *Vicarius urbis summarè procedit, infrà tamen
lx. ducatorum summam, & nu. 8.*
- 4 *Appellatio quavis etiam non friuola, à sententia
vicarij urbis prohibetur, infrà tamen summã
ducatorum quinque itidem, & nullitas.*
- 5 *Episcopi, caterique ordinarij, absque sedis Aposto-
lice indulto, suis vicarijs pontificalia deman-
dare nequeunt.*
- 6 *Pœna pecuniaria à præsulibus in pios usus ero-
ganda sunt.*
- 7 *Iudices ecclesiastici, ubi pœna corpori infligenda
est, reos ad saculares iudices remittunt.*
- 8 *Vicarius urbis an Camera Auditori præferendus.*

1 **T**ertia species excepta est clericorum, cui Pont. velo-
 1 ti suo peculiari populo Vicarium suum dedit, ar-
 que constituit. Is iure constitutionis huiusmodi, omnia
 in facultatibus habet, tam in vrbe quàm sua diocesi, quæ
 Pont. ipse, cuius vices gerit veluti ordinarius in sua ha-
 bet diocesi, lege iurisdictionis vel diocesana, utpote le-
 ges iurisdictionis canonicam habet obedientiam, &
 subiectionem clericorum, & aliorum in omnibus, quæ
 ad Ecclesiam attinent notionem causarum omnium, quæ
 ad forum Ecclesiasticum ordinarium spectant, quarum
 appellatione beneficiales vrbes, & diocesi non excipio,
 licet rarò vel nunquam, aliquorum forsitan insectis, apud
 ipsum tractentur. poenitentibus quoque signum poeniten-
 tiæ imponit, Ecclesiis sacramenta confert; Lege verò
 diocesana synodum convocat. Ecclesias ac Monasteria
 etiam regularia, nisi iure speciali essent exempta, vi-
 sitat; nonnulla tamen sunt ipsius ordinarii munera,
 quæ in generali deputatione huiusmodi venire non solent
 utpote, inquisitio, correctio, punitio, à beneficiis amoti-
 2 ac ipsorum beneficiorum collatio. Quamobrem * loise.
 Pont. hæc idem Vicario, præterquam beneficiorum c^{on}fe-
 latione.

lationem indulto lux facultatis in specie concedere. Licet legimus Pont. quandoque solitos fuisse præterim Eugenium illi vicario suo concedere facultatem conferendi capellas seu parochias Urbis, idq. ea ut opinor ratione, quòd Pont. illi de cura animarum studiosi rebus vniuersalis Ecclesiæ distenti, saltim, per vicarium suum in Urb. & propria diocesi magis possent eas idoneis conferre personis quæ curæ animarum haud passim committeudæ præfesse possent. Eodem indulto inridictio Vicarii ad omnes laicos, & forenses, qui ratione alicuius inire cõfraternitatis, vel habitationis, vel seruitutis in hospitalibus, monasteriis, & aliis locis piis religionem sequi videntur extenditur, quasi propterea videantur eius forum velle sortiri, nec nõ ad Hebræos omnes Urbis, viduas, etiam pupillos, & alias miserabiles personas Christianas, quasi hæc sint de gremio Ecclesiæ, & inter ipsas species veluti ordinarius index Ecclesiæ Urbis, & diocesis vsque ad quancumq. summam ius dicte, ordinariæ facultate. Ad alios vero omnes extra ipsas species eodem extenditur indulto in causis, in quibus nõ de proprietate rei, sed locationibus, euacuationibus, pensionibus ipsarum locationum, responsione, & deuolutione casuum, prædiorum, domorum, vinearum, & mercedum ageretur, vsque ad quancumque summam. In aliis verò rebus vbi de proprietate rei ageretur ad limitatem sexaginta ducatorum auri de camera ac in omnibus suis casibus, quod supra diximus etiam extra Urbem, & diocesim vsq. ad quadragenam lapidem. Quibus omnibus suis casibus ius dicte ordinariæ facultate, & intra summam lx. ducatorum limitatam. Formula * processus summaria est. & regla. præuia verbali petitione vel monitione, sola facti veritate inspecta, tabiq. vlla terminorum

3. substatiali observante, registri cõfessione, & vbi nõ ageretur de maiori summa quinq. ducatorum simul eodem indulto, prohibetur litigatoribus quouis etiam non fraudis appellatio, & ius dicendi de nullitate processus. Hæc quoq. Pont. omnia demandauit pontificalis, quæ ordinarius in sua extreos diocesi, quæ in generali non veniunt Vicarii deputatione. Immo * sine sedis indulto nequeunt ordinarii suus Vicarius delegare, vtpote, profana loca

- loca consecrandi, & soluta reconciliandi, ad fisco-
nes promovendi, etiam per alium Episcopum per ipsum epi-
scopum temporibus tamen à iure indictis, ac etiam punien-
di omnes extra clerum ratione criminis ad Ecclesiam spe-
ctantes, utpote, blasphemie, usurarie orauitatis, perurij, u-
celli, & similibus, adque etiam si significationibus, ut vocant,
curatus alterius Ro. Cur. iudicis possent se tueri, nec non
6 de pecuniariis poenis, quæ in sua curia reus infliguntur, ad
liberum suum disponendi in usus tamen infra scriptos, ut vi-
delicet officii vicariatus, vasibus, vestibus, tunicellis, pla-
netis, aliisque ad ministerium dicti officii necessariis reb.
intrauat, ut notariis, & aliis ministris de illis possit condi-
gnare dare mercedem. Ceterum, & cum alius visitato-
ribus carcerum quoque visitandi, & pro carcerum libe-
ratione vel retentione vorum candi. Quod si coram eo de
crimine agatur, & poena corpori minime sit infligenda,
7 solet is veluti Ecclesiasticus Iudex reos ad Gubernato-
rem vel alios iudices seculares remittere. Pro quorum
omnium ac ipsorum forensium expeditione, habet is tres
notarios seu scribas publica deputazione deputatos nec-
non duos vicarios substitutos, vult qui prius seu gradibus,
alterum verò qui publicis seu criminalibus preest iu-
8 dicialis, apud quos infra summam honorariam al. ducentis
summius est processu via verbalis & summarie peticio-
nis seu monitionis absque ulla terminorum substantialium
prout supra diximus, observatione. Quod si de maiore
ageretur summa, ordinarius est processus iuxta naturam
causæ, & termini substantiales obseruari solent, de quibus
inferius suo dicemus loco.

ANNOTATIONES.

- 1 **V**icarium.) Vicaria dignitas, quæ sit ipso nomine de-
monstratur principis cum solet representare reuerentiam
2 et de officio Vicarii, Valentinus, Valens Gravianus A.A. di-
cere. Hinc. C. 6. *Per sacerdotem ego vicarius tuo mactari. Et de ad-
caris officio in iuris Pont. dicit peculiari titulo cum habeatur*
3 *Et de officio eius, qui vic. ali. iud. Sed vicarius * Vicarius co-
cameræ Auditorem præfate conuenerunt, totum. An. ad*
4 *De in tract. de iurisd. episcop. cap. 6. Inter subditos vocat non*
5 *precedere ceteros, ea quæ ppe. ratione, quia tractatur de iis, et ceteris,*
6 *Item*

*Pontificumq. representat. De cuius quidem Vicarij potestate nū-
nihil apud Pausanum videbis in tract. de offi. ch. potest sed. var.
in fac. Nic. Ant. Græcæ.*

De Cappellanis Summi Pontif. & Sacri Pala-
tij causarum Auditoribus.

C A P. XVII.

S V M M A R I V M.

- 1 *Cappellani summi Pontificis hodie duodecim sūt.*
- 2 *Auditores sacri palatij hodie appellantur, qui
prius cappellani summi Pontificis dicebantur,
de eorum munere.*
- 3 *Rota auditorium cur sic appelletur.*

- 2 **R**ebus a Ecclesiæ auctis. ex vniuerso Orbe ad Pontif. confluxant, cū de beneficiis Ecclesiasticis, tum etiam de alijs rebus, litigatores nedum privati, verum etiam Principes, & Reges. quorum causæ ad Romanam Curiam, vel iuris dispositione, & natura causarum, vel Principum remissione, vel denique de ipsorum litigato- rum consensu, deducebantur. Adeo enim antiqua nostro- rum Patrum deuotio traxit populos, vt vniuersus orbis, etiam finitimæ regiones huc venirent, sua sponte accep- tui, nedum peccatorum veniam, sed in eorum contro- uersis sacrosancta certè ipsorum responsa: has causas dummodo consilioriales non essent, quas sacri palatii vo- cant, audiebat Pont. per seipsum seorsum à senatu in ca- pella sua, ad quam pro istarum causarum audientia, & expeditione non nisi Iuris peritos adscribebat. vide. & Pont. cappellani hodie quoque vocantur, & in capella do- minis intersunt. H. * sūt nostra ætate numero duodecim. licet alijs plures, intra quem ordinem hodie habes Ioannem Paulum Ptolemæum decanum Ferrariensem, Petrum Vorkium episcopum Aquensem Flandrum. Ioan-

Ioannem Mohedaum episcopum Rauellensem Hispani,
 Hieronymum Verrallum archiepiscopum Rosanensem,
 Romanum, Thomam Tanoem Pistoriensem, Iacobum
 Purcum Niniensem, Fabium Acorombonum Eugubinum,
 Prosperum sanctę crucis nobilem Romanum, Peregrinum
 Fabium Bononitalem, Sebastiaum Pighinum Regiensem,
 Ioannem Reomanum Gallum, Antonium Augustinum Hi-
 spanum, viros doctissimos ac sanctos. Hunc ordini Pontif.
 paulatim ab hoc macere se reuocantes primò audiētiā
 tantūm litigatorum, causarum ad partes concesserant,
 quare & auditores causarum sacri palatii nouo voca-
 ti sunt nomine, ad quorum relatione Pontif. in causis iu-
 dicabant; hæc sunt innumera Pontif. decreta, quę de
 inferioribus quoque beneficiis vides libro decretorum
 compilata. Hanc audiendi, & cognoscendi facultatem ha-
 bent omnes ex generali illa, & p̄uēta delegatione, cū pri-
 mum in eum ordinem sunt adsciti. Quamobrem solemus
 dicere hanc ordinariam esse, quòd illam quasi à nativita-
 te habeant, & cum ea nasci videantur, eidem coeperunt
 Pont. causarum quoque decisionem suo rescripto conce-
 dere, & tractu temporis more introductum est, vt ferè in
 omnibus speciali rescripto decidendi facultas eis dele-
 getur huic scriptorum sacri palatii frequēior vsus. & iudi-
 ciorū ipsius sacri palatii peculiare mores, quibus te in-
 struere oportet, postquam hæc obiter dixerimus præter
 ipsum opus, vbi tamen operę precium esset, haud enim po-
 tuisses Romanam atque praxim ac iudiciorum mores, si
 hæc ignorasses, quę corpus loci ac singula ei* à capite mō
 bra tibi demonstrat. Nunc ad ipsa iudicia descendamus,
 sed prius aliqua de militibus huius iudicialis militię, eo-
 rumque Romano vsu dicemus. hæc quibus supra diximus
 iudicium consistere, verum si adhiberentur, faciliorem re-
 derent iudiciorum exitum, nempe Aduocatis, Procurato-
 ribus, Sollicitatoribus, & Notariis.

A N N O T A T I O N E S.

* **R**EBUS.] *Leoniam de Rose Auditorio multa literis man-
 dauit Gomezius in Procerum Regularum Cancellaria, id-*

est. tit. 10.

gite de hac re aliquid attingere, satis esse existimavi. In hoc
igitur Auditorio duodecim praesentis prudentia viri, & iuris
antiquitas pro controversis decidendis praesunt Quatuordecim tu
mero plures antiquitas praefuisse constat, sed ad duodecim
3 Sixtus 4. exhibuit. Hi Rota^a auditores vixto appellantur pro-
prie. (ut auguror) quid in orbem sedentes controversias re-
tati atque examinant In hoc enim Auditorio cuncta ad doctri-
nam, prudentiam, integritatem, ac sanctitatem attentione in-
se mihi videntur, ut virtutis quoddam monumentum vocari
sive possit. Ab his Auditoribus ob summam eorum iuris periti-
tiam insignis iudicium, publicam auctoritatem, incredibilemque
gravitatem, quod in controversis deciditur, tanquam ex oraculo
dictum in omni aequo creditur, ut in rebus iudicatis eorum
sententia (quae deinceps Rota vocatur) demonstrant. Quam
quanta sit auctoritas, nemo nescius est, unde non laetitia dei so-
lesti, quid tanta est Auditorum Rota opinio, quam Pythagora
apud Pythagoricos fuit, ut nullas non satis esse pueri dicere,
Sic Rota desinuit. Hos auditores Praefecti Praetorio instar esse
Marinus Salaminius censuit in l. 1. de offi. praefecti praetoria.
Verum ex his, quae in superioribus libri capite primo diximus,
an recte arbitratus fueris, aperta constat. Nic. Ant. Gravinaus.

De Advocatis consistorialibus. Cap. XVIII.

SVMMARIUM.

- 1 Advocati consistoriales decem, & eorum munus qual. sit.
- 2 Advocatorum consistorialium privilegia.
- 3 Advocati qui dicantur, & qui patroni procura-
tores, & cognitores.

Verum

Verum rursus electionibus, quæ ad Ecclesias in consistorio quotidiè fiebant, plerumque apparerent oppositores, & res in controuersiam iret: causæ a aduocatorum opera indigebant. Quamobrem ne unicuique passim liceret hoc munus apud sacrum huic senatum obire, constituerunt Pontific. ordinem decem virorum, qui egregij essent iurisperiti, quique non nisi solenni eorum publico vericulo intra hunc ordinem admitterentur.

Huic ordini innumera per summos Pontific. & Imperatores concessa sunt privilegia, præsertim laurea doctora, in utroque iure, cæsareo scilicet & pontificio doctorum iuuenes ornandi. Amplius, & locum parentis in ipso ordine ad filium iuris reuocum. & alias idoneum transmittendi, quod ad nepotes etiâ ex filio iure traduceretur, imò nostris temporibus ad fratrem benignitate tamen principis, pro ea dumtaxat vice, extensum fuit. Horum virorum proprium munus in foro erat, in consistorio sacroque senatu electionum, aliasue etiam grauioribus causis pro altera parte eueri, quas consistoriales vocant, à quibus etiam ipsi consistoriales docti sunt aduocati. Hodie tamen de ere scientibus negotiis, & eligendi facultate, usurpatione quâdam in principes translata, in hac specie ferè ociosi sunt, & in publicis dumtaxat consistoriis non minus quam poetæ causas sibi constringant, ac passim conducti apud omnes Romanæ Curie Indices de iure: cspondeant.

A N N O T A T I O N E S.

Aduocatorum.) Verissimum fuisse aduocatorum munus, quandoquidem necessarium aduersus iniurias patre cumque semper fuit ex iurisperitis, uterisque auctoribus manifestum est. Nam superiores nostri multum Republ. aduocatus prodesse, illos tamen, qui non tantum prudentia, lingua, atque sagacitate sed merita, religione, virique sanctitate nimis quæ præstabiles sunt, conseruauit, ad prob. Deum immortali per pœner videt nostra ætas qui sincere fideliterq. hæc erant munus, sed adeo ardenti pleriq. amara amaritia incitant

ut non absque officio iure quissiam, qui solum suam clientelam non prius reperiri queat, quibus maxima profectio observanda est postquam ipsi iura cum fide & capite, & fortunas suarum aduocatorum manibus committimus. Iure igitur Pontifex Maximus apud sacrum Senatum duodecim constituit aduocatos, & eos quidem in iuris prudentia, atque omni virtutum genere probissimos qui non primis ciuibus, sed sanguine (ut ita dicam) & modicam mercedem erueri valeant. Et ut Festus : ausp. daret aduocatus nomen est tam accusatori, quam defensori commune, qui si alium fuerit fore inuitus sit, vniq; candidus dicebatur, auctore Quintiliano. At Afronius & Adrianus in Diuinatione, dixerunt saltem inter Patronum Aduocatum, Procuratorem & Cognitorem, in hanc sententiam loquuntur : Qui defendit alium in iudicio, aut Patronus dicitur, si orator officium Aduocatus, si aut ius suggerit, aut presentiam commodat, amicus aut Procurator si abiens negotia suscipit, aut Cognitor, si presentis causam mouit, & sic inuenit ut suam. Sed hac de re Valla legendus est lib. Elegans 4 cap 2. Et aduocatus esse dignitas est. l. vii. C. de postul. & l. laudabile. C. de aduoc. diuersi iudi. Sunt enim aduocati utiles atque necessarij : nam publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, sic ut non minus militare dicuntur, quam qui gladijs, & ipsis, & liberacibus militant. l. Aduocati. C. eodem tit. Est etiam primum hoc officium. Nam Saluator noster Christus multum in hoc mundo aduocati munus exercuit, & ut cetera omittam. Magdalena aduocatus fuit, ueluti super illud Luca 10. Martha Martha sollicita es, & Augustinus in hac uerba demonstrat Dominus pro Martha respondit Martha, & factus est eius aduocatus, qui eundem fuerat interpellatus. Insuper mulieris deperdensa in adulterio aduocatus fuit ut Ioan. cap 8 Allegans enim tunc Christus accusatores bandq; aquam idem esse dicit : Qui sine peccato est uestrum, primus in eam lapidem iaciat. Quod cum aduocatus munus postquam humani generis redemptor ipse ad patrem ascendit, pro nobis continuo excelsi Iohannes sic accessit in priore ep. Hila cap. 2 Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum ipsum : & ipse est propitiatus pro peccatis nostris. Nic. Am. Grammaticus.

S V M M A R I V M.

- 1 *Doctores Roma procuratorū munere funguntur,*
verū illi oratores sunt, et nō procuratores. n. 3.
 2 *Procuratoris officium vile est.*

Hic proximus est alius virorum ordo, quorum munus est, consistoriales & sacri palatii, quas rotales dicimus, aliasque causas ex facto instruere & orare, a quos
 3 " procuratores causarū Ro. Curiz. & sacri palatii vocamus. Intra quē ordinē non nisi graves viri toga, ac laurea doctores candidati, solenni etiam eorum publico admitti solent, quorum certus nunquam fuit constitutus numerus. Huius ordinis tamen proximo inferioris, semper aliqui Romæ floruerunt viri adeo celebres, ut nonnulli ex superiore ordine fuerint suis temporibus ex communi reputatione, secundi. Intra hunc ordinem ego proximis annis, dum, hic Romæ vellem mihi ociofus, esse, ut priusquam in aliquam messem manū admoverem, quid magis expediret maturius deliberarem, præter omnem mentem meam, ac pedibus potius iui, & necessitate, & amatorū precibus impulsus, in quo animus meus adeo conqueſcit, ut nihil est, quod amplius ambiam. Vno tantum confuſcit stomachus meus fastidire, quid liceat hic Romæ vleniqui docto & imperito plerumque etiam infami viro extra istum ordinem, non dico artem exercere, sed nomen hoc procuratoris causarū Romæ, & Curiz (apud veteres nō vulgare) sibi arrogare, ac proficere, et apud acta causarum cum dedecore grauiorem cuiusque nominis virorum, cumque causarum & litigatorum periculum. Quod nuper intelligens Pinc. Motu proprio ad Romæ Decanum rescripsit, ut omnibus extra istum ordinem artem exercentibus illius exercitium auctoritate sua interdiceret. Decanus autem interdixit, sed interdixit on-

F 3 hauri-

huiusmodi ad preces moliorum suspensa, remanet res in pē-
denti Ego si mea sententia accederet æqu: pollens aucto-
ritas, nemini artis exercitium interdicerem, sed vsum dū-
taxat huius nominis, statuerē q: vt aliquo diuerso & humi-
liori nomine, vepote, sollicitatores causarum & palam &
apud astra nomenclarentur, ita vt qui temere hoc nomine
vteretur poena falsi plectēdus. Huius nominis pri-
uatio detraheret quoq: huius conditionis hominibus om-
nia, quæ in sequelam istius nominis sibi accesserunt, famā
primum deinceps litigatores & causas. Simulque remane-
rent ociosi, & interdictio exercitii absque nostro facto se-
queretur, & veluti homines inferioris ordinis præcedere
mus ipsos in audientis apud auditores & signaturę præse-
dēs, vel fortē melius causarum exercitium, in sacris dū-
taxat confistorio ac palatio, eis interdicerem ac reliqua
omnia Rom. Co. & vrōis pro publico eis demitterem pa-
lestra, ex qua optimis luctatoribus ad hunc grauiorem
virozum ordinem solito eorum periculo daretur aditus.

ANNOTATIONES.

- 2 Q Vos procuratores) Hoc manus verē non procuratorum
est, quorum tale est officium, in his de exceptis § vltim. Sed
3 Oratorum, aut patronorum. Quod quanta apud antiquos
fuerit ex estimatione, ex Demosthenis, Cic. relique maximē
libris certissimam accipere possumus argumentum. Et hi, qui
procuratores sacri palatii vocantur, iuris periti sunt: nec in-
tra hunc ordinem solent absque periculo admittuntur, ita, vt
legales in philosophia, qui tunc mē illustres fuerint pro ad-
scantur. Hinc est, ordinem hunc præstantissimū et semper iuris-
consultos habuisse. Quorum proprium est offi: uti causas ora-
re, iudicesque in facto instruere, quædam rem oratores, aut
patroni propriè appellantur. Esi me non iaceat, patronum
pro aduocato & de se se iouenit, & pro re & temp. ra a poli-
tici litteratura non leuibus auctoribus ita obseruatum. Nō
que Vipianus in l. 1 § ait orator ff de postul in ea verba lo-
quitur: Prætor, si non habebis aduocatum ego dabo. Et pan-
di p. 1, vel meo patronum nō inuenieris. Et Cetero libro secundo

*ad M. Calium; Nomi ego vos magnas patrum, hominum acce-
dit species qui vestra opera vti vultis. Et idem in Br. iam in
patronorum numerum pervenerat. Ceterum extra Urbem no-
men Advocati, omnes usurpant modo legules fuit, quarum ma-
gna est turba, ita ut plerisque Terentianum illud dicere vi-
deatur. Huius opus est patrano, quem defensorum pare. Ideo
nimium, si huius farinae advocatos à causidicis medicis
proclamaribus, aut rabulis sapissime superatis videmus.
Nihil. Anus, Grandior.*

De sollicitatoribus expeditionum, & causarum Romanæ Curie
Cap. X X.

I Sequior est proximo sollicitatorum ordo, quorum *
In Rom. Cur. duæ sunt species, alii qui supplicibus,
in eorum impetrationibus, & diplomatum expeditioni
desuper necessariæ operam præstāt, quorum aliqui pu-
blice remuneratione recipiuntur, quos sollicitatores li-
terarum apostolicarum, seu lannieros vocant. Aliqui
privati, quos sollicitatores expeditionum vocamus, quo-
rum plerique semper fuerunt & sunt in Romana Curia
insignes viri, qui non mediocres opes sibi hac arte com-
pararunt, soletque Datariorum & alii Romanæ Curie ta-
xarum receptores certum quid de summa taxata sollici-
tatori remittere, idque eius intuitu, & eo animo, ut non
supplici, sed sollicitatori remittant, qua de re iste sollici-
tatores faciunt, ut supplices hoc etiam remissum veluti
expensum ferant, utque totum lucro cedit suo, sed pau-
ci sunt hac oblatione contenti, nec desunt, qui sibi plus
læctorur, quàm erogant. Tu si huic rei operam dabis tan-
tum accipies, quàm pro rimorata conscientia labori tuo
condignū arbitraberis. Alii verò sunt causarū sollicitato-
res quorū aliqui sunt procuratoribus quasi adscripti, ali-
qui sui iuris, omnes solent sibi aliquem ex procuratoribus
deligere, & hoc tantū inter utraq; partē interest quod pri-
mi a procuratoribus causas accipiunt, & procuratores

eorum opera in sollicitandis causis vtuntur . Alii verò potius a seipsis causas habent , & procuratores conducunt , qui ab eis ex diuerso causas accipiunt . Etq. similitum sollicitatorum in Romana Curia satis ingens numerus . & ipsi ferè omnes causas sibi occupant . Qua de re conquesti pluries fuerunt : procuratores nostri , non tamen omnes sed alii exiliores , quos sollicitatores ; veluti reuies viros in causis suis non consulunt , & à liminibus suis abstinènt . Quamobrem procuratores isti faciliè in hanc sibi ferunt sententiam , vt crederent hoc genus hominum causas etiam suo Marte in plurimorù damnum regere , ea ratione , quod veluti homines alicuius eruditionis sepius procuratores , quos sibi deligunt , domi , consulant , quam conducant , sola monitione nostra contenti , acerrimi sunt causarum defensores . Hispani præsertim , quorum aliqui apud me diu versati fuerunt , & versantur , nimirum si contra istos querulos semper causam ipsorum sollicitatorum , vt potè iustam acerrimè defendi .

De Notarijs actuarijs causarum Sacri Palatii.

Cap. V L T.

S V M M A R I V M :

- 1 *Notarios quadraginta octo sacrum palatium habet, & de eorum munere, atque priuilegijs.*
- 2 *Cancellaria apostolica Regens causas inter auditores æqua lance distribuit.*
- 3 *Notarij cur sic dicti.*
- 4 *Notariorum ordo antiquitus honestus fuit, sed postea vitæ.*
- 5 *Notarij serui publici erant.*
- 6 *Accursij opinio refellitur, quod ideo Notarij serui publici dicuntur, quia publici seruiant.*

V S V.

- 3 **V** Sa quoque comprobatum est, ut persona a Notariis
tamen abique ea iudicium constet, per quam sit ne-
cessaria, quamobrem * habet sacrum Palatium notarios
causarum suarum actuarios quadraginta octo, singuli sci-
licet Auditores quatuor, apud quos omnia, quæ in iudi-
cio sibi utilia, vel necessaria litigatores putant, veluti
apud personas publica fide probatas recipiuntur, adno-
tanturque. Nec solet intra hunc ordinem admitti, nisi sint
viri probæ fidei, quamvis non nisi publica permutatio-
ne. Habet quoque certum universitatis, seu sodalitati cor-
pus, cui summi Pontif. innumera concesserunt privile-
gia, ac certis legibus eorum artem exercent, quarum ali-
quas libro constitutionum apostolicarum quas reales di-
cimus, aliquas verò ab ipso sodalitiis, siue collegio legere
licet, soletque * Cancellarius apostolicæ Regens officio
suo causas inter Auditores æqua lance distribuere, & in-
ter quatuor notarios cuiusvis auditoris. Alter solet singu-
lis mensibus extrahi, quem proinde Mensarium dicunt,
qui inter connotarios auditoris sui causas suo audi-
tori in maiori turno contingentes dividit, & unicuique
æquam portionem designat. Quod si inter ipsos de re offi-
cium concernente, aliqua exoriatur controuersia, solet
generalis omnium mensarius, & eo non valente, Deca-
nus auditorum eam audire, & definire. Reliqua si quæ su-
per sunt ad notarios pertinentia, à te ipso secum versant
cuius ecclesie, quàm velis, non recensco omnia: satis enim
mihi visum fuit, eos breui ac nostra demonstratione silentio
non prætermisisse.

ANNOTATIONES.

- 4 **N**otarii.] Dicebantur * olim Notarij, quia notis scriben-
tibus, id est, compendioso scribendi genere sit, ut munda
quandam solertia atq. celeritate omnium dicta notæ exciperet.
Erant enim notæ quidam litteræ, quibus singula verba
significabant, ut patet. *Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C.* hoc est,
quod de ea re fieri placet, de ea re universi ita consueverunt,
E. hoc est, V. E. C. P. D. L. id est, quæ eius causa paranda,
L. p. Et similes, per quas quidam singulares antiquorum litteras.

Y alius

Valerius probus & Petrus Diaconus interpretamenta adiecerunt, qui in tam difficili obitu, scribendi genere non modicum beneficium posteris praestiterunt. Antiqui enim ex communi consensu prius licet, celeritatis causa, verba notabant, ut apud auctores & in veterum etiam monumentis, non raro in loca comprehendere licet. Hinc Suetonius de Tiro verba faciens, sic scripsum reliquit: E pluribus compo, notis quoque excipere velocissimi solium, & cum amanuensis per ludum notamq; ceteris, utnotis, chirographa quatuorq; vidisset. Et Martialis lib. x.

- 21 Nec calculator, nec notarius velox.
- 22 Maigre quisquam circulo coronetur.

Et Modestinus in l. inter eos ex quibus cum maio. Fas qui notis scribunt, nota praestant. Respublica causa non abesse certum est. Iulius autem Caesar notis transpositis literarum ordine vix parere consuevit, praesertim in epistolis ad familiares, ut auctor est Tranquillus: in quibus si qua occulta perscrutanda erant, per notas scripsi, id est, si stricta literarum ordine, ut nullum verbum efficere posses, quae si quis inspicere, & persequi vellet, quatuor elementarum literarum, id est, p, r, a, & perinde reliquas communes, veluti apud Gellium, est quoque legere li. 17. cap. 9. In plerisque hodie scribere etiam animaduvertimus, cum nullis aut paucis eorū littera communicari velint, quas vulgus Xystas appellat. Et Notarium * fuit scribarum ordinem honestum, fuisse, ex Cicero in v. in Verrē conieciari possumus, quid eorum hominum fidei tabula publica periculaq; magistratū committantur. Et pro domo, Scriba, qui nobiscum in rationibus mimentisq; publicis versantur, non obscurum de mens in Republica, beneficij suum iudicium detinetq; esse voluerunt. Et si scribarum munus apud Graecos multo honorificentius fuisse, quā apud Romanos scriptum reliquerit Probus in Eumene, Caesaris temporum progressu vix apud Romanos neglectumq; hoc officium fuit, ut serui, * publici vix exerceret, veluti a Iurysca iusto demonstratur in l. 2. ff. rem papilli saluam fore, in l. non aliter de adop. & in l. 1. §. exigere, de master conuen. Hinc illud * Accursianum, quod communis nostrorum scia scilicet in §. cum autem infra de adop. haudquaquam augeret esse verum, scilicet. Notar: non idcirco seruum publicum dici, quod publici serui in publicis prauisq; negotijs, nota & rationes discedendo

*vide Nā. verū ferui brās, qui ad illud munus adhibebātur. Sed
patet Arcadius & Honorius A.A. in l. Generali de Tabul. Cl.
lib. 10 sancierunt Liberos homines esse, qui ad hoc munus adhibē
screntur, nec feruis amplius illud exeriende parati adire, vā
ad vāterē priscumq. morē restituisse videantur. Nā. An. Gran.*

LIBER TERTIVS.

DE IVDICIIS.

Indicium plurifariam accipi, & quale sit in nostra
specie. Cap. I.

SVMMARIVM.

- 1 *Iudicium quindecim modis accipitur, & nu. 3.*
- 2 *Iudicium quid sit, & num. 9.*
- 3 *Iudicium unde dicatur.*
- 4 *Iudicia qua de causa instituta fuere & n. 6. 10.*
- 7 *Iudex secundum allegata & probata ius dicere
debet.*
- 8 *Iudicium quomodo intelligatur.*
- 11 *Iudicis officium quale esse debeat.*
- 12 *Iudex in re dubia, ad arbitros eligendum, par-
tes cogere potest.*
- 13 *Lites & contentiones mala sunt.*

Iudicium a^o iure nostro plurifariam ac-
cipi solet, nempe quindecim modis,
quos docet glōf. insit. quibus non est
permi. face. testam. s. praterea verbo
iudicium. Sed nostro casu pro hu-
mano contentioso accipiemus, quod
homo inter homines, consentientes

exer-

exercet, de quo nobis negotium erit. Quod sic difficile
 b mus. *Judicium* est causæ discussio cum causarum per-
 a sonarum interpositione: vel aliis est actus legitimus iud
 personarum. *Judicis*, Actoris, & Rei, super eadem quæstio
 ne. *Forus* extra de verb. sig. vb. gl. arg. ca. 1.4 q. 4. *Di-*
 3 *citur* utem *judicium* quasi ius dictam, quod veteres in-
 quisiionem vocarant. vnde, & auctores, *iudiciorum* præpo-
 sitos, quæstiores, vel quæstiores vocant. d. c. *forus*, quod no-
 men inquisitionis etiam usque ad nostra tempora tradi-
 ctum sergamus, in altera specie criminalis iudicii, in qua
 e via acquisitionis procedi solet. *Fori institutum* est iudi-
 4 cium pro bono pacis, ne homines in eorum controuersis ad
 d arms conuolarent. Estq. d. officium maxime piissimum iu-
 dices, cum ipsorum, qui litigatoribus par rocinantur, si iu-
 dices, & causarum patroni, quorum officium potius esset pii
 mediatoris piet acque christiane agerentis, sed omnia ad vi-
 tium, ubi enim pietatis officium erat ut proximos inuicem
 controuertentes ad concordiam christianamque pacem;
 quasi pii moderatores conduceremus, nunc est veritatis
 atq. auaritiæ, ut nobis ipsis bonas paremus opes aut vel
 iniuria. Itq. in hac arte magis celebratur, qui sua callidita-
 re at euellit. & inuicta conscientia lites sub nutrice citius-
 que dicatur De omni bus non loquere, sed hæc timoræq. cō-
 scientiæ tuæ relinquemus, ac rem nostram prosequemur.

ANNOTATIONES.

- 1 *Judicium* *Judicium* nostrum apud Iurisperitos varijs ma-
 dis dici in consess. c. 1. quæ spe de iudi. §. 1. c. 1. c. 1. Inter-
 pretes in Decretalibus c. 1. iustitiam Codice in rub. ca. 1. bene
 cumulateq. recensent. Sed maximum illud quidem in primis ac-
 cipitur, quod eorum iudice pro ordinatione causæ discutenda
 in iure fit. Et est acuterrimæ perscrutator, sitices iudicio, ad-
 2. c. rei, vitz. *Caletio* in iure atque *Pontificio* in ius de iud.
 3. capitul. c. in cap. forus de ver. sign. Et iudicia esse que in
 4. iuramento pro A. gl. in c. primi de Cratore, Aut distrahenda-
 que controuersiarum aut punitionum malefactorum causas
 reperta sunt: Ut. iur. etiam iudicium (c. si nosceret hoc omni-
 serui) iuramento illa, cum de constituendo accusatore quæritur,
 audi-

indictumq. super ea reddatur, cui nō potissimum ex duobus pluribusve accusatis, subscriptorve in rem permutatur: tunc enim qui nam magis ad accusandum idoneus sit, quasi dominus iudicem operiet, ut Cell. testatur lib. 1. cap. 4. Cui rei aff. ha illud esse videtur, quando iudex ex coniecturis, praesumptibusq. sua sibi sententia innox tradita in caussa, de praesumptis, necesse ad iudicandum & quodammodo dominandum, cui iuxta coniectitur, quanaquam veteres deficiētibz testibz, ex probabili-
 7 debz etiam signis nascēbant. idq. contrariis dicebant Suffra-
 gio optimo. ut Aristoteles refert lib. libet primo. Nas vero hoc genere probationis alius: cuius, nō autem consueti putantur: quod quidem intelligendum erit, nisi iudex suam sententia ex praescripta lege edicto senatus, aut testamēti reddere teneatur, penam secundum leges, nec aliter tunc dominare necesse erit, illarūq. normam servare abstringitur, seu siue ab-
 8 neque laum regnum ab eis discedere fas erit. Hinc * est quid
 secundum allegata & probata (ita enim dicit solus) iudices li-
 tes dividere sententia, & illicitas & veritas, ff. de off. praed. vbi
 Bar. ceteriq. hoc autumant & Fel. qui laic scribit in c. pasto-
 ralis, §. quoniam de off. de leg. Et usquequādo hoc verum est,
 ut si particulari sententia aliud iudex per ceperit, nibilo secus
 secundum probationes suam praesere sententiam debet. Quam
 quidem opinionem inter interpretes receperit esse testatur Co-
 nuarri. lib. Vari. resol. primo num. 6. ubi assertum rem hanc ex
 plicat, necnon Hieronymus Magius Jurisconsultus Anglaren-
 sis l. 4. procorruptas sine commentariis ad L. vii. rubic.
 C. ad l. l. de adul. Quia etiam inter Theologos crebriore cal-
 culo hanc opinionem receptam esse ex dictis D. Thomae omnium
 prac. pui. Averanusq. indagatoris diligentissimi patet. 1. 2. q.
 67. art. 2. & Caiet. ibi atque Sylvest. Prior. in suprema in verbo
 9 iudex 1. q. 1. Averum* quomodo intelligatur iudicium, & mul-
 tis dubiarum est, acuta enim pleriq. post licet contrariā ac-
 tum esse iudicium, auctoritate Isidori relata in d. cap. sermo,
 Alciar. tamen hanc improbat sententiam in disputatione. 2. c. 24.
 ubi Isidorum arguit vehementerque etiam maledictis cum ag-
 greditur. At ipse crediderim, non ad vocabuli etymologiam
 Isidorum cuiusque confessoris reperiisse, sed ad causas, causas
 penamque perfectum exacerbat, non tunc curā ipsaque lre cor-
 rupta.

- et* *ita* *heraliter* *iudicium* *dicitur* *et* *cum* *fundus* *ubi* *inf.* *a.*
q. *et* *si* *per* *e.* *com* *eclesia* *abiq.* *Dec.* *nu.* *a.* *de* *appell.* *Et* *tra-*
dunt *Purp.* *in* *rubr.* *1.* *de* *eden* *n.* *17.* *Et* *de* *off.* *ff.* *in* *praeceptis*
mon. *D.* *Ioan* *Bolegentius* *in* *l.* *edria* *nu.* *19* *et* *tit.* *Seq.* *Ista-*
rum *ipsumque* *consecratus* *defendi* *posse* *arbitror* , *alio* *id* *id* *de*
de *ff.* *ff.* *Alciato* *per* *ea* , *qua* *in* *medium* *affert* *reprehensas*
fosse , *facile* *quisque* *existimabit* . *Nic.* *Ant* *Gratul.*
- b* *Quod* *hic.*) *Quid* * *fit* *iudicium* , *quomodo* *definiatur* . *Da-*
9 *Berret* *legas* *in* *Pandectis* , *Iustiniano* *Codere* *Et* *decretalibus* *in*
rub *de* *iudic* *atque* *Robert.* *Adrian* *in* *praxi* *in* *l.* *p.* *in* *princip.*
ubi *laco* *d.* *veris.*
- c* *Et* *institutum*) *Iudicium* * *nempe* *ex* *necessitate* *i* *munus*
10 *fuisse* *arminem* *latet* , *no* *quis* *propria* *auferat* *ius* *fit* *dicere*
aut *voluntatem* *sumere* *audent* , *l.* *nullus* , *1.* *de* *iuda* *cap* *nisi* *cel-*
larum *Glossatur* *23* *q.* *1.* *cap.* *ad* *hoc* , *16* *q.* *1.* *Et* *tradit* *Sper.* *tit.*
de *off.* *om.* *ad* *l.* *possit* , *in* *principio* . *Nemo* *cervi* *dem* *securus*
vineret , *si* *iudicia* *instituta* *eorumque* *magistratus* *non* *fuissem* .
Quoniam *parum* *nobis* *leges* *proficiscere* , *iuxta* *Iuriscientiam* *sen*
sentiam *in* *l.* *2.* *§* *post* *originem* , *ff.* *de* *orig.* *iur.* *Essent* *quidem* *le-*
ges *abique* *magistratibus* *tanquam* *navis* *sine* *gubernatore* . *Et*
hic *du* *e* *ipse* *phalanx* , *et* *veluti* *si* *ex* *istis* *ip* *in* *istis* *phala-*
nis *auferre* *velis* . *Magistratus* *namque* *lex* *est* *loquens* , *ut* *Cicero*
tertio *de* *legib.* *probat* *Et* *in* *oratione* *vero* *Cluen* *idcirco* *non* *in*
merita *vocet* *P.* *ndarus* *iustitiam* *abique* *interprete* *mutam* *esse*
arbitri . *Iudex* *certe* *quasi* *animatum* *us* *est* . *Nā* *grace* *dicam*
int *Et* *de* *castel* *ad* *x* *d.* *citur* *N.* *6.* *Ant* *Gratul.* *ut* .
- d* *Et* *que* *officium* .) *Verissimum* * *iudicis* *officium* *est* *litet* *com-*
11 *posere* , *pacemque* *omni* *cura* *ipsa* *ne* *curbetur* *Respub* *inter* *om-*
nes *querere* , *cuncta* *policiam* *Vlpiani* *praeceptum* *in* *l.* *cōpruit* ,
ff. *de* *off.* *pro* *ubi* *flari* *ceterisq* *adnotant* *Et* *in* *l.* *1.* *§* *Et* *post* .
ff. *de* *no* *ope* *nunc* . *L.* *ap* *ff.* *in* *um* , *de* *usu* *fructu* . *Et* *e* *finem* *lan-*
bus *ff.* *de* *dolo* *Et* *cent.* *Inf.* *in* *L.* *quidam* *existimauerunt* . *ru* *3.*
ff. *fi* *per* *per* *Et* *Alf.* *ad* *tit.* *13* *in* *fin* *Et* *de* *off.* *149* *nu.* *6.* *Hinc*
12 *et* *ut* *ip* *lueris* *prodiderunt* , *quid* * *a* *re* *dubia* *aliquibus* *in*
et *casibus* *iudex* *pro* *compensanda* *lit* *con* *trouersantes* *ad* *com-*
mune *amicum* *arbitrumque* *eligendum* *compellere* *possit* *Quā*
de *re* *cum* *hic* *nostri* *non* *fit* *instituti* *eam* *pertrahere* *quia* *lon-*
gus *esset* *habendus* *sermo* *Velitum* *consulere* *pueris* *in* *rub* *de*
trequa *Et* *pare* *Lanfranc* *in* *tra* *de* *arbitr* , *quest.* *43.* *Caual*
grad.

tract de transf. quest. 20. Barb. consil. 1. col. per lib. 3. l. 1. l. 1. praet. ta: loco, & Polus qui eleganter loquitur in tract. subli. in materia pupill. q. 8. col. 3. Sed quod ad nostram actionem propo- nam materiam satis est ab eis illud affeque. optimis iudicis non mus esse lites componere. Et iure quidem, ut de dirimatur, ini- 13 mientia, contentiones, atque diffidia, quae " forentes etiam ver- bes evertire, soloque aquare possunt. Idcirco in iudicio (maxi- me pro Christiano) nō remanere canon 100. Saluator noster ait, Mat. 5. Ego autem d. v. vobis non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe 12. & c. re- rari: & c. 1. qui vult iuram in iudicio concutere & iuriam tuam tollere, dimittit ei & palliam. & quicunq. te arguerit tu mille pauperes, vade tu ius alia via. in ea deum propter opus. Liti enim controversia atque contentio maximum nobis damnum afferre, ut D. Paulo docetur ad Rom. 2. & c. Thesia, 4. & c. Latuit. 6. Non ergo iuria inter et in praecipit iuris- consultus monumentis pro iis: in l. item si res, §. vlt. ff. de alie nas iud. mut. cau. fac. Quod reverenda cognatio eius, qui lites excutatur non est vituperanda, magne verū expecta labores atq. molestia sit pantes sequuntur, etiam si vultores evaserint, ut sanus sit simul vincti, quā levius vincti & dicitur ligare. Rom. Cic. lib. 2. eff. admonet à liti bus quantum liti bus, & ne- scit an paucis plus etiam, quam liti bus abhorre. eff. non mu- as liberare nonnunquam de iure suo desistere, sed etiam fru- strum sum. & in hanc sententiam multa adducit Luc. à Pen. in l. liti bus, C. de agris. & c. lib. 11. Agam ergo iudices quod debent, iustitiam 10. ani liti bus ne foueāt, et ut in mortales quo- dammodo panti: Sed symere, ut iura faciunt, ius suum cuique tribuant, illudq. pro vultis semper habeant, Lepi. 19. & c. 24. Non facis quod iustum est, nec iniuste iudicabis; non confi- deris personam pauperis, nec honores vultum potentis, equam iudicium sit inter vos, siue peregrinus, siue civis peccaveris. Nicol. Ant. Grauanus.

Iudicium nostrum multiplex in specie, & plures eius divisiones. Cap. 1. L
S V M M A R I V M.

1 Iudicium multiplex est, & num. 15.

2 Iudicium

- 2 *Iudicium aliud civile, aliud criminale, aliud mixtum.*
- 3 *Iudicium spirituale quid sit, quid ecclesiasticum, & temporale.*
- 4 *Ius patronatus de re spirituali atque temporalis participat.*
- 5 *Iudiciū aliud ordinariū, aliud extra ordinariū.*
- 6 *Princeps expressum rescribere debet, ut summarie in causa procedatur, alias summarius processus negatus censetur, etiam si rescriberet, fiat, ut petitur, de quo vide num. 18.*
- 7 *Princeps, & si multa iudicii substantialia tollere possit, non tamen citationem, & nu. 23.*
- 8 *Contumax in suum odium habetur pro presente, & num. 14.*
- 9 *Iudicium uniuersale, generale, commune, & speciale.*
- 16 *Princeps soli causas summarie decidendas rescripto imperant.*
- 17 *Legatus de latere, an summarie causas decidendas committere possit.*
- 19 *Rescriptum & principis gratia ad libellum refertur.*
- 20 *Privilegium à principe concessum ex forma supplicis libelli declaratur.*
- 21 *Verbum, fiat, concessionem gratie ipso facto denotat.*
- 22 *Cinatio est de iure naturali, idcirco nullus defectus in iudicio potentior est, quam citationis.*
- 24 *Contumax multas patitur penas, & quas.*
- 25 *Contumax priuilegiū forum allegare non potest.*

Lactm

1. Item iudicium * multiplex ratione diuersorum. Ad
 1. in rub. extra de iudi. si quidem, si finem respiciamus
 2. triplex est. Cuius * quod ad priuatum commodum tendit,
 gloss. l. prator. ff. de sepulch. viol. vtpote, si de feudo,
 de mutuo, & similibus ageretur, vt in cap. ceterum, &
 cap. dilecti, & cap. causam. de iud. Criminale, quod
 ad publicam tendit vindictam, & vtilitatem, vtpote,
 quom de crimine ad publicam vindictam agitur, vt in
 cap. ut si clerici, & in c. cum non ab homine, de iud. Id-
 que si corporalis sit, siue pecuniaria ipsa poena gloss. d. l.
 prator. Diciturq. publicum. l. 2. §. capitalia. ff. de pub. iud.
 de quo modica, vel potius nihil dicemus. Mixtum, quod
 participat de natura vtriusq. gloss. verbo summa in §. pri-
 mo, incit. de actio. vbi Dicit. & precipue laton, vtpote, si
 de crimine ciuilibiter ageretur e. iux. de procur. c. suum per
 h. s. de accu. Ciuilibiter autē de crimine agi solet. cū de cri-
 mine ageretur ad priuati dumerxat commodum, gloss. &
 Barr. in l. quarta. ff. de sepulch. viol. Inno. cap. qualiter de
 accus. Bar. in rub. de iudic. & not. in §. summa, & in §.
 3. poena incit. de actio. Quod * si recipiamus materiam,
 vtiq. triplex est. Spirituale, vbi de re spiritali seu Ec-
 clesiastica ageretur, vtpote de beneficio Ecclesiastico,
 de matrimonio, de decimis, de vsuris, aliisque similibus.
 in quibus versatur periculum animæ, de quibus in Clem.
 dispendiosam. de iud. & in c. exhibita. eo. titu. Tempora-
 le seu profanum, vbi de re mero temporali, & profana, id
 est remotæ à sano, & ecclesia, de quibus in capit. venera-
 bilis. de iudi. Mixtum, vbi de re quæ participaret de vtro-
 que extremorum, nec præcisē de altero est, vtpote si de
 iure patronatus, de pensione Ecclesiastica, de beneficio
 4. vairo ageretur. Ius * patronatus enim de spiritali par-
 ticipat, quia, circa rem ecclesiasticam, & pæambulum ad
 institutionem præbet, quæ iuris est spiritalis, ad not. per
 Abb. in rub. & in capit. quanto. de iudici. amplius, & de of-
 f. porali quoque participat, quia laico competit, & ad hæc
 5. des transi. vt cap. filius xvi. quest. vi. Si * verò respiciamus
 formam, vtiq. triplex. Ordinarium, in quo ordine ple-
 nē seruato procedimus. cap. examinata. de iud. extra ordi-
 narium in quo extra ordinem cap. nouiter. de iud. Quod

G nobis